জয় গুৰু শঙ্কৰ

The Last chapter of The Ramayana

Transalated into Assamese by Srimanta Sankaradeva

ৰামায়ণ উত্তৰাকাণ্ড

মূল বাল্মিকী ৰামায়ণৰ উত্তৰাকাণ্ডৰ

মহাপুৰুষ শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰদেৱে কৰা অসমীয়া অনুবাদ

শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰদেৱ সঙ্ঘৰ সাহিত্য শাখা সমিতিৰ দ্বাৰা উপলব্ধ

[Uploaded by The sahitya Sakha Samity of Srimanata Sankaradeva Sangha]

।।ৰামায়ণঃ উত্তৰাকাণ্ড।।

।।শ্ৰীকৃষ্ণায় নমোনমঃ।।

।।মঙ্গলাচৰণ।।

।।পদ।।

জয় জয় জগত জনক শ্ৰীৰাম।
পাতকীয়ো তৰে᳚ যাৰ লৈলে গুণ নাম।।
যাক সুমৰণে তৰি দুৰ্ঘোৰ সংসাৰ।
কৰো হেন ৰামৰ চৰণে নমস্কাৰ।।১।।
নমো নমো ৰঘুকুল তিলক কেশৰ।
জয় জয় সীতাৰ সন্ততি কুশ লৱ।।
ৰাম গৈল স্বৰ্গে সীতাৰ পাতাল গমন।
শঙ্কৰে ৰচিলা পদ ৰামৰ চৰণ।।২।।
ৰাম পাদপদ্ম দুই হৃদয়ত ধৰি।
গুৰুৰ চৰণ মনে নমস্কাৰ কৰি।।
বিৰচিবো উত্তৰাকাণ্ডৰ কথা সাৰ।
হৌক পদ ৰাম পাদপ্ৰসাদে প্ৰচাৰ।।৩।।
শুনা নিৰন্তৰে পুণ্য কথা ৰামায়ণ।
সংসাৰ নিস্তৰি যাৰ বৈকুণ্ঠক মন।।
ৰাম নাম বিনা নাহি সংসাৰ᳚ নিস্তাৰ।
হেন জানি ৰামৰ চৰিত্ৰ কৰা সাৰ।।৪।।
ৰাম নাম প্ৰমত্ত সিংহৰ মহানাদে।
পলাই পাপ হস্তীযুথ পৰম বিষাদে।।
সমস্ত ধৰ্ম্মৰে ৰাম নামত নিৱাস।
সি সি মহাজন যাৰ নামত বিশ্বাস।।৫।।

।।সীতাৰ বনবাস।।

ৰাম বন গৈলা পালি পিতৃৰ আদেশ।
শুনিয়োক উত্তৰাকাণ্ডৰ কথা শেষ।।
তহিতে সীতাক হৰি নিলে লঙ্কাপতি।
সুগ্ৰীৱ সহিতে পাছে ভৈলা মিত্ৰৰতি।।৬।।
সাগৰত সেতু বান্ধি বধি ৰাৱণক।
অগ্নিত পৰীক্ষা আনি᳚ কৰিলা সীতাক।।
প্ৰসাদে ৰঞ্জিয়া যত ভালুক বানৰ।
কৰিলন্ত ৰাজ্য দশ হাজাৰ বৎসৰ।।৭।।
জানকী সহিতে ভোগ ভুঞ্জিলা ভুকুতি।
ৰামৰ সম্ভোগে সীতা ভৈলা গৰ্ভৱতী।।
কৌশল্যা প্ৰমুখ্যে শ্বাশু সৱাৰো উৎসৱ।
আনন্দ হৃদয় দেখি ভৈলন্ত ৰাঘৱ।।৮।।
মিলিল দুৰ্যোগ পাছে বিধিৰ বিপাকে।
ৰামক কহন্ত সীতা স্বপ্নৰ কথাকে।।
শুনিয়োক প্ৰভুদেৱ সাধো এক কায।
স্বপ্নত আছিলো আজি তপোবন মাজ।।৯।।
ঋষি পত্নীগণে মোক সাদৰিলা ৰঙ্গে।
আছিলো কৌতুকে আজি তাসম্বাৰ সঙ্গে।।
তোমাৰ প্ৰসাদে সেই পাওঁ তপোবন।
তেৱেঁসে মোহৰ হোৱে সাফল স্বপন।।১০।।
হেন শুনি ৰঘুনাথ তুলিলন্ত হাস।
নতো গুচে তোমাৰ বনৰ হাবিলাস।।
স্বপনৰ বস্তু কোনে পাৱে সচেতত।
হাসিবেক ইটো কথা নকৈবা লোকত।।১১।।
এহিমতে কতোদিন আছন্ত ৰাঘৱ।
চাৰ মুখে শুনিলা লোকৰ গলাৰৱ।।
দুৰ্ম্মুখ দুৰ্জ্জন জনে দেই অপযশ।
সীতাক নিলেক হৰি ৰাৱণ ৰাক্ষস।।১২।।
একেশ্বৰী নাৰী সীতা আছিল লঙ্কাত।
কিমতে গৈলন্ত তাত ৰাঘৱ সঞ্জাত।।
শুনি হেন দুৰ্জ্জন জনৰ অপবাদ।
ৰামৰ মনত মহা মিলিল বিষাদ।।১৩।।
ভৈল অধোমুখ যেন পৰিল নিৰ্ঘাত।
কতেকৰ মুখত ঢাকিবো দিয়া হাত।
ইটো সূৰ্যবংশৰ কলঙ্ক কাৰো᳚ নাই।।
সীতাৰ ত্যাগৰ পৰে নেদেখো উপায়।।১৪।।
মনে বিমৰিষি ৰামে কৰিলন্ত সাৰ।
জানকীৰ চিন্তাত দেখন্ত অন্ধকাৰ।
উগুল থুগুল চিত্ত নাহি সুখ শান্তি।
লক্ষ্মণক বিৰলে বুলিলা গুণি গান্থি।।১৫।।
বিপাঙ্গে পৰিলো বাপ উদ্ধাৰা আমাক।
ছলবাদে᳚ দিয়ো নিয়া নিৰ্বাস সীতাক।।
নেদেখোহো আৰ যেন জানকীৰ মুখ।

মৰণতো কৰি লোক অপবাদ দুখ।।১৬।।
ৰামৰ আদেশ শুনি কান্দন্ত লক্ষ্মণ।
নেদন্ত উত্তৰ বুজি ৰাঘৱৰ মন।।
ৰামে বুলিলন্ত পাছে বচন বিচাট।
সীতাক ৰাখিবি যেৱে আগে মোক কাট।।১৭।।
ৰামৰ কটাক্ষ দেখি লক্ষ্মণৰ ডৰ।
ৰথ লৈয়া গৈলা পাছে জানকীৰ ঘৰ।।
উঠিয়োক ৰথে শান্তী মাৱ কাৰ্য জানি।
দেগ্ৰোঁ[7] তপোবনে ৰামে দিলন্ত মেলানি।।১৮।।
হেন শুনি সীতা শান্তী ভৈলা সালঙ্কৃত।
নুবিজিল একো ৰাম স্বামীৰ ইঙ্গিত।।
চড়িলন্ত ৰথত দুৰ্যোগে নেই টানি।
লক্ষ্মণে ডাকন্ত ঘোৰা লৰিলা গোসানী।।
কতোবেলি পাইলা গৈয়া তপোবন মাজ।
লক্ষ্মণে বিনান্ত কান্দি জানকীক কাষ।।
নামিয়োক মাৱ অযোধ্যাৰ এৰি আশ।
তোমাক দিলন্ত আৱে ৰাঘৱে নিৰ্ব্বাস।।২০।।
এহি বুলি মকমকি কান্দত লক্ষ্মণ।
শুনি সীতা গোসানীৰ হৰিল চেতন।।
মাটিত পৰিল ঢলি বিহ্বল স্বভাৱ।
কতোক্ষণে সন্ধুক্ষণ ভৈলা[8] শান্তী মাৱ।।২১।।
লক্ষ্মণক চাই পাছে লাগিলা বুলিতে।
উলটি অযোধ্যা যাহা ৰামৰ সন্নিতে।।
মোৰ অৰ্থে তোমাৰ সন্তাপ বাপ ব্যৰ্থ।
ৰামে নিকালন্তে তুমি কিসৰ সামৰ্থ।।২২।।
মোহোৰ মৰণে আত কিছু নাহি খেদ।
গৰ্ভৰ বিনাশে ৰামে হৈবা বংশচ্ছেদ।।
আৱে ৰাম স্বামী সুখে ভুঞ্জন্তোক ৰাজ।
মৰি যাওঁ মই নিমাখিতী বনমাজ।।২৩।।
এহি বুলি আউৰ নোৱাৰিলা মাতিবাক।
কান্দন্তে সুমিত্ৰাসুত গৈলা অযোধ্যাক।।
কৈব কত সিটো সীতা শান্তীৰ নিকাৰ।
লক্ষ্মণে এৰিলা দেৱী দেখন্ত আন্ধাৰ।।২৪।।
সানিল শৰীৰ শোকে অগনিৰ বিষ।
কোন দিশে যাওঁ এনে নপাওঁ উদ্দিশ।।
কাম্পন্ত কদলী যেন প্ৰচণ্ড বতাসে।
মূৰ্চ্ছা গৈয়া পৰিলন্ত বনত হতাশে।।২৫।।
বনজন্তু সৱো কান্দে সীতাক আৱৰি।
কতোজনে বিঞ্চে শিৰে পক্ষীছায়া কৰি।।
চেতন লভিয়া মাৱ কান্দন্ত তৰসে।
নৰহয় প্ৰাণ ৰাম স্বামীৰ নৈৰাশে।।২৬।।
দেখন্ত জমক শোক অগ্নিজ্বাল গাৱত।
উঠন্ত বৈসন্ত মাৱ পৰৈ ধাত ধাত।।

।।বাল্মীকিৰ আশ্ৰমলৈ সীতাৰ আনয়ন আৰু লৱ-কুশৰ জন্ম।।

কৰন্ত সন্তাপ সতী আতি দীৰ্ঘ ৰাৱে।
শিষ্য সমে বাল্মীকি মিলিল সেহি ঠাৱে।।২৭।।
সীতাৰ অৱস্থা দেখি ভৈলা সলোতক।
কাৰ্য লক্ষি মনে গৰিহিলা ৰাঘৱক।।
ৰামত ফৰিল আসি পৰম কুমতি।
হৰি হৰি মহাশান্তি হেনসে বিপত্তি।।২৮।।
অনেক আশ্বাস বাণী বুলি শিষ্য সমে।
জানকীক নিলা ঋষি আপোন আশ্ৰমে।।
অনুক্ষণে দহে দেহা ৰামৰ বিৰোধে।
বাল্মীকি পুচিলা পাছে তাঙ্ক জীউ বোধে।।২৯।।
ফল মূল আহাৰে জীৱন্ত জগমাৱ।
ভূমিত শয়ন ধূলি ধূসৰ স্বভাৱ।।
মলিন বদন সীতা তাপসীৰ বেশ।
খপিলন্ত সিটো বনবাস মহাক্লেশ।।৩০।।
লোতকে পাঞৰি ভিজে নুগুছে সন্তাপ।
বাল্মীকিক দেখন্ত জনক যেন বাপ।।
কাঢ়ন্ত সঘনে দেৱী দীৰ্ঘ যে নিশ্বাস।
অনুদিনে ভৈলা আসি গৰ্ভ দশমাস।।৩১।।
ঋষি পত্নীগণে তাঙ্ক আৱৰিয়া আছে।
উপজিলা যৰঞা কুমাৰ দুই পাছে।।
দেৱ দীপ্যমান দুয়ো শিশু সুকুমাৰ।
ৰামৰ সমান মুখ নাসিকা আকাৰ।।৩২।।
তেহ্নয় আয়ত নেত্ৰ তনু চাৰু শ্যাম।
জ্যেষ্ঠ ভৈলা কুশ কনিষ্ঠৰ লৱ নাম।।
বাঢ়ন্ত কুমাৰ দুয়ো তপোবন মাজ।
যত জাতকৰ্ম্ম কৰাইলন্ত ঋষিৰাজ।।৩৩।।

পঢ়াইলন্ত নিৰন্তৰে ৰাজনীতি তথা।
শিখাইলন্ত সাতোকাণ্ড ৰামায়ণ কথা।।
জানিলন্ত সৱে অস্ত্ৰ শজস্ত্ৰ যেন নয়।
ভৈলন্ত প্ৰবোধ দুয়ো সীতাৰ তনয়।।৩৪।।
ৰামৰ চৰিত্ৰ দুয়ো ভায়ে গাৱে গীত।
কোকিলৰ কন্ঠ সম শুনি সুললিত।।
বজাৱন্ত যন্ত্ৰ সৱ সুস্বৰ সুনাদ।
শুনিয়া বাল্মীকি দেন্ত দুইকো আশীৰ্ব্বাদ।।৩৫।।
হোৱা চিৰঞ্জীৱ লৱ কুশ দুয়ো ভাই।
দেশে দেশে ৰামৰ চৰিত্ৰ ফুৰা গাই।।
নগৰ গ্ৰামৰ সমস্তৰে ৰঞ্জি চিত।
ৰামৰ সভাত পশি দুয়ো গাইবা গীত।।৩৬।।
শুনিয়া সন্তুষ্ট হইব ৰাঘৱৰ মন।
দুইহান্তকো সন্তোষে দিৱন্ত বহুধন।।
নলৈবা কিঞ্চিতো ধন মোহোৰ বচনে।
ৰামৰ চৰিত্ৰ মাত্ৰ গাইবা একমনে।।৩৭।।
বাল্মীকিৰ আজ্ঞা দুয়ো শিৰোগত কৰি।
দেশে দেশে গান্ত গীত হাতে তাল ধৰি।।
অমৃত মধুৰ শুনি কোকিলৰ স্বৰ।
শুনিয়া আকুল চিত্ত সমস্তে লোকৰ।।৩৮।।
ৰামৰ চৰিত্ৰ শুনি যেন লাগে ধ্যান।
নাই ক্ষুধা তৃষ্ণা সৱে এৰে অন্নপান।।
দুই হান্তৰে ৰূপে গুণে গীতে আতি ভুলি।
বেঢ়িয়া প্ৰশংসে প্ৰজা ধন্য ধন্য বুলি।।৩৯।।
নলৱন্ত একো যেই যিবা দেই দান।
ফল মূল ভোজন বাকলি পৰিধান।।
লৱৰ কুশৰ কথা এহিমানে থওঁ।
ৰামৰ তথাত যেন কাৰ্য তাক কওঁ।।৪০।।
যেহি দিনা দিলা নিয়া নিৰ্ব্বাস সীতাক।
নাহি অন্নপান প্ৰভু ভৈলন্ত অৱাক।।
কান্দন্তে কান্দন্তে ভৈলা নয়ন তবধ।
কৰিলো পাতকী গৰ্ভৱতী স্ত্ৰীৰ বধ।।৪১।।
তেজিলো পাতকী মই নিদাৰুণ মনে।
সি কি সুকুমলী বালা জীৱে ঘোৰ বনে।।
সিংহে বাঘে ভুঞ্জিবেক নিৰ্জ্জনত পায়।
সঞ্জিহাতে বধি মই ভৈলো আততায়ী[৯]।।৪২।।

এহি বুলি ৰামচন্দ্ৰে কৰন্ত বিলাপ।
ভৰত লক্ষ্মণ শত্ৰুঘনৰ সন্তাপ।।
সীতা বিনে ৰামৰ নুগুচে হৃদি খেদ।
নিদ্ৰা নাসে নিশাত লোতক নাহি ছেদ।।৪৩।।
তেজন্ত নিশ্বাস সীতা বিনে অহৰ্নিশ।
দেখন্ত আন্ধাৰ ৰামচন্দ্ৰ দশো দিশ।।
ইটো কথা থাকোক সম্প্ৰতি এহিমতে।
শুনা ৰামে অশ্বমেধ যজিলা যিমতে।।৪৪।।

।।শ্ৰীৰামৰ অশ্বমেধ যজ্ঞ।।

একদিনা ৰাঘৱে আছন্ত সভা পাতি।
পুছিলন্ত কথা পাছে বশিষ্ঠক মাতি।।
কোন যজ্ঞ আছে সৰ্ব্ব যজ্ঞতে বিশিষ্ট।
নিৰ্ণয় কৰিয়া মোত কহিয়ো বশিষ্ঠ।।৪৫।।
কাহাক যজিলে মনোৰথ হৱে সিদ্ধি।
কহিয়ো সমস্তে মহাঋষি যেন বিধি।।
শুনিয়া বশিষ্ঠ পাছে দিলা সমিধান।
নাহি পুণ্য অশ্বমেধ যজ্ঞৰ সমান।।৪৬।।
পূৰ্ব্বতে সুদ্যুম্ন ভৈলা নৃপতি প্ৰতাপে[১০]।
স্ত্ৰী ভৈলা ৰাজা পাছে মহেশ্বৰ শাপে।।
অশ্বমেধ যজ্ঞ যজি গোৱিন্দৰ পাৱে।
ভৈলন্ত পুৰুষ ৰাজা যজ্ঞৰ প্ৰভাৱে।।৪৭।।
অশ্বমেধ যজ্ঞ সম নাহি পৃথিৱীত।
শুনি যজ্ঞ কৰিতে ৰামৰ ভৈল চিত।।
লক্ষ্মণক আনি ৰামে নিয়োজিলা কায।
আমৰাও কৰো অশ্বমেধ যজ্ঞৰাজ।।৪৮।।
সাত দ্বীপা পৃথিৱীৰ নৃপতি জৰায়ো।
বাছি বাছি বিপ্ৰসৱ সত্বৰে অনায়ো।।
শুনিয়ো লক্ষ্মণ ভৈয়াই দুখৰ সইতৰী।
মিলায়ো সম্ভাৰ বিলম্বক পৰিহৰি।।৪৯।।
ৰামৰ আদেশে পাছে পাঞ্চি দিলা দূত।
ভৈলা সৱে হাস্কাৰতে নৃপতি অযুত।।
সুৱৰ্ণ ৰজতে ভৰি অসংখ্য শকতে।
ৰামৰ পাৱক আসি নমিল প্ৰকটে।।৫০।।
সুগ্ৰীৱ অঙ্গদ নল নীল হনুমন্ত।
আসিলন্ত হৰিষে বানৰ অপৰ্যন্ত।।

অনেক ভালুক সমে আসি ঋক্ষৰাজ।
বিভীষণ সমে আইল ৰাক্ষস সমাজ।।৫১।।
ভালুক বানৰ ৰাক্ষসৰ ৰাজা তিনি।
ৰামক প্ৰণামি ভেন্টিলন্ত ভিনি ভিনি।।
সুৱৰ্ণ ৰজত যত যোগাইলা সম্ভাৰ।
ৰাঘৱে কৰিলা তাসম্বাক সতকাৰ।।৫২।।
যজ্ঞৰ শুনিয়া নাম যত মহাঋষি।
অযোধ্যা ভৰিল আসি পৰম হৰিষি।।
বিশ্বামিত্ৰ অত্ৰি দৃত[১১] গৌতম গালৱ।
পুলস্তি পুলহ ভৃগু ভাণ্ডাৰী ভাৰ্গব।।৫৩।।
মৰীচি চ্যৱন চন্দ্ৰবিন্দু বেদসাৰ।
অগস্তি আস্তিক শ্ৰুত কপিল কুমাৰ।।
সুমন্ত সনক সনাতন সিদ্ধেশ্বৰ।
ইসব প্ৰমুখ্যে আইল মুনি নিৰন্তৰ।।৫৪।।
নথাকিল দুখী ভিক্ষী দীন দেশান্তৰী।
হাট বাট ঘাট সৱে চলিল নগৰী।।
পাতালৰ নাগ স্বৰ্গবাসী দেৱ যত।
ৰঙ্গে যজ্ঞ দেখিবাক আসিলা সমস্ত।।৫৫।।
শুনা সাৱধানে সৱে ৰামৰ চৰিত্ৰ।
আত পৰে ধৰ্ম্ম আউৰ নাহিকে কলিত।।
স্বভাৱে কলিৰ লোক ভৈল মন্দমতি।
কিমতে সাধিবে আন ধৰ্ম্মে আউৰ গতি।।৫৬।।
কলিৰ ভয়ত ধৰ্ম্মে কৈত নপাই ঠাই।
হৰিৰ নামত ৰৈলা শৰণ সোমাই।।
হেন জানি হৰি ভকতিৰ কৰা কাম।
শঙ্কৰে ৰচিলা ডাকি বোলা ৰাম ৰাম।।৫৭।।

।।ছবি।।

অনন্তৰে ৰামদেৱে লক্ষ্মণক বুলিলন্ত
শুনিয়ো সোদৰ সৰ্ব্বজান।
পুণ্যনদী গোমতীৰ তীৰত সত্বৰে গৈয়া
যজ্ঞভূমি কৰিয়ো নিৰ্ম্মাণ।।
ৰামৰ আদেশ শিৰে ধৰিয়া লক্ষ্মণ বীৰে
লৰি গৈলা পৃথিৱী কম্পায়।
অনেক সম্ভৃত ধৰি সৈন্য সৱ আগ কৰি
অলেখ নৃপতি চলি যায়।।৫৮।।
গোমতী নদীৰ তীৰে ৰত্নৰ মন্দিৰ বীৰে
সজাইলন্ত পৰম প্ৰাৰম্ভে।
সুৱৰ্ণৰ কাঠি কামি ৱুহলী[১২] মাণ্ডলী জেঠী
মণিময় মৰকত স্তম্ভে।।
ফটিকে গঠিত বাৰ হীৰে বিৰচিত দ্বাৰ
বান্ধিলা কনকে কান্তিবলী।
সুৱৰ্ণ আসন পাৰি থৈল সৱে শাৰী শাৰী
ৰজতে ৰঞ্জিলা যজ্ঞস্থলি।।৫৯।।
অনেক যোজন যুৰি যজ্ঞৰ নিৰ্ম্মিয়া পুৰী
নমিলা ৰামৰ দুই পাৱ।
বশিষ্ঠ প্ৰমুখ্যে ঋষি হৰিষে কৰিয়া আগ
ৰামে পাছে চালিলন্ত গাৱ।।
শিৰৰ উপৰ কৰি ধৱল ছত্ৰেক ধৰি
যান্ত হনুমন্ত চিৰঞ্জীৱ।
ৰাঘৱৰ দুই পাশে চামৰে ঢোলন্তে আছে
অভিনৱ লঙ্কেশ সুগ্ৰীৱ।।৬০।।
অলেখ নৃপতিচয় বেঢ়ি কৰে জয় জয়
প্ৰণামি ৰামক নম্ৰভাৱে।
চপয় পঢ়য় ভাট বিদ্যাধৰে কৰে নাট
গুণগীত গন্ধৰ্ব্বে যোগাৱে।।
কৌশল্যা প্ৰমুখ্যে যত ৰাজমাৱ চলি যান্ত
অসংখ্য সুন্দৰী যাই বেঢ়ি।
অযোধ্যাৰ নৰনাৰী উভতি চলিল সাৰি
ৰঙ্গে খেলে সুমঙ্গল থেৰি।।৬১।।
এহিমতে যজ্ঞ ভূমি প্ৰৱেশ ভৈলন্ত প্ৰভু
ৰঘুকুল তিলক মুৰাৰি।
যতেক পৰম ঋষি সাদৰে বৈসাইলা আনি

আসন পাৰিয়া সাৰি সাৰি।।
ব্ৰহ্মা বিষ্ণু মহেশ্বৰ আনদেৱ নিৰন্তৰ
ৰামৰ সভাক আইলা চলি।
পৰম সাদৰে ৰামে কৰিলা সেৱলি শিৰে
আসনে বৈসাইল কৃতাঞ্জলি।।৬২।।
পাতালৰ যত নাগ বাসুকিক ধৰি আগ
প্ৰৱেশিলা কৰিয়া উৎসৱে।
আধাৰি পকায়া সৰ্পে একভিতি বসিলন্ত
ৰাঘৱক পৰম গৌৰৱে।।
যত ৰাজ ৰাজেশ্বৰ আজ্ঞা পালি ৰাঘৱৰ
বহলে বসিলা সভা পাতি।
যজ্ঞ আৰম্ভিবো আৱে বোলন্ত সাদৰে ৰামে
পুৰোহিত বশিষ্ঠক মাতি।।৬৩।।

।।দুলড়ী।।

বশিষ্ঠ বদতি শুনা ৰঘুপতি
মিলিল পৰম চিন্তা।
কেনে যজ্ঞ ভূমি প্ৰৱেশিবা তুমি
লগত নাহিকে সীতা।।
আৱে কি কৰিব সভাৰ্যে যজিব
শাস্ত্ৰত এহিসে ন্যায়।
শুনি ৰঘুনাথ চপৰাইলা মাথ
নপান্ত চিন্তি উপায়।।৬৪।।
ৰাঘৱৰ চিত বুজিয়া ইঙ্গিত
ভকত ভৰত কাজি।
প্ৰৱন্ধ যতনে যোগাইলা তেখনে
সুৱৰ্ণৰ সীতা সাজি।।
ভৰত ভ্ৰাতৃক প্ৰশংসিয়া ৰাম
দৃষ্টি দিলা প্ৰতিমাত।
সেহি মুখ আথি সম্যকে জানকী
কেৱলে নাহিকে মাত।।৬৫।।

সীতাক সুমৰি নিশ্বাস তেজিল
লোতক বহন্তে আছে।
বশিষ্ঠে বুজাইল ৰাঘৱ জুৰাইল
কুশ হস্ত ভৈল পাছে।।
সীতাৰ প্ৰতিমা সমে যজ্ঞশালা
প্ৰৱেশিলা ৰঘুপতি।
শুভক্ষণে পাছে যজ্ঞ আৰম্ভিলা
বশিষ্ঠৰ অনুমতি।।৬৬।।
ঋষি সৱে বেদ পঢ়ে অৱিচ্ছেদ
অপেশ্বৰা সৱে নাচে।
ত্ৰৈলোকৰ বাদ্য এক ঠাই বাজে
যজ্ঞ মণ্ডপৰ কাছে।।
প্ৰজাৰ ঘঙ্ঘাল শৱদ আস্ফাল
উথলিল মহাৰোল।
পৃথিৱী যুৰিল আকাশ পূৰিল
লঙ্ঘিল স্বৰ্গৰ কোল।।৬৭।।
নমো ৰঘুপতি চৰণে সম্প্ৰতি
প্ৰণতি কৰো সৰ্ব্বথা।
কৃষ্ণৰ কিঙ্কৰে ৰচিলা শঙ্কৰে
উত্তৰাকাণ্ডৰ কথা।।
শুনা বুধজন কেদিন জীৱন
মিলিবে ঘোৰ মৰণ।
অদ্যপি নেদেখো নাই আৰ ৰক্ষা
ৰামত লৈয়ো শৰণ।।৬৮।।
দেৱৰো দুৰ্ল্লভ মনুষ্য জন্মক
জানি ব্যৰ্থ কৰা কিক।
মূঢ় জনে যেন নজানি বিকয়
কাচৰ মোলে মাণিক।।
ঘোৰ পৰলোক তৈতে কেন হৌক
তাৰ চিন্তিয়োক কাম।
এভো হেন কৰা আপোন উদ্ধাৰা
ডাকি বোলা ৰাম ৰাম।।৬৯।।

।।পদ।।

শুনিয়োক ৰাঘৱৰ যজ্ঞৰ মহিমা।
সুৱৰ্ণ ৰজত পাত্ৰ তাৰ নাহি সীমা।।
বশিষ্ঠ প্ৰমুখে ঋষি মন্ত্ৰ উচ্চাৰন্ত।
আৰম্ভিলা যজ্ঞ ৰাম প্ৰভু ভগৱন্ত।।৭০।।
যেই যেই দেৱক পূজন্ত মন্ত্ৰে মাতি।
আপুনি লৱন্ত সেই দেৱে হাত পাতি।।
ব্ৰহ্মা মহেশ্বৰো পূজিলন্ত যেন নীতি।
ভৈলা দুয়ো পূজা পাই পৰম তৃপিতি।।৭১।।
সভাতে আছন্ত চতুৰ্ভুজ নাৰায়ণ।
চৌপাশে উপসি পাৰিষদ যতজন।।
শঙ্খ চক্ৰ গদা পদ্ম আছে চাৰি হাতে।
অৰ্চ্চিলন্ত ৰঘুপতি আতি প্ৰণিপাতে।।৭২।।
পাদ্য অৰ্ঘ্য আচমনি মধুপৰ্ক দানে।
পূজিলন্ত মাধৱক বিৱিধ বিধানে।।
দিলন্ত নৈবেদ্য ৰত্ন পাত্ৰ অসংখ্যাত।
আপুনি লৈলন্ত হৰি মেলি চাৰিহাত।।৭৩।।
লক্ষে লক্ষে কৰাইলন্ত বহ্নিত আহুতি।
ত্ৰিদশে তৃপিতি ভৈলা ভূঞ্জিয়া ভূকুতি।।
বাসুকি প্ৰমুখ্যে পাতালৰ যত নাগ।
যথাযোগ্য পাইলা সৱে বলি বণ্টা ভাগ।।৭৪।।
সভাত আছন্ত যত ঋষি ৰঙ্গ মনে।
সৱাৰো তুষিলা মন বসন ভূষণে।।
হয় হস্তী ৰথ দোলা দাসী দাস গ্ৰাম।
যাৰ যেন মন পূৰি দিলা প্ৰভু ৰাম।।৭৫।।
ৰাঘৱে বোলন্ত পাছে ভৰতক চাই।
ধনক আক্ৰোশ মোৰ নকৰা ভৈয়াই।।
ব্ৰাহ্মণক দিয়া দান সৰ্ব্বস্বকে তাক্কি।
যেই যিবা খোজে দিবা নথৈবাহা বাক্কি।।৭৬।।
অসংখ্যাত মন্ত্ৰী পাত্ৰ পাঞ্চি দিলা সঙ্গে।
ভৰতে লাগিলা দান দিবে মহাৰঙ্গে।।
অলঙ্কাৰ বস্ত্ৰ সুৱৰ্ণৰ জাৰি থুৰি।
অৱিচ্ছেদে দেন্ত ব্ৰাহ্মণৰ মন পূৰি।।৭৭।।
বৰিষেক মানে বীৰে বৰিষিলে ৰত্ন।
দৰিদ্ৰ প্ৰাণীৰ গুচিলেক ধনে যত্ন।।
যাচন্তো নলৱৈ ধন নলাগয় বুলি।
নিবে নপাৰন্ত ৰত্ন বোজা বান্ধি তুলি।।৭৮।।
অলেখ ভণ্ডাৰ ৰাঘৱৰ ধন ধান।
সুৱৰ্ণ ৰজত ৰত্ন অসংখ্য প্ৰমাণ।।
অৱিচ্ছেদে দিলা দান বীৰে বৰিষেক।
নিৱে নুৱাৰিল লক্ষভাগৰো ভাগেক।।৭৯।।
যত চিৰঞ্জীৱ সৱসৰ্ব্বজ্ঞ যতেক।।
ৰামৰ যজ্ঞক কৰে প্ৰশংসা অনেক।।
অন্যে অন্যে সম্ভাষন্ত যত মহামুনি।
হেন অৱিচ্ছেদ দান নতো কৰ্ণে শুনি।।৮০।।
ইন্দ্ৰ আদি কৰি যত দশ দিগপাল।
তেসম্বো বুলিলা যত যজ্ঞ ভাল ভাল।।
সিসবৰ দানে নুহি ইহাক উপাম।
ধন্য অশ্বমেধ ধন্য দাশৰথি ৰাম।।৮১।।
ত্ৰৈলোক্যৰ লোক ৰাঘৱৰ সভাসদ।
যজ্ঞৰ মহিমা দেখি নয়ন তবধ।।
অসংখ্য প্ৰশংসা কৰে ৰাঘৱক চাই।
এহিমতে আনন্দে আছন্ত ৰাম ৰায়।।৮২।।
যজ্ঞৰ কথাক আৱেথৈলো এহিমানে।
কুশৰ লৱৰ গীত শুনা বিদ্যামানে।।

।।লৱ-কুশৰ ৰামায়ণ গান।।

বাল্মীকিৰ আজ্ঞা দুয়ো ধৰিয়া শিৰত।
ৰামায়ণ গীত গায়া ভ্ৰমন্ত ৰাজ্যত।।৮৩।।
কৰ্ণৰ অমৃত ৰস ৰামৰ চৰিত্ৰ।
দুয়ো ৰঙ্গে গাৱন্ত লেকৰ ৰঞ্জি চিত্ত।।
পৰম গম্ভীৰ ধীৰ সুবোধ সুথিৰ।
অনুক্ৰমে পাইলা পাছে গোমতীৰ তীৰ।।৮৪।।
ৰামৰ কটকে আসি ভৈলন্ত প্ৰৱেশ।
হাতে তাল ধৰি গীত গাৱন্ত বিশেষ।।
যন্ত্ৰ সব বজান্ত শুনন্তে মনোহৰ।
এৰি ভাত পানী প্ৰজা শুনে নিৰন্তৰ।।৮৫।।
ৰামৰ জন্মৰে পৰা ৰাৱণৰ বধ।
ৰামায়ণ শুনি সৱে নয়ন তবধ।।
কোকিল স্বৰত অমৃত কৰে বৃষ্টি।
চাৰৈ চতুৰ্ভিতি নৰনাৰী এক দৃষ্টি।।৮৬।।
গুণ গীতে ৰূপে আতি প্ৰজা ভৈল ভোল।

পৰম নাগৰী নাৰীগণ নেৰৈ কোল।।
অমৃত মধুৰ নাদ শুনিতে সুৰেশ।
শুনি মোহে চক্ষু কেহো নকৰে নিমেষ।।৮৭।।
কুশৰ লৱৰ গীতে মোহে সৰ্ব্বজন।
আছে মানে সৰ্ব্বস্ব দোভাইক দিবে মন।।
বস্ত্ৰ অলঙ্কাৰ কেহো যাচে পঞ্চামৃত।
পঞ্চিশ বেঞ্জনে দেই ভোজন সঙ্কৃত।।৮৮।।
নলাগে বুলি দেন্ত হাসি সমিধান।
ফল মূল আহাৰ বাকলি পৰিধান।।
আমি বনবাসীৰ ধনত কোন কায।
দেখিয়া চৰিত্ৰ আচৰিত সব ৰাজ।।৮৯।।
আনন্দে ভৰিল হিয়া হৰষিত প্ৰাণ।
ৰামৰ আগত মন্ত্ৰী পাত্ৰ দেই জান।।
কৈৰবা দুই গুটি শিশু আতি সুকুমাৰ।
গাৰৈ আদি অন্তে প্ৰভু চৰিত্ৰ তোম্ভাৰ।।৯০।।
স্বৰ্গ মৰ্ত্ত্য পাতালৰ গীতাল যতেক।
তোম্ভাৰ প্ৰসাদে প্ৰভু দেখিলো প্ৰত্যেক।।
একোৱে পুৰুষে নতো শুনো হেন গীত।
কোকিলৰ স্বৰ যেন বৰিষে অমৃত।।৯১।।
শুনি ৰামে দিলা লক্ষ্মণক সমিধান।
দূত পঠাই শিশু দুইক ইঠাৰক আন।।
শিখিলেক গীত কৈত কাহাৰ কুমাৰ।
কেন মতে গাৱে চাওঁ চৰিত্ৰ আম্ভাৰ।।৯২।।
ৰামৰ বচন শুনি সুমিত্ৰাৰ সুত।
বাছি বাছি পাঞ্চিলা চতুৰ চাৰি দূত।।
গাৱন্তে আছন্ত গীত ৰঙ্গে দুয়ো ভাই।
নিবাৰিলা দূতে যাই আদেশ বোলাই।।৯৩।।

ৰাজাৰ আজ্ঞাক পালি চলিয়ো ত্বৰিত।
ৰাজ সমাজক যাই দুয়ো গায়ো গীত।।
দেখিবাক ইচ্ছা আতি কৰন্ত ৰাঘৱ।
শুনিয়া আনন্দে লৰি গৈল কুশ-লৱ।।৯৪।।
ৰূপে অনুপম আতি সীতাৰ সন্ততি।
গজগতি গমন গম্ভীৰ ধীৰ মতি।।
চলি যান্ত ৰাঘৱ সমীপক প্ৰতি।
বেঢ়ি নৰনাৰীগণে চলিল উভতি।।৯৫।।
বসি আছে ৰাম ৰত্নময় সিংহাসনে।
উপাসন্ত শত্ৰুঘন ভৰত লক্ষ্মণে।।
অশেষ নৃপতি নম্ৰভাৱে তুতি কৰে।
শ্বেত ছত্ৰ ধৰি ঢোলে ধৱল চামৰে।।৯৬।।
গালৱ গৌতম শান্ত সুমন্ত কাৰ্ত্তিক।
অত্ৰি বিশ্বামিত্ৰ ভৃগু অগস্তি আস্তিক।।
পুলস্তি পুলহ বসু বশিষ্ঠ প্ৰমুখ্যে।
আছন্ত কৌতুকে বসি এক পাশে সুখে।।৯৭।।
বিভীষণ সুগ্ৰীৱ জাম্বৱ হনুমন্ত।
নল নীল সুষেণ বানৰ অপৰ্য্যন্ত।।
লক্ষ লক্ষ বানৰ ভালুক কৌটি কৌটি।
চৌপাশে উপাসে সৱে বেঢ়ি নাটি নুটী[১৩]।।৯৮।।
বাৰে বিদ্যাধৰে অপেস্বৰা কৰে নাট।
গাৱে গীত গন্ধৰ্বে চপয় পঢ়ে ভাট।।
সিদ্ধমুনি আসংশিয়া[১৪] কুসুম সিঞ্চাৰে।
বসিয়া আছন্ত ৰামচন্দ্ৰ চমৎকাৰে।।৯৯।।
ৰত্নময় সিংহাসনে কৰন্ত প্ৰকাশ।
চাৰু শ্যাম তনু তাতো শোভে পীতবাস।।
শিৰ ছত্ৰাকৃতি কেশ নীল আকুঞ্চিত।

সুসম ললাটে জ্বলে তিলক ললিত।।১০০।।
অলকা পঙ্কতি ৰত্ন কিৰীটি উজ্জ্বল।
ৰুচিকৰ কৰ্ণে মণি মকৰ কুণ্ডল।।
ভ্ৰৱ সুৰলিত নেত্ৰ পঙ্কজ পৰাই।
সুৰেশ নাসিকা ওঠ কন্ঠ কটি কায়।।১০১।।
নিবিড় দশন যেন মুকুতাৰ পান্তি।
ভ্ৰুৱযুগ কেয়ূৰ কঙ্কণে কৰে কান্তি।।
আৰকত কৰক দেখন্ত আতি তুষ্টি।
সুদীৰ্ঘ আঙ্গুলি তাতে ৰত্নৰ আঙ্গুষ্ঠি।।১০২।।
মনোহৰ হিয়ে মণি মুকুতাৰ মালা।
কটিত মেখলা ৰত্নে চিকি মিকি জ্বালা।।
সুৰলিত উৰু আৰকত পদতল।
ৰত্নৰ নূপুৰে ৰঞ্জে চৰণ কমল।।১০৩।।
পৰম লাৱণ্য মূৰ্ত্তিমন্ত কামদেৱ।
সুৰাসুৰে উপাসি চৌপাশে কৰে সেৱ।।
শাৰি শাৰি তুলি ধৰি আছে ছত্ৰদণ্ড।
শৰীৰৰ কান্তি প্ৰকাশিত সভাখণ্ড।।১০৪।।
হেন চমৎকাৰে বসি আছন্ত ৰাঘৱ।
সেহি সময়তে প্ৰৱেশিলা কুশ লৱ।।
নগৰীয়া লোকে আসি লগতে উভতি।
দেখি সমজ্যাৰ প্ৰজা চাৰে সচকিতি।।১০৫।।
ৰাজাৰ আদেশে দুয়ো সভামাজে উঠি।
প্ৰকাশে মেৰুত যেন চন্দ্ৰমা দুগুটি।।
ৰামৰ সমান শ্যাম তনু কৰে কান্তি।
সেহি ঠান নাক মুখ শোভে দন্ত পান্তি।।১০৬।।
পদ্মপত্ৰসম সেহি আয়ত লোচন।
ৰুচিকৰ কৰ্ণ তেহু মধুৰ বচন।।
শিৰ ছত্ৰাকৃতি নীল আকুঞ্চিত চুলি।
আজানুলম্বিত বাহু সুদীৰ্ঘ আঙ্গুলি।।১০৭।।
আৰকত কৰ কিশলয় কম্বুগল।
ৰামৰে সদৃশ দুইৰো বাহু বক্ষস্থল।।
সিহংবন্ধ কন্ধ কটি উৰু কৰীকৰ।
শিশু দুইক দেখি আতি আনন্দ লোকৰ।।১০৮।।
পৰিল নিজম প্ৰজা নিৰেখি আকৃতি।
ৰাঘৱক চাহাৰে[১৫] শিশু দুইৰ ভিতি।।
নাই ভেদ দেখি ৰামে এৰে এককায়া।
চিনিন নযায় যেন দৰ্পণৰ ছায়া।।১০৯।।
অন্যে অন্যে বোলে কিনো শিশু সুকুমাৰ।
সকলে আকৃতি গতি ৰামৰে আকাৰ।।
সেহি মুখ আখি সুৰলিত হাত পাৱ।
ইটো দুইৰো কোননো সুৰৰ্ণ কুখি মাৱ।।১১০।।
যেৱে হন্তে নৱেল বাকলি শিৰধাৰী।
ৰামৰে তনয় তেৱে বুলিবাক পাৰি।।
হনুমন্ত শত্ৰুঘন লক্ষ্মণ ভৰত।
পৰম বিস্ময় কথা কহন্ত কৰ্ণত।।১১১।।
বনবাসে গৈলা সীতা শান্তী গৰ্ভৱতী।
তাহানে তনয় জোনো ৰামৰ সন্ততি।
সীতা বিনে ৰাঘৱৰ ভাৰ্য্যা নাহি আন।
কেনমতে ইটো দুই ৰামৰে সমান।।১১২।।
এহিমতে সমজ্যায়ে কৰে কাণাকাণি।
শিশু দুইকো দেখি ৰঘুবংশ শিৰোমণি।।
আনন্দে নধৰে হিয়া শিহৰে শৰীৰ।
মহাস্নেহে স্ৰৱে দুয়ো নয়নৰ নীৰ।।১১৩।।
গুণন্ত মনত ৰামে কিনো বিপৰ্য্যয়।

ই দুইকো দেখিয়া কেনে আনন্দ হৃদয়।।
অল্প বয়সৰ শিশু দুয়ো মহাগুনী।
হেন ৰূপবন্ত ঋষিসুত নতো শুনি।।১১৪।।
পাছে ৰামচন্দ্ৰে দুইকো বুলিলা বচন।
শুনি আছো তুমি দুইয়ো পৰম গায়ন।।
জানিলো গীততে তুমি দুইয়ো সুশিক্ষিত।
কেন কথা ৰামায়ণ শুনো গাৱা গীত।।১১৫।।

।।শ্ৰীৰামচন্দ্ৰৰ সভাত লৱ-কুশৰ
ৰামায়ণগান।।

শুনি পাছে ৰামৰ আদেশ দুয়ো ভাই।
দিলা ৰাগ পুৰি ৰঙ্গে পঞ্চম উচ্ছাই।।
তাৰ ঘোৰ মন্দ্ৰ নাদে দুয়ো গীত গাৱে।
একজনে তাল আউৰ জনে যন্ত্ৰ বাৱে।।১১৬।।
প্ৰথমে ধৰিলা আদিকাণ্ড ৰামায়ণ।
কৈলা সূৰ্য্যবংশী যেন যেন ৰাজাগণ।।
ঈক্ষাকু কাকুৎস্থ ৰঘু অজ নৃপবৰ।
ভৈলা দশৰথ ৰাজা সূৰ্যবংশধৰ।।১১৭।।
বীৰ্য্যে বিষ্ণুসম সৱ শ্ৰমে মহেশ্বৰ।
ক্ষমায়ে ধৰণী ধৈৰ্য গম্ভীৰে সাগৰ।।
প্ৰতাপত আদিত্য ক্ৰোধত যেন যম।
নাহি নুপজিবে ৰাজা দশৰথ সম।।১১৮।।
শচীত অধিক তান তিনি পটেশ্বৰী।
কৌশল্যা সুমিত্ৰা আৰু কৈকেয়ী সুন্দৰী।।
তিনিত ভৈলন্ত পাছে চাৰিপুত্ৰ জাত।
জ্যেষ্ঠ ৰামচন্দ্ৰ জাত ভৈলা কৌশল্যাত।।১১৯।।
কৈকেয়ীত ভৈলন্ত ভৰত উতপন।
সুমিত্ৰাত লক্ষ্মণ কনিষ্ঠ শত্ৰুঘন।।
জগতৰে জনক সম্যকে শ্ৰীৰাম।
সংসাৰত যাক গুণে নাহিকে উপাম।।১২০।।
সুবিনীত ভৰত লক্ষ্মণ শত্ৰুঘনে।
কৰন্ত ভকতি নিতে জ্যেষ্ঠৰ চৰণে।।
যেন নাৰায়ণ ৰাম গম্ভীৰে সাগৰ।
ভৈলন্ত প্ৰদীপ প্ৰভু কাকুৎস্থৱংশৰ।।১২১।।
পৰম পুৰুষ সন্ত শীতল স্বভাৱ।
ভৈলা লোক ৰঞ্জন প্ৰজাৰ বাপ মাৱ।।
পাইব কোন জনে তান মহিমাৰ পাৰ।
গাৱৈ লৱ কুশে আদিকাণ্ড কথা সাৰ।।১২২।।
কোকিলৰ কণ্ঠে গাৱে তালে মানে ভেদি।
শুনন্ত সমাজে আন ভিতি চিত্ত নেদি।।
ৰামৰ চৰিত্ৰ গীত অমৃত পৰম।
কৰ্ণ ভৰি শুনৈ প্ৰজা পৰিয়া নিজম।।১২৩।।
কিবা স্বপনতে কিবা শুনন্ত সচেতে।
কিবা স্বপনতে কিবা আছন্ত স্বৰ্গতে।।
ক্ষুধা তৃষ্ণা নলাগে নাহিকে একো জ্ঞান।
শিশু দুইৰো গীততে লাগিল যেন ধ্যান।।১২৪।।
শুনা নিৰন্তৰে সৱে ৰামায়ণ পদ।
যাহাৰ কীৰ্ত্তনে তৰি সংসাৰ আপদ।।
কলিত সদগতি নাই বিনে ৰাম নাম।
শঙ্কৰে ৰচিলা ডাকি বোলা ৰাম ৰাম।।১২৫।।

।।দুলড়ী।।

শিশু দুইৰ গীত পৰম অমৃত
সম্যকে ৰামে শুনিয়া।
কিবা যে দিবন্ত কিবা নেদিবন্ত
আনন্দে নধৰে হিয়া।।
মনত সন্তোষে ভৰত ভ্ৰাতৃক
বুলিলা মাতি যতনে।
ষাঠি কোটি টঙ্কা সুৱৰ্ণ আনিয়া
ই দুইক দিয়া এথনে।।১২৬।।
দাসী দাস দেস আসন অশেষ
বস্ত্ৰ অলঙ্কাৰে মণ্ডি।
দিয়োক সত্বৰে ভৰত কুমাৰে
আমাৰ বাক্য নখণ্ডি।।
শুনিয়া ভৰতে ভণ্ডাৰৰ হন্তে
অনাইলা তেখনে ধন।
যতেক বুলিলা ততোধিক দিলা
ৰাঘৱৰ পূৰি মন।।১২৭।।
দেখি দুয়ো শিশু হাসিয়া বোলন্ত
আত নাহি প্ৰয়োজন।
আমি বনবাসী বসন বাকলি
ফলেসে নিজ ভোজন।।
আপুনি উদাস ইটো দাসীদাস
কি কৰিবো বহুধন।
শিশু দুইৰ বাণী শুনি সবে প্ৰাণী
পৰম বিস্ময় মন।।১২৮।।
তাসম্বাৰ মতি দেখি ৰঘুপতি
পুছন্তে স্নেহে কথাক।
কাহাৰ কবিতা শিখিলেক গীত
কোনবা গুৰু তোমাৰ।।
আকৃতি সুন্দৰ কাহাৰ কুমাৰ
থাকিয়ো কমন দিশ।
শুনি কুশ লৱে বুলিলা বিনয়ে
আমি বাল্মীকিৰ শিষ্য।।১২৯।।
তাহান কবিতা ৰামায়ণ গীত
শিখিলো শাস্ত্ৰ বিচাৰি।
ঋষিৰ সন্মতে সমস্তে দেশতে
হৰিষে ফুৰো প্ৰচাৰি।।
শুনি ৰামদেৱে আদৰিলা দুইকো
সাধু সাধু বুলি তথা।
যথাত থাকিয়া তৈৰে পৰা গাৱা
শুনো ৰামায়ণ কথা।।১৩০।।
ৰামৰ আদেশ শুনি কুশ লৱে
ৰঙ্গে তাল যন্ত্ৰ ঠুকি।
ধৰিলন্ত গীত ৰামৰ চৰিত
শুনন্তে লোক উৎসুকি।।
শুনা পাছ কথা দশৰথ তথা
আছন্ত ৰাজাৰ ঘাগি।।
যজ্ঞক ৰাখিবে ঋষি বিশ্বামিত্ৰে
নিলন্ত ৰামক মাগি।।১৩১।।
ৰাজায়ে নেদন্ত ঋষিয়ে নেৰন্ত
নিলন্ত আতি আক্ৰোশে।
ৰাম লক্ষ্মণক ধনুৰ্ব্বেদ দিলা
শিখিলা দুয়ো সন্তোষে।।
প্ৰথমে পথত ৰাক্ষসী তাড়কা
তাৰিলন্ত ৰঘুবৰে।
সুবাহুক মাৰি মাৰীচ বীৰক
উৰুৱালা একেশৰে।।১৩২।।
দেখিয়া ঋষিৰ আনন্দ মিলিল
ৰামক লৈলন্ত সঙ্গে।
জানকীৰ তথা শুনি স্বয়ম্বৰ
মিথিলাক গৈলা ৰঙ্গে।।
জনক নৃপতি অনেক ভকতি
কৰিলন্ত বহুমান।
ৰামে উঠি ৰঙ্গে ধনুক তেখনে
কৰিলন্ত দুইখান।।১৩৩।।
সীতায়ো বৰিলা সমৰ কৰিলা
ভঙ্গাইলা যত ৰাজাক।
সভাৰ্য্যে ৰথত চড়ি লড়িলন্ত
ৰঙ্গে ৰামে অযোধ্যাক।।
শুনি ধনুৰ্ভঙ্গ খণ্ডাইলা পৰশু
ৰাম মহা অহঙ্কাৰী।
মনত বিচাট ভেন্টিলন্ত বাট

কান্ধত কুঠাৰ পাৰি।।১৩৪।।
যাইবাক নেদন্ত বিনতি বোলন্ত
পাৱে পৰি দশৰথ।
ৰামে ধৰি শৰ পৰশু ৰামৰ
ছেদিলন্ত স্বৰ্গপথ।।
অনেক উৎসৱে পাছে ৰামদেৱে
গৃহত ভৈলা প্ৰৱেশ।
আনন্দে তহিতে সীতায়ে সহিতে
ভুঞ্জিলা ভোগ অশেষ।।১৩৫।।

।।ছবি।।

আদিকাণ্ড ৰামায়ণ সংক্ষেপে কহিলা দুয়ো
অযোধ্যাকাণ্ড গাইবে লৈলা।
দশৰথ ৰাজা পাছে পুত্ৰক সমৰ্থ দেখি
ৰাজ্য জোকাৰিবে বাঞ্চা ভৈলা।।
ৰাঘৱৰ অভিষেক শুনিয়া আসিল লোক
সুমঙ্গল নাদৰ শৱদে।
শুনিয়া কৈকেয়ী কথা বিঘিনি পাতিলা তথা
লৈলা ৰাজ্য ভৰতৰ পদে।।১৩৬।।
ৰাজাক বচনে ছন্দি সত্য জৰী কৰি বন্দী
গুচাইলন্ত ৰামক নিকালি।
লক্ষ্মণ জানকী সঙ্গে বনত বঞ্চিলা ৰঙ্গে
ৰাঘৱে পিতৃৰ বাক্য পালি।।
বৃদ্ধ ৰাজা দশৰথ পুত্ৰশোকে ভৈলা হত
নাহি আৰ চেতন গিয়ান।
ৰামৰ বিয়োগ আগি পোৰৈ শৰীৰত লাগি
ছাড়িলন্ত সন্তাপতে প্ৰাণ।।১৩৭।।
ভৰতে নলৈলা ৰাজ নৃপতিৰ প্ৰেত কায
কৰি খেদি গৈলন্ত ৰামক।
কাতৰ কৰিলা আতি ৰামে ভৰতক মাতি
পালটাই পঠাইলা ৰাজ্যক।।
শুনিয়োক সৰ্ব্বজন পুণ্যকথা ৰামায়ণ
এৰা আলজাল আন কাম।
হৰৈ নিতে আয়ুপাত চেতন নাহিক গাত
সঘনে ঘুষিয়ো ৰাম ৰাম।।১৩৮।।

।।পদ।।

তালে মানে ভেদি দুয়ো ৰামায়ণ গাৱে।
আজি যেন ভৈল গৈল কথাক দেখাৱে।।
কহিলা কাৰণ কথা ৰাজাৰ মৰণ।
হাহাকাৰ কান্দে সমজ্যাৰ যত জন।।১৩৯।।
আজি যেন দশৰথ গৈলা পৰলোক।
কৰন্ত সন্তাপ আতি পাত্ৰ মন্ত্ৰীলোক।।
শুনি ৰাম লক্ষ্মণ ভৰত শত্ৰঘন।
পিতৃশোকে মকমকি কৰন্ত ক্ৰন্দন।।১৪০।।
শুনিয়া কৌশল্যা সমে যত ৰাজ মাৰ।
স্বামীৰ সন্তাপে হিয়ে হানে মুষ্টি ঘাৱ।।
লুটিয়া ভূমিত কতো ঢাকুৰন্ত মাথ।
এৰিয়া আম্হাক গৈলা কৈক প্ৰাণনাথ।।১৪১।।
অমাৰ সমান নাই নাৰী নিদাৰুণী।
প্ৰাণ ধৰো তোমাৰ মৰণ কথা শুনি।।
এহি বুলি বিলাপ কৰন্ত অসংখ্যাত।
ক্ৰন্দনৰ উৰ্ম্মি উথলিলা সমজ্যাত।।১৪২।।
প্ৰবোধন্ত ৰামক সুগ্ৰীৱ বিভীষণ।
শুনা পাছ কথা নাথ হুয়ো সঙ্কুক্ষণ।।
মিত্ৰ দুইৰ বচনত ৰাঘৱ জুৰাইল।
ৰাজমাৱসৱক লক্ষ্মণে নিচুকাইল।।১৪৩।।
আঞ্চলে মুছিলা মুখ নয়নৰ নীৰ।
ভৰতে কৰিলা সৱে সমজ্যাক থিৰ।।
নিশৱদ প্ৰজা শুনি ৰামৰ আদেশ।
গাৱা পাছকথা শিশু শুনিবো নিশেষ।।১৪৪।।
অযোধ্যাকাণ্ডৰ কথা থৈলা এহিমানে।
অৰণ্যকাণ্ডক গাইবে লৈলা তালে মানে।।
ধৰিলন্ত গীত লৱকুশ পূৰ্ব্বৱতে।
চৌদ্ধয় বৰিষ ৰামে বঞ্চিবা বনতে।।১৪৫।।
নাহি অন্ন পান পশু মাংসেহে আহাৰ
সীতাক দেখন্তে আতি ৰামৰ নিকাৰ।।
দুৰ্ঘোৰ শঙ্কট বৰ দণ্ডকাৰ বনে।
কেৱলে সঙ্গতি তাত ভ্ৰাতৃ যে লক্ষণে।।১৪৬।।
আসি শূৰ্পনখী কামে বুলিলেক বাক।
কাটিলা লক্ষ্মণে তাইৰ ধৰি কাণ নাক।।
চৌদ্ধয় সহস্ৰ সেনা ৰাক্ষসে সহিতে।

খৰ দূষণক ৰামে মাৰিলা তহিতে।।১৪৭।।
শুনি আইল ৰাৱণ কৰিয়া আটি মুটি।
আসিল মাৰীচ সুৱৰ্ণৰ মৃগগুটি।।
দেখি খেদি গৈলা ৰাম লক্ষ্মণে তাহাক।
দশগ্ৰীৱে নিৰ্জ্জনত হৰিলে সীতাক।।১৪৮।।
ৰাৱণক ভয়ে দেৱী গাৰতে লুকান্তি।
পাছে পাঞ্চ গুটি বানৰক দেখিলন্তি।।
কাঢ়ি তাৰ থাৱু শৰীৰৰ হেমহাৰ।
তাসম্বাৰ মাজত ক্ষেপিলা অলঙ্কাৰ।।১৪৯।।
অশোকাৰ বনে থৈয়া ৰাৱণ দুৰ্ব্বাৰ।
অনেক ৰাক্ষসী ৰক্ষা দিলেক সীতাৰ।।
লোতকৰ নাই ছেদ ফুকতে কান্দন্তে।
দণ্ডে যুগ সীতাৰ ৰামক সুমৰন্তে।।১৫০।।
মৃগ মাৰি আসি ৰামে নেদেখি সীতাক।
জানকী জানকী বুলি দিয়া দীৰ্ঘ ডাক।।
দুভায়ো দণ্ডকাবনে ফুৰন্ত বিচাৰি।
হা সীতা বুলি ঘনে নিশ্বাস ফোকাৰি।।১৫১।।
ফুৰন্তে ভ্ৰমন্তে ৰামে সীতাৰ নিদানে।
বিৰাধ কৱন্ধ দুইকো বধিলন্ত প্ৰাণে।।
সীতাক ৰাখন্তে পক্ষী জটায়ু মৰিল।
ৰাম লক্ষ্মণে প্ৰেতকাৰ্য্য সঙ্কলিল।।১৫২।।
কৰিলা অৰণ্যকাণ্ড কথা সমাপতি।
গাইবাক লাগিলা ৰঙ্গে কিস্কিন্ধ্যা সম্প্ৰতি।।
ৰাম লক্ষ্মণে দুয়ো দণ্ডকাৰ হন্তে।
ঋষ্যমুখ পাইলা দুয়ো সীতাক চাহন্তে।।১৫৩।।
সুগ্ৰীৱক দিলা ৰাজ্য কৰি বালী বধ।
যুৱৰাজ ভৈলা পাছে কুমাৰ অঙ্গদ।।
ৰাজভোগে পাসৰিল সুগ্ৰীৱে ৰামক।
সময় বুজিয়া নাসে বানৰ লটক।।১৫৪।।
তৰ্জ্জিলা অনেক তাঙ্ক লক্ষ্মণ কুমাৰ।
দেখাইলন্ত নিয়া বালী বধিবাৰ শৰ।।
কম্পিল শৰীৰ দেখি সুগ্ৰীৱ ৰাজাৰে।
অনেক বানৰ সেনা অনাইলা হাঙ্কাৰে।।১৫৫।।
পৃথিৱীৰ বানৰ ভালুক আসি ভৈল।
সীতাক খুজিবে দ্বীপ দ্বীপান্তৰ গৈল।।
এহিমানে কিস্কন্ধ্যাকাণ্ডৰ কথা গৈলা।।
সুন্দৰাকাণ্ডক পাছে দুয়ো গাইবে লৈলা।।১৫৬।।
কহিলন্ত সম্পাতি যথাত সীতা আছি।
নপাইলন্ত লঙ্কাক যাইবাক বীৰ বাছি।।
পাছে মাৰুতিৰ জন্ম কৈলা জাম্বৱন্ত।
সাগৰ লঙ্ঘিলা তেৱে বীৰ হনুমন্ত।।১৫৭।।
অশোকাৰ বনে গৈয়া দেখিলা সীতাক।
কহিলা প্ৰণামি প্ৰভু ৰামৰ কথাক।।
ৰাঘৱৰ দিলা নিয়া হাতৰ আঙ্গুঠি।
দেখিয়া হানিলা হিয়া শোকে সীতা মুষ্টি।।১৫৮।।
অনেক কান্দিলা দেৱী স্বামীক সুমৰি।
হনুমন্তে প্ৰবোধিলা দান্তে তৃণ ধৰি।।
অল্পতে নিবন্ত ৰামে পৰিহৰা খেদ।
হুইবে সবান্ধৱে দশানন কন্ধছেদ।।১৫৯।।
কপিৰ বচনে জুৰাইলন্ত সীতা দেৱী।
মাৰুতি মেলানি পাইলা গোসানীক সেৱি।।
লঙ্কাত পশিলা পাছে কৃতকৃত্য হুই।
বিধ্বংসিলা মধুফল উভতাই ৰুই।।১৬০।।
লীলায়ে কৰিলা অক্ষকুমাৰক নাশ।
ইন্দ্ৰজিতে আসিয়া হানিলা নাগপাশ।।
চিতনি পৰিল বন্দী বীৰ হনুমন্ত।
ৰাৱণৰ আগে ইন্দ্ৰজিত যোগাইলন্ত।।১৬১।।
লাঞ্জত লগাইল জুই কাপৰ মেঢ়াই।
দিলা ডেৱ ৰঙ্গে নাগপাশ হোসকাই।।
পৰম আটোপে পাছে কপি মহামালে।
নগৰ জুৰিয়া জুই লগাইলা আস্ফালে।।১৬২।।
সকলে ৰাক্ষসে ভৈল ভয়তে তৰধ।
লগাইল চমক লঙ্কা কৰিল দগধ।।
সাগৰ তড়িয়া দুনাই পৃথিৱীক আইল।
সীতাৰ দুখৰ কথা ৰামত জনাইল।।১৬৩।।
যেনমতে সীতা ৰাখিলন্ত শান্তি পুণ্য।
নিৱেদিলা জানকীৰ যতেক কাৰুণ্য।।
কহিলা সঙ্কেত কথা যত হনুমন্ত।
সীতাক সুমৰি ৰামচন্দ্ৰ কান্দিলন্ত।।১৬৪।।
ভূমিত পৰিল শোকে অগনি উধাইল।
সুগ্ৰীৱ লক্ষ্মণে ধৰি ৰামক জুৰাইল।।
এভো তুমি সীতাক নপাইবে কৰা শঙ্কা।

চমকা চমক কৰি আনি দিবো লঙ্কা।।১৬৫।।
ৰাক্ষসৰ শোণিতে ভুঞ্জাইবো কাক গৃধ্ৰ।
হেন জানি কাৰ্য্য আসি সৱে ভৈলা সিদ্ধ।।
সুগ্ৰীৱৰ শুনিয়া অনেক পৌঢ়ি বাদ।
গুচিল চিত্তৰ কিছু ৰামৰ বিষাদ।।১৬৬।।
সাগৰত পন্থ পাছে মাগিলন্ত মাজে।
ৰামক নেদন্ত দেখা গৰ্ব্বে সিন্ধুৰাজে।।
ক্ৰোধে ধৰিলন্ত বাণ বিদাৰিবো হিয়া।
উজৰিল জলজন্তু পলাই ফাট দিয়া।।১৬৭।।
কম্পি গৈল সাগৰতো লাগিল চমক।
পাদ্য অৰ্ঘ্য দিয়া স্তুতি বুলিলা ৰামক।।
দিলো মাজে পন্থ প্ৰভু চলিয়োক লঙ্কা।
বান্ধিয়োক সেতু তল যাইবে নাহি শঙ্কা।।১৬৮।।
বানৰ নৃপতি পাছে কপিসেনা লই।
বান্ধিলন্ত সেতু পৰ্ব্বতক কান্ধে বই।।
দীৰ্ঘে দশযোজন পঠালি পাঙ্গজুৰি।
পাৰ ভৈল সেনা সব্ব সেতু ভৰি পূৰি।।১৬৯।।
সীতাক সুম্পিবে বুলিলন্ত বিভীষণ।
উঠিয়া মাৰিল লাঠি দন্দুৰ ৰাৱণ।।
পশিল শৰণ আসি ৰাঘৱত বৰি।
তাঙ্ক লঙ্কাৰাজ্য দিলা অঙ্গীকাৰ কৰি।।১৭০।।
লৱে কুশে কথাৰ ভাৱনা লগাই গাৱে।
আজি সম্পজিল যেন হাততে দেখাৱে।।
সুন্দৰাকাণ্ডৰ কথা থৈলা এহি মানে।
লঙ্কাকাণ্ড কহিবে লাগিলা বিদ্যমানে।।১৭১।।
সুবেল পৰ্ব্বতে ৰামে সসৈন্যে জিৰাইয়া।।
প্ৰভাতে বেঢ়িলা লঙ্কা কটকে যোৰাইয়া।।
ৰাখিল লঙ্কাৰ গড় ৰাক্ষস সমস্ত।
যুদ্ধতে পৰিল পাছে প্ৰথমে প্ৰহস্ত।।১৭২।।
দেৱান্তক নৰান্তক ৰণত পৰিল।
শুনিয়া সসৈন্যে সাজি ৰাৱণ লৰিল।।

মেঘে যেন গৰ্জিয়া জঙ্কাৰি দশমাথ।
বানৰ কটক মাৰে ক্ৰোধে লঙ্কানাথ।।১৭৩।।
খঙ্গে খেদি যান্ত ৰাম সাধো মান বুলি।
দেখিয়া কান্ধত লৈলা হনুমন্ত তুলি।।
দিশ পাশ ছানি ৰামে বৰিষিলা শৰ।
ভেদিলন্ত হৃদয় নিৰ্দ্দয় ৰাৱণৰ।।১৭৩।।
তোণ বাণ ধনু ধ্বজ ৰথ হয় চাৰি।
কাটিলা তিলতে চোটে আটোপে মুৰাৰি।।
এহি মুখে ফুৰে কপি কটক কপতি।
কেশে সমে ৰামে তাৰ কাটিলা কিৰীটি।।১৭৫।।
নমাৰিলা বিৰথী বিধনু দেখি তাক।
দিগন্ত মেলানি গৈলা ৰাৱণ লঙ্কাক।।
জগাই কুম্ভকৰ্ণক পঠাইলা দশগ্ৰীৱ।
ঘোৰ শৰে ৰামে তাৰ ছড়াইলন্ত জীৱ।।১৭৬।।
ইন্দ্ৰজিত কুমৰক লক্ষ্মণে জিনিল।
অন্তৰ্দ্ধানে ইন্দ্ৰজিতে শৰ প্ৰহাৰিল।।
নাগপাশে মূৰ্চ্ছা গৈলা ৰাম লক্ষ্মণে।
গৰুড়ে জীয়াইলা আসি দোভাইকো তেখনে।।১৭৭।।
কুম্ভ নিকুম্ভ মহাপাৰ্শ্ব মহোদৰ।
বজ্ৰদংষ্ট্ৰ দুষ্ট মেঘনাদৰ সোদৰ।।
অসংখ্য ৰাক্ষস আনো ৰণত পৰিল।
জানি ইন্দ্ৰজিতে ক্ৰোধে যুদ্ধক লৰিল।।১৭৮।।
ৰাক্ষস কটক লৈয়া আটোপে প্ৰকটে[১৬]।
যজ্ঞ আৰম্ভিলা আসি নিকুম্ভিলা বটে।।
বিভীষণে কহিলেক সকলে সম্ভেদ।
লক্ষ্মণে কৰিলা শৰে তাৰ কন্ধচ্ছেদ।।১৭৯।।
পুত্ৰশোকে অনেক কান্দিলা লঙ্কানাথ।
সাজিয়া বজাইল কোপে জঙ্কাৰন্ত মাথ।।
ৰাৱণে মাৰিল আসি অসংখ্যাত শৰ।
সাত দিন সাত ৰাতি কৰিল সমৰ।।১৮০।।
তাৰ শৰে ৰাঘৱৰ নোচোৱে শৰীৰ।

বাৰে বাৰে ৰামে তাৰ কাটিলন্ত শিৰ।।
তথাপি নমৰে দশগ্ৰীৱ হেন জানি।
লৈলা পাছে প্ৰাণ তাৰ ব্ৰহ্ম অস্ত্ৰ হানি।।১৮১।।
জগতৰে ধূম্ৰকেতু গৈলা যমালয়।
স্বৰ্গ মৰ্ত্ত্য পাতালতো কৰে জয় জয়।।
আপন পৌৰুষে ৰামে সঙ্কালিলা কায।
মিত্ৰ বিভীষণত সম্পিলা লঙ্কাৰাজ।।১৮২।।
অগ্নিত পৰীক্ষা আনি দিলন্ত সীতাক।
কৰিলন্ত ব্ৰহ্মা তুতি ৰাম দেৱতাক।।
দশৰথ আসিলা স্বৰ্গৰ পৰা চলি।
পুত্ৰ দুই সহিতে কৰিলা গলাগলি।।১৮৩।।
বনত বঞ্চিলা বাপ মোৰ বাক্য পালি।
ৰামক প্ৰশংসে কৈকেয়ীক পাৰি গালি।।
পতিব্ৰতা সীতা শান্তী জগতে প্ৰখ্যাত।
কিসক পুতাই আন্ত নযাস সঞ্জাত।।১৮৪।।
নাই একো শঙ্কা আঙ্ক খেদ কৰা কিক।
পাছে পিতৃবাক্যে সম্বৰিলা জানকীক।।
ভাৰ্য্যা ভ্ৰাতৃ সমে ৰামে বিমানত চড়ি।
পৰম আনন্দে আইলা অযোধ্যা নগৰী।।১৮৫।।
ভালুক বানৰ আৰো ৰাক্ষস যতেক।
আইলা সৱে ৰঙ্গে দেখিবাক অভিষেক।।
শুনা ৰামায়ণ মন কৰা উপশাম।
সমস্ত সমাজে বেঢ়ি বোলা ৰাম ৰাম।।১৮৬।।

।।ছবি।।

শুনিয়োক পাছ কথা ৰামক দেখিয়া তথা
ভৰতে এৰাইলা হৃদি খেদ।
ভৈলা আসি একঠাই নন্দিগ্ৰামে চাৰি ভাই
কৰিলা শিৰৰ জটা ছেদ।।
কৌশল্যা সুমিত্ৰা শান্তী পুত্ৰক গলত বান্ধি
কান্দিলন্ত অনেক কাৰুণ্যে।
সীতায়ো বৰ্ণায়া দুখ ভৈলা সলোতক মুখ
তাসম্বাৰ নমিলা চৰণে।।১৮৭।।
পাছে সম দোলে ৰাম অযোধ্যাক লৰি গৈলা
তুলি দণ্ড বাৰে বাদ্যভণ্ড।
ৰাক্ষস বানৰ নৰ ভালুকৰ আন্দোলতে
তলবল কৰৈ মহীখণ্ড।।
পদূলি পদূলি কল দ্বীপ ঘট ফুল ফল
পুতিলন্ত যাত্ৰাৰ তোৰণ।
জাতিকাৰ নৰনাৰী প্ৰশংসিয়া শাৰি শাৰি
প্ৰণামন্ত ৰামৰ চৰণ।।১৮৮।।
শুভ সময়ত ৰামে পাটত বসিলা আসি
প্ৰজা কৰৈ মাঙ্গল্য অনেক।
চাৰি সাগৰৰ জল যোগাইলা বানৰ বল
বশিষ্ঠে কৰিলা অভিষেক।।
দুই ভাই দুই পাশে চামৰে বিঞ্চন্ত লাসে
ভৰতে ধৰিলা ছত্ৰ তুলি।
শৰদতে কাণ ফাৰে প্ৰজায়ে জোকাৰ পাৰে
জয় জয় ৰাম ৰাজা বুলি।।১৮৯।।
মেগৰ গৰ্জ্জন যেন মত্তহস্তী চিহৰয়
আস্ফালে বজায় গজঘণ্টা।
পাইলা দুখ সমৰত ভালুক বানৰ যত
দিলা ৰামচন্দ্ৰে তাকো বণ্টা।।
ৰাজাৰ সন্মান পাই আনন্দৰ সীমা নাই
গৈলা দেশে আদেশে ৰামৰ।
ভ্ৰাতৃ সৱ সমে ৰামে ৰাজ্যভোগ ভূঞ্জিলন্ত
পাছে দশ হাজাৰ বৎসৰ।।১৯০।।
ভৈলা মহাদৈ সীতা স্বামীৰ চৰণ চিন্তা
কৰন্ত ভকতি প্ৰতিনিতি।
অযোধ্যাৰ দেৱভোগ ভুঞ্জন্ত ভুকুতি ভোগ

ৰামৰো বাঢ়ন্তে যাই প্ৰীতি।।
পূৰ্ব্বকথা আপোনাৰ শুনি ৰাম দেৱতাৰ
পৰম হৰিষ মন ভৈল।
সমজ্যায়ো একচিত্ত কুশ লৱে গাৱে গীত
লঙ্কাকাণ্ড এহিমানে গৈল।।১৯১।।

।।দুলড়ী।।

উত্তৰাকাণ্ডক ধৰিলা গাইবাক
সীতাসুত কুশ লৱ।
এহিমতে পাছে মাৰি ৰাৱণক
ভৈলন্ত ৰাজা ৰাঘৱ।।
অযোধ্যাক পাছে অগস্তি আসিলা
অৰ্চ্চিলা ৰামে হৰিষি।
লঙ্কাৰ দগধ ৰাৱণৰ বধ
পুছিলা ৰামত ঋষি।।১৯২।।
ৰামে অগস্তিত সমস্তে কহিলা
যি ভৈল বৃত্তান্ত তথা।
ঋষিয়ো কহিলা হৰিষে ৰামত
ৰাৱণৰ জন্মকথা।।
উপজিয়া যেন মতে দশস্কন্ধ
কৰিলা কৰ্ম্ম অদ্ভূত।
হৰৰ কৈলাস আলগাই তুলি
নৈকেষী ৰাক্ষসীসুত।।১৯৩।।
স্বৰ্গ মৰ্ত্যলোকে পাতালপুৰতো
ডৰতে কম্পাইলা আতি।
কৰিলা ইন্দ্ৰকো বন্দী মন্দমতি
সিটো পুলস্তিৰো নাতি।।
দেৱ মনুষ্যৰ যতেক সুন্দৰী
হৰি নিলা মহাচান্দ।
তিনিয়ো লোকত হুন্টুৰি ফুৰিলে
যেন উদয়াৰ ষাণ্ড।।১৯৪।।
ৰামে পুচিলন্ত শুনিয়ো অগস্তি
যেন কথা শুনো তাৰ।
সিকালত তেৱে কহিত নাছিল
একো বীৰ বলীয়াৰ।।
অগস্তি বোলন্ত শুনিয়ো ৰাঘৱ
যৈত তাৰ ভৈল ভঙ্গ।
কিস্কিন্ধ্যাত সিটো সমৰ মাগিল
বালীৰ তোলাইয়া থঙ্গ।।১৯৫।।
তাক লৈয়া বালী সন্ধ্যা কৰিলন্ত
কাষে ডাবি ধৰি তুলি।
বালীত শৰণ পশিলা ৰাৱণ
হাৰিলো হাৰিলো বুলি।।
সহস্ৰ অৰ্জ্জুনে নাৰীগণ সঙ্গে
নৰ্ম্মদাত খেলে খেড়ি।
তাহাতো সমৰ মাগিয়া নিঙ্খলে
ৰাৱণায়ে লাজ এৰি।।১৯৬।।
বান্ধি ৰণে জিনি সহস্ৰ অৰ্জ্জুনি
নিল নগৰক লাগি।
পুলস্তি আসিয়া ৰাজাত প্ৰাৰ্থিয়া
মেলাইন্ত ভিক্ষা মাগি।।
তথাপি সমৰ মাগিয়া ফুৰয়
ৰাৱণৰ নাহি লাজ।
সুতল[১৭] পুৰতো পশিলা সাজিয়া
বলিৰ যৈতে সমাজ।।১৯৭।।
দুৱাৰত গৈয়া দেখে পুৰুষেক
সুন্দৰ ৰুচিৰ শ্যাম।
ৰত্নৰ কিৰীটি বলয় কঙ্কণ
পীতবস্ত্ৰে অনুপাম।।
হাৰ যে কেয়ূৰ নূপুৰে ৰঞ্জিত
কৰে দিব্য গদা লই।
কটিত মেখলা গলে বনমালা
দুৱাৰত আছা ৰই[১৮]।।১৯৮।।

।।ছবি।।

দেখি ৰাৱণৰ তনু জাত জাত শিহৰয়
টেৰ কৰি আছিলেক চাই।
বলিৰায়ৰ অভ্যন্তৰে প্ৰৱেশিলা লঙ্কেশ্বৰে
সিটো পুৰুষক নোবোলাই।।
ৰাৱণক দেখি বলি বসিবাক থান দিলা
নৰসি বলিত পুছে কায।

তোমাৰ দুৱাৰে ইটো পুৰুষেক আছে কোন
সত্বৰে কহিয়ো দৈত্যৰাজ।।১৯৯।।
বলি বোলে লঙ্কেশ্বৰ নিচিনহ বৰ্ব্বৰ
এহেন্তে তোহোৰ অন্তকাৰী।
সুৰাসুৰে কৰে সেৱ আমাঠেৰ ইষ্টদেৱ
আঙ্কে বোলো ঈশ্বৰ মুৰাৰি।।
লঙ্কানাথে শুনি আতি লৱৰ দিলেক কাছি
এহি বিষ্ণু বুলি বৰ ৰাগে।
ধৰিবাক যাই সাসি দেখি হৰি তুলি হাসি
দিলা লাঠি চৰণৰ আগে।।২০০।।
পাতাল পৃথিৱী ছাৰি লঙ্কাত উফৰি পৰি
মূৰ্চ্ছা গৈল দুৰ্জ্জয় ৰাৱণ।
ৰাক্ষসে ফুকন্তে পাছে কথমপি ধাতু আইল
ব্ৰহ্মা বৰ দিবাৰ কাৰণ।
এহিমতে ঋষিবৰ কহিলন্ত নিৰন্তৰ
যতেক তাহাৰ গুণগ্ৰাম।
শুনন্তে পৰম ৰঙ্গ ৰাৱণৰ জয় ভঙ্গ
শুনিয়া হাসন্ত প্ৰভু ৰাম।।২০১।।
নমো নমো ৰঘুবংশ তিলক বিষ্ণুৰ অংশ
শ্ৰীৰামচন্দ্ৰ সীতাপতি।
জন্মে জন্মে ৰামে গতি ৰামতে কৰোক মতি
ৰাম-পাৱে থাকোক ভকতি।।
কৃষ্ণৰ কিঙ্কৰে ভণে শুনিয়োক সৰ্ব্বজনে
কলিত কীৰ্ত্তন ধৰ্ম্ম সাৰ।
এৰি ভাষ ভূষ কাম ভাকি বোলা ৰাম ৰাম
পাপত লাগোক বুন্দামাৰ।।২০২।।

।।হনুমন্তৰ জন্ম বৃত্তান্ত।।

।।পদ।।

অগস্তিত ৰামে পাছে পুছিলা সংশয়।
মহাবীৰ হনুমন্ত ত্ৰৈলোক্য অজয়।।
কিসক নমাৰি মহাবৈৰী বালীৰায়।
ঋষ্যমুখ পৰ্ব্বতত আছিল পলাই।।২০৩।।
দেখিলোহো যেন হনুমন্তৰ মহত্ব।
বালীৰাজা জানো তান আগে তৃণৱত।।
যৈসানি কন্দল ভৈল বালী সুগ্ৰীৱৰ।
কিয় হনুমন্ত তাৰ নলৈলন্ত শিৰ।।২০৪।।
ছেদিয়া সংশয় মোৰ মনৰ সৰ্ব্বথা।
অগস্তি বোলন্ত ৰাম শুনা পূৰ্ব্বকথা।।
অঞ্জনাত উপজিয়া দুৰ্জ্জয় মাৰুতি।
ক্ষুধায় কান্দন্ত কপি পৃথিৱীত শুতি।।২০৫।।
সেহি বেলা সূৰ্য্য আসি উদয় ভৈলন্ত।
তক্কালিয়া ফল গুটি মানি হনুমন্ত।।
দিলা ডেৱ ধৰিবাক মেলি দুয়ো বাহু।
সেহি দিনা সূৰ্য্যক গ্ৰাসিবে আসে ৰাহু।।২০৬।।
চিন্তন্ত মাৰুতি তাক চাহি টেৰ কৰি।।
ইগোট সুপক্ক ফল সিগোটাত কৰি।।
তাক লাগি দিলা লাম্ফ আদিত্যক এৰি।
পলাই উলতি ৰাহু ডৰে পাৰে গেৰি।।২০৭।।
কাম্পন্তে কাম্পন্তে লৈল ইন্দ্ৰত শৰণ।
কিবাগোটে খাইবে খোজ মিলিল মৰণ।।
শুনি ইন্দ্ৰে আথে বেথে ঐৰাৱতে উঠি।
কৰে বজ্ৰ ধৰি ধাইল বায়ু বেগে ছুটি।।২০৮।।
পাছে পাছে ধাইলন্ত কপিৰ ক্ষুধা বৰ।
এহি গোটে খেদে ৰাহু দেখি দিলে লড়।
থমকিল ইন্দ্ৰে ভয়ে পাছে গুচি যান্ত।
দেখি তাক শিশু হনুমন্ত গুণিলন্ত।।২০৯।।
মহাচিত্ৰ বিচিত্ৰ যৰঙ্গ ইটো ফল।
ইহাক ভুঞ্জিলে ভোক পলাইব সকল।।
এহি বুলি কৌতুহলে দিলেক জোলক।
খাইবে লাগি ঐৰাৱত সমে বাসৱক।।২১০।।
এৰাইবে নপাৰি ইন্দ্ৰে মনত তৰাসে।
শিশু হেন জানি বজ্ৰ হানিলন্ত লাশে।।

বাম হনু ভাঙ্গি পৰ্ব্বতত পৰিলন্ত।
এতেকেহে আন নাম ভৈল হনুমন্ত।।২১১।।
সাৰটি ধৰিলা বায়ু মৃতক পুত্রক।
অনেক কান্দিল ক্রোধ কৰিয়া ইন্দ্রক।।
পুত্রৰ লগতে হৌক সৱাৰ বিনাশ।
হিয়াৰ হৰিল বায়ু নোহ্লায় উশাস।।২১২।।
হেন দেখি ভৈলন্ত ত্রিদশে মহা ত্রাস।
ব্রহ্মাত পুছিলা কেনে নোহ্লায় উশাস।।
ব্রহ্মায়ে বোলন্ত ইটো কথা ভৈলা টান।
সৱে মিলি চলি গৈল শঙ্কৰৰ থান।।২১৩।।
মহেশে বোলন্ত থুজি নাপাও[১৯] সৰ্ব্বথা।
সৱে গৈয়া বিষ্ণুত পুছিলা পাছ কথা।।
মাধৱে বোলন্ত আবে ভৈল বিসঙ্গতি।
বায়ুৰ পুত্রক মাৰিলন্ত সুৰপতি।।২১৪।।
পুত্রৰ সন্তাপ পায়া জগতৰে আয়ু।
সৱাৰো হিয়াৰ পৰা গুচিলন্ত বায়ু।।
এতেকেসে নাসৈ কাৰো নাকৰ নিশ্বাস।
আসা সৱে যাও বায়ু দেৱতাৰ পাশ।।২১৫।।
এহি বুলি দেৱে সমে বিষ্ণু গৈলা লৰি।
পুত্র লৈয়া বায়ু কান্দিলন্ত পাৱে পৰি।।
দিলা দুখ সাখি দেখিয়োক চক্রপাণি।
শিশুক মাৰিলে মোৰ ইন্দ্রে বজ্র হানি।।২১৬।।
মাধৱে বোলন্ত বায়ু কৰিয়ো সঞ্চাৰ।
পৰশিলো হেৰা পুত্র জীয়োক তোহ্মাৰ।।
জাগি যেন নিদ্রাৰ উঠিলা হনুমান।
দিলন্ত ত্রিদশে চিৰঞ্জীৱ বৰদান।।২১৭।।
একো দেৱতাৰ অস্ত্রে নুহিবে বিকল।
শৰীৰত তোৰ অপৰ্য্যন্ত হৌক বল।।
গৈলা সৱে বৰ আনো দিয়া অসংখ্যাত।
সঞ্চাৰিলা বায়ু পাছে সৱাৰো হিয়াত।।২১৮।।
বলৰ দৰ্পতে হনুমন্ত যেন যম।
ফল মূল খান্ত লুড়ি ঋষিৰ আশ্রম।।
উভতাই ৰোৱে তৰু ভাঙ্গি ছিঙ্গি মঠ।
দেখি সৱ ঋষিৰ লাগিল মনকষ্ট।।২১৯।।
বৃত্তিচ্ছেদ কৰিলে বানৰ ইটো পাপ।
সৱে মিলি আলোচি দিলন্ত চণ্ড শাপ।।
সাধিবে নলাগে আৰ যাৱে ৰামকাৰ্য্য।
বলৰ প্ৰমাণ নজানোক কপিৰাজ।।২২০।।
দেখক গোখোজ যেন সাগৰ সঙ্কাশ।
সেই শাপে কপিৰ গুচিল সৱে সাস।।
এৰিল প্রচণ্ড ভাব বায়ুৰ কুমাৰ।
আৰো বালীৰায় মৰা বানৰক ডৰ।।২২১।।
এতেকেসে বালীক নবধি হনুমন্ত।
ঋষ্যমুখ পৰ্ব্বতক লাগি পলাইলন্ত।।
কহিলা ৰামত ঋষিসকলে সম্ভেদ।
শুনি ৰামচন্দ্ৰৰ সংশয় ভৈলা ছেদ।।২২২।।
অনন্তৰে ঋষিক কৰিলা সতকাৰ।
ঋষিয়ো ৰামক প্ৰসংশিলা বাৰে বাৰ।
এহিমানে থৈল ৰাম অগস্তি সম্বাদ।
গাইবে লৈলা জানকীৰ নিৰ্ব্বাস বিষাদ।।২২৩।।
বোলে কুশে লৱে শুনিয়োক সামাজিক।
অনন্তৰে পঠাই প্ৰভু ৰামে অগস্তিক।।
পৰম আনন্দে দশ হাজাৰ বৎসৰ।
ভুঞ্জিলন্ত অকণ্টকা ৰাজ্য ৰঘুবৰ।।২২৪।।
অযোধ্যাত মহা মহা মিলিল বিপত্তি।
প্ৰাণ প্ৰিয়া সমে ৰামে ভুঞ্জিলা ভুকুতি।।
ৰাত্রি দিনে চৰণ চিন্তন্ত সীতা সতী।
স্বামীৰ সংযোগে পাছে ভৈলা গৰ্ভৱতী।।২২৫।।
ৰামৰ বাঢ়ন্তে যায় নৱ নৱ প্ৰীতি।
আনন্দে আছন্ত প্ৰভু ভাৰ্য্যায়ে সহিতি।।
মিলিল দুৰ্যোগে পাছে পাইলেক বিপাকে।
জনবাদে দিলা ৰামে নিৰ্ব্বাস সীতাকে।।২২৬।।
কণ্টক সঙ্কট বনে থৈলন্ত লক্ষ্মণে।
ভৈল অচেতন আতি দেৱী দুখ মনে।।
সীতাৰ শুনিয়া যেন আপদ দুৰ্ঘোৰ।
তাক কোনে সম্যকে কহিয়া পাৱে ওৰ।।২২৭।।
যিটো পুণ্য তনু কৃপাময় ৰামদেৱ।
পৰম মহন্ত গুণে সম নাহি কেৱ।।
অনুদিনে পিম্পৰাৰো নিচিন্তন্ত মাৰ।
কৰ্ম্মফলে ভৈল যম তেহন্তে সীতাৰ।।২২৮।।
একে পতিব্ৰতা নাৰী আৰো গৰ্ভৱতী।
তাহাঙ্কো বধিবে ৰাঘৱৰ ভৈলা মতি।।

কিনো বিপৰ্য্যায় বিধি লিখিল কপাল।
ভৈলা ৰাম স্বামী জানকীৰ যমকাল।।২২৯।।
প্ৰকটিয়া কহিলা শান্তীৰ যত দুখ।
ভৈলা আতি সামাজিকো শোকে অধোমুখ।।
লৱে কুশে আকুল কৰিলা সমজ্যাক।
দেখে যেন আজি দিলা নিৰ্ব্বাস সীতাক।।২৩০।।
জানকীৰ নিকাৰ শুনিয়া সামৰাজ।
কান্দিলন্ত মকমকি সকল সমাজ।।
হাহাকাৰ শৱদ উঠিল সভা চানি।
ৰামৰ গাৱত যেন লাগিল অগনি।।২৩১।।
সুমৰিয়া পুনৰপি ৰাঘৱে সীতাক।
বিষাদৃশে শোকানলে চানিলে হিয়াক।।
নিমাবাৰ অগনি যেন জ্বালিল দুনাই।
পৰম সন্তাপ তাপে প্ৰাণ ফুটি যায়।।২৩২।।
মূৰ্চ্ছা গৈয়া পৰিল ৰাঘৱ সিংহাসনে।
ধৰিল বুৰিল বুলি ভৰত লক্ষ্মণে।।
শিৰত সিঞ্চন্ত জল বিঞ্চন্ত চামৰে।
লগতে কান্দন্ত তান তিনিয়ো সোদৰে।।২৩৩।।
বশিষ্ঠ্য প্ৰমুখ্যে ঋষি নধৰন্ত হিয়া।
কান্দন্ত সীতাৰ শোকে মুখে বস্ত্ৰ দিয়া।।
বিভীষণ সুগ্ৰীৱ জাম্বৱ হনুমন্ত।
কান্দন্ত সন্তাপে পৰি কপি অপৰ্য্যন্ত।।২৩৪।।
চেতন লভিয়া প্ৰভু ৰাঘৱে দুনাই।
কৰন্ত সন্তাপ আতি প্ৰিয়াক বৰ্ণাই।।
হা হা সীতা শান্তী পতিব্ৰতা সুচৰিতা।
মোহোৰ বল্লভা সুভান্বিতা বিৱাহিতা।।২৩৫।।
ভাগ্যেহে লভিলো ভাৰ্য্যা কত তপসাই।
হাততে বিধাতা তাক হৰিলে দেখাই।।
ভৈল পৰিচ্ছেদা দেখা ইজন্মক লাগি।
মই সি পাতকী তোৰ ভৈলো বধভাগী।।২৩৬।।
ঘোৰ বনবাসে দুখে নভৈলা নিৰ্য্যাণ।
হৰি নিলে ৰাৱণে ৰহিল তাতে প্ৰাণ।।
আতি সুচৰিতা শান্তী জনকৰ জীক।
সক্ৰি[২০] হাতে বধি ভৈলো ৰাক্ষসতোধিক।।২৩৭।।
দণ্ডকা বনত আপোনাৰ এৰি চিন্তা।
মোকেসে সেৱিলি সতী তই সুচৰিতা।।
পাসৰিবো কিমতে সিসৱ তোৰ গুণ।
কিনো নিদাৰুণ মই পুৰুষ দাৰুণ।।২৩৮।।
অপাৰ সাগৰে বান্ধিলোহো শিলা সেতু।
সবান্ধৱে বধিলো ৰাৱণ যাৰ হেতু।
হেনয় প্ৰিয়াক মই তেজিলো কমনে।
চণ্ডাল বুলিয়া গৰিহিবে যিবা শুনে।।২৩৯।।
এহি বুলি ৰামচন্দ্ৰে কৰন্ত বিলাপ।
ভৰত লক্ষ্মণ শত্ৰুঘনৰ সন্তাপ।।
বোলন্ত প্ৰবোধ সৱে বেঢ়ি ভ্ৰাতৃলোক।
সঙ্কুক্ষণ হোৱা দদা পৰিহৰা শোক।।২৪০।।
ইটো খেদ দদা হৃদয়ত দিয়ো ঠাই।
আৰকি কান্দিলে সিটো জানকীক পায়।।
আপুনি সৰ্ব্বজ্ঞ সৱে জানা যেন নয়।
অসাৰ সংসাৰ ইটো সৱে মায়াময়।।২৪১।।
পুত্ৰ দাৰা বান্ধৱ যতেক পৰিকৰ।
হেন জানা সৱে শোক সন্তাপৰ ঘৰ।।
ক্ষেণেকে সংযোগ হৱে ক্ষেণেক বিয়োগ।
মিছা বিষয়ত কিছু নাহি সুখভোগ।।২৪২।।
যেন ফেনচয় আসি হোৱে একঠাই।
জলৰ বেগত বাজি তিলেকে মিলাই।।
বান্ধৱৰ সমাগমে তেহ্নয় অথিৰ।
ধৈৰ্য্যেষে ঔষধ দদা আপদ ব্যাধিৰ।।২৪৩।।
প্ৰবোধ শুনিয়া ৰাম থাকন্ত থমকি।
সুমৰন্তে সীতাক কান্দন্ত মকামকি।।
বহি যাই দুয়ো নয়নৰ নীৰ ধাৰে।
নিচুকান্ত ধৰি ভ্ৰাতৃ সৱে বাৰে বাৰে।।২৪৪।।
হা সীতা বুলি ক্ষণে তেজন্ত নিশ্বাস।
আপুনি চিন্তিলো আপোনাৰ সৰ্ব্বনাশ।
কিবা কৰ্ম্ম কৰো আৱে যাঞোঁ কোন ভিতা।
ইটো গৃহবাসে মোৰ নাহিকন্ত সীতা।।২৪৫।।
লৈয়ো ৰাজ্যভাৰ ভৈয়াই ভৰত সোদৰ।
ৰাজ্যত নাহিকে কাৰ্য্য কৰো দেশান্তৰ।।
সীতা বিনে দশোদিশে দেখন্ত আন্ধাৰ।
ৰাঘৱৰ নাহি আৰ সন্তাপৰ পাৰ।।২৪৬।।
সীতাৰ যতেক শাশু কৌশল্যা প্ৰমুখ্যে।
হা সীতা বুলিয়া কান্দন্ত অধোমুখে।।

কান্দন্ত আৰৰি আনো নাৰী অসংখ্যাত।
ক্রন্দনৰ উৰ্ম্মি উখলিলা সমজ্যাত।।২৪৭।।
ৰাঘৱৰ শোকে লোক সকলে আকুল।
যাৱৈ যেন আগ উভাৰিলে বৃক্ষমূল।।
বশিষ্ঠ উঠিয়া পাছে বুলিলা প্রবোধ।
সৱাকে কৰাইলা ঋষি ক্রন্দন নিৰোধ।।২৪৮।।
ৰামক বোলন্ত বাপ তেজিয়ো সন্তাপ।
কোনে পাৰে বিধিৰ লিখিত এৰাইবাক।।
যেন ভৈল তোমাৰ পূৰ্ব্বৰ কৰ্ম্মফল।
সীতাৰ নিমিত্তে তুমি তেজিয়ো বিকল।।২৪৯।।
যাৰ যেন অৱশ্যেকে হৈবেক সৰ্ব্বথা।
উত্তৰাকাণ্ড আৱে শুনা পাছ কথা।

।।লৱ-কুশৰ পৰিচয়।।

তোহ্মাৰ আগত শিশু দুই গাউক গীত।
ভৱিষ্যত কথা হুইবে আপুনি বিদিত।।২৫০।।
শোক পৰিহৰি ৰামে ঋষিৰ বচনে।
তেজিয়া নিশ্বাস বসিলন্ত সিংহাসনে।।
আখি মুখ মুছি পাছে চিত্ত কৰি থিৰ।
শিশু দুইক আদেশ কৰিলা ধীৰে ধীৰ।।২৫১।।
শুনো পাছে কথা কেনে গায়ো দুয়ো ভাই।
হেনবা আহ্মাৰ ইটো হৃদয় জুৰায়।।
শুনি লৱেকুশে গীত গাইবাক লাগিলা।
শুনা জানকীৰ যেন অৱস্থা মিলিলা।।২৫২।।
এৰিলা লক্ষ্মণে দিয়া বনত নিৰ্ব্বাস।
কান্দিলন্ত সীতা শোকে আতি হুয়া ত্রাস।।
কোনবা জন্মৰ জানকীৰ আছে ভাগ।
ফল মূল চাহন্তে বাল্মীকি পাইলা লাগ।।২৫৩।।
অনেক আশ্বাস বুলি বচন প্রৱন্ধে।
আশ্রমত নিয়া পুষিলন্ত জীউ বোধে।
তপোবনে আছন্ত দুখীতা আজি হুই।
উপজিলা সীতাৰ যৱঞা সুত দুই।।২৫৪।।
কুশ লৱ নাম থৈলা দুইহন্তৰো ঋষি।
ৰামায়ণ গীত ইটো শিকাইলে হৰিষি।।
আমি দুই লৱ কুশ সীতাৰ সন্ততি।
গাও ৰামায়ণ গীত আজন্ম প্রভৃতি।।২৫৫।।

আহাঙ্কে বুলিয়া লৱ মোৰ নাম কুশ।
সীতাৰ তনয় আমি জানা নিৰঙ্কুশ।।
মহাঋষি বাল্মীকিৰ দুয়ো ভৈলা শিষ্য।
শুনি সমাজ্যাৰ মহা মিলিল হৰিষ।।২৫৬।।
গীততে জানিল সৱে সীতাৰ তনয়।
ভালেতো ৰামৰ সৱে আকৃতি আনয়।।
কিনো সুপ্রসন্ন বিধি ভৈলা সৰ্ব্ব সিদ্ধি।
ৰাঘৱৰ হইবেক আৱেসে বংশ বৃদ্ধি।।২৫৭।।
শুভ শুভ বুলি প্রজা পাৰয় জোকাৰ।
জানিল কুশল সৱে জানকী সীতাৰ।।
আছন্ত কল্যাণে নমৰিয়া মোৰ শান্তী।
আনন্দে নসয় যেন অন্যোঅন্যে মাতি।।২৫৮।।
সকল প্রজাৰে মহা মিলিল হৰিষ।
জয় জয় ৰাঘৱ ঘোষন্ত দশো দিশ।।
ৰামে জানিলন্ত ইটো মোহোৰ সন্ততি।
আনন্দ সিন্ধুত নিমজ্জিলা ৰঘুপতি।।২৫৯।।
নিশ্চয়ে জানিলো হৰে সীতাৰ তনয়।
শিহৰে শৰীৰ দ্রৱে আনন্দ হৃদয়।।
পৰম স্নেহত আতি নয়ন তৰধ।
লোতকে ভেন্টিল কণ্ঠ বাক্য গদ গদ।।২৬০।।
প্রেমৰসে বিপুল আকুল কৰে হিয়া।
আসনৰে পৰা পৰিলন্ত জাম্প দিয়া।।
গলত বান্ধিল ধৰি দুইকো আথে বেথে।
পুত্র শিৰ সুঙন্তে স্নেহত ৰঘুনাথে।।২৬১।।
ধাৰে বহি যায় দুই নয়নৰ নীৰ।
তিয়াইল লোতকে লৱ কুশৰ শৰীৰ।।
বুকুত ধৰিয়া দুই পুত্রক সাৱটি।
সিংহাসনত আসি বসিলা উলটি।।২৬২।।
মহা স্নেহে ধৰি আসি ভৰত লক্ষ্মণ।
গুচাইলন্ত দুইৰো আসি বাকলি বসন।।
পিন্ধাইলন্ত আনি দুইকো দিব্য অলঙ্কাৰ।
কুশ লৱে কৰিলা পিতৃক নমস্কাৰ।।২৬৩।।
পুত্র মুখ চুম্বন্ত স্নেহত বাৰে বাৰ।
বনতে জন্মিল দুয়ো দুখীয়া কুমাৰ।।
ভৈলা ঋষিবেশ দুখ পাইলি লাগে মানে।
তোমাৰ নিকাৰ মই পাপীৰ নিদানে।।২৬৪।।

মই বোলো হুইবে প্ৰাণ প্ৰিয়া গৈল মৰি।
আজিসে জানিলো মোৰ জীৱৈ প্ৰাণেশ্বৰী।।
দুখ পাইবে লাগি আউৰ নৰৈল সীতাৰ।
আকস্মিতে[21] মই পাপী ভুঞ্জাইলো নিকাৰ।।২৬৫।।
এহি বুলি মকামকি কৰন্ত ক্ৰন্দন।
লগতে কান্দন্ত দুয়ো সীতাৰ নন্দন।।
ধৰা ধৰি কৰি কান্দিলন্ত পুত বাপে।
দেখিয়া কান্দন্ত সৱে সমাজ সন্তাপে।।২৬৬।।
ধৰিলা কৌশল্যা আসি নাতিৰ গলতে।
এতমান ভৈলা দুয়ো পুতাই বনতে।।
হৰি হৰি বিহাৰী জানকী সুচৰিতা।
নিকাৰকে লাগি উপজিলি আই সীতা।।২৬৭।।
নগৈল কতনো তোৰ কহান কুনাট।
কোননো বিধাতা ইটো লিখিলা ললাট।।
তেজি ৰাজ্য আছস বনৰ পশি সান্ধি[22]।
হা সীতা বুলিয়া কান্দন্ত ৰাৱ বান্ধি।।২৬৮।।
লক্ষ্মণ ভৰত শত্ৰুঘনে কান্দি আতি।
বশিষ্ঠ প্ৰমুখ্যে ঋষি নিষেধন্ত মাতি।।
জীৱন্ত জানকী কথা সকলে কল্যাণ।
কিসক কান্দিয়া এভু সীতাৰ নিদান।।২৬৯।।
হৰিষ সময়ে বিষাদৰ কোন কাম।
হেন শুনি শোক তেজিলন্ত শ্ৰীৰাম।।
আখি মুখ মুচিলন্ত নিশ্বাস তেজিয়া।
সীতাক সুমৰি আৰ নধৰন্ত হিয়া।।২৭০।।
আপুনি আনিবো আজি জানকীক যাচি।
আসনৰ হন্তে উঠিলন্ত ৰাম কাছি।।
লগতে যাইবেক সাজিলন্ত সামৰাজ।
অন্তেষপুৰৰো নাৰীগণ ভৈলা বাজ।।২৭১।।
সীতাক দেখিবে লাগি ৰামৰ আক্ৰান্ত।
ভালুক বানৰ সেনা লগতে চলন্ত।।
টল বল কৰে মহী লৰিল কটক।
আগ বাঢ়ি বশিষ্ঠে বুজাইলা বাঘৰক।।২৭২।।

।।সীতাক আনিবলৈ হনুমন্তাদিক প্ৰেৰণ।।

মিলিল তোমাত আসি সীতাৰ বৈৰাগ।
জানকীক নপাইবা আপুনি গৈলে লাগ।।
মহন্ত বাছিয়া পঠায়োক আন লোক।
কৰি আতি কাকূতি সীতাক আনন্তোক।।২৭৩।।
বশিষ্ঠৰ বোলে ৰাম বসিলা উলটি।
সীতাৰ সন্তাপে যেন যায় প্ৰাণ ফুটি।।
শত্ৰুঘন বিভীষণ সুষেণ মাৰুতি।
চাৰিকো পাঙ্গিলা ৰামে কৰিয়া কাকুতি।।২৭৪।।
চলিয়ো চাৰিয়ো বীৰ বাল্মীকিৰ ঠাৱ।
মোৰ অৰ্থে[23] ঋষিৰ ধৰিবা দুই পাৱ।।
ভৈলো আমি জমাই সীতা তানে ভৈল জীৱ।
আনন্তোক প্ৰবোধি দেন্তোক দান জীৱ।।২৭৫।।
নুহিবা দেন্তোক মোক আশ্ৰমতে ঠাই।
সীতাৰ লগতে থাকো ফল মূল খাই।।
ধৰিবে নোৱাৰো বুক ফুটে মোৰ প্ৰাণ।
সীতাক দেখিলে দুনাই দেন্ত জীৱ দান।।২৭৬।।
মই জানো জানকীক চুইলে পাপ হৰে।
তথাপি দুৰ্জ্জনে অপযশ কৰি মৰে।।
লোক অপবাদক আমাৰ বৰ চিন্তা।
পৰীক্ষা কৰিয়া দুনাই সম্বৰিবো সীতা।।২৭৭।।
জানকীক বুলিবা এৰোক অসন্তোষ।
আৱে বাৰেকৰ মোৰ মৰষোক দোষ।।
কোনে পাৰে বিধি লিখি তাক এৰাইবাক।
কৰিবা কাৰ্পণ্য মোৰ নিমিত্তে সীতাক।।২৭৮।।
বাপ হনুমন্ত হেৰা শুনা মোৰ বাক।
তোহোৰ নিমিত্তে পাইলো পূৰ্ব্বতো সীতাক।।
যেন তেন মতে বুজাই জানকীক আন।
কি বুলিবো তোক বাপ দেহ প্ৰাণ দান।।২৭৯।।
ৰামৰ কাতৰে কান্দিলন্ত কপিৰাজ।
প্ৰণামি চাৰিয়ো সমজ্যাৰ ভৈল বাজ।।
সীতাক দেখিতে উত্ৰাৱল হনুমন্ত।
কতোক্ষণে বাল্মীকিৰ আশ্ৰম পাইলন্ত।।২৮০।।
বসিয়া আছন্ত মাৱ মলিন স্বভাৱ।
স্বামীৰ চৰণ চিন্তি জগতৰ মাৱ।
মলিন বসন বেশ ক্লেশ দেহা ক্ষীণ।
ধূলিয়ে-ধূসৰ তনু তাপসীৰ চিন।।২৮১।।
ফল মূল ভক্ষণত শুখাইল শৰীৰ।
সীতাক প্ৰত্যেকে দেখিলন্ত চাৰি বীৰ।।

কৰিলন্ত পৃথিৱীত পৰিয়া প্ৰণতি।
তাসম্বাক দেখি সঙ্কোচিতা ভৈলা সতী।।২৮২।।
বস্ত্ৰে আৱৰিয়া মাৱ কৰি মুখ কাতি।
থাকিলন্ত দিয়া হাত গালত নমাতি।।
শত্ৰুঘন লঙ্কেশ সুষেণ হনুমন্ত।
সীতাৰ অৱস্থা দেখি চাৰিয়ো কান্দন্ত।।২৮৩।।
হা হা মাৱ ৰাঘৱৰ প্ৰিয়া মহাদৈ।
তোহোৰ কৰিলে বিধি হেনসে বিলাই।।
শচীত অধিক আছিলেক পৰিচ্ছেদ।।
ভৈলা তাপসীৰ বেশ ইসি হৃদি খেদ।।২৮৪।।
জগতৰ প্ৰভু ৰামদেৱৰ ঘৰিণী।
যাক আল লৱৈ অলেখ্য সেৱকিনী।।
অন্তেষপুৰত ফুৰা নেতৰ তুলিত।
তৃণেসে আসন আৱে শয়ন ভূমিত।।২৮৫।।
সুৱৰ্ণৰ তপ্ত[২৪] যেন আছিলেক কান্তি।
জগত প্ৰখ্যাত তুমি মাৱ মহা শান্তী।
প্ৰাণতো অধিক ৰামে দেখিলে তোমাক।
দিলন্ত নিৰ্ব্বাস কিনো বিধিৰ বিপাক।।২৮৬।।
অৱস্থা দেখন্তে যেন প্ৰাণ যাই ফুটি।
কান্দিলন্ত মাৰুতি মাটিত পাৰি লুটি।।
হৰি হৰি জগত জননী সীতা আই।
কিক জীৱ ধৰো দেখি তোমাৰ বিলাই।।২৮৭।।
সাগৰ তৰিলো লঙ্কা কৰিলো দগধ।
যাৰ পদে দশানন সসৈন্যে গৈল বধ।।
জগত ঈশ্বৰী ৰাঘৱৰ পটেশ্বৰী।
তোমাৰ বিপত্তি দেখি কিয় নাযাঞ্ মৰি।।২৮৮।।
ৰাজভাৰ্য্যা সকলে যোগান থাকে ধৰি।
যাক সেৱা কৰন্ত স্বৰ্গৰ অপেশ্বৰী।।
হেন মাৱ ভৈলা ঋষি পত্নীৰ সঙ্গতি।
কোননো কুযোগে হেন মিলাইলে দুৰ্গতি।।২৮৯।।
কান্দি কান্দি হমুমন্ত কৰন্ত কাতৰ।
মৰশিয়ো দোষ মাৱ প্ৰভু ৰাঘৱৰ।।
সুমৰিতে তোমাক ৰামৰ হৃদি খেদ।
দিনে ৰাত্ৰি নেত্ৰৰ লোতক নাহি ছেদ।।২৯০।।
হা সীতা সীতা বুলি তেজন্ত নিশ্বাস।
বনতো অধিক তান সিটো গৃহবাস।।
মৰিলাহা বুলি ৰামে হেনসে জানন্ত।
আপোনাক নিন্দি আতি ফুকিতে কান্দন্ত।।২৯১।।
তোমাৰ তনয় দুই লৱ আৰ কুশ।
গাইল ৰামায়ণ গীত জগতে হৰিষ।।
আপোনাৰ পুত্ৰ বুলি পাছে চিনিলন্ত।
গলত বান্ধিয়া দুইকো ৰামে কান্দিলন্ত।।২৯২।।
আশ্ৰমতে আছা তাসম্বাৰ মুখে শুনি।
তোমাক নিবাক আজি সাজিল আপুনি।
নাপাইবাহা লাগ বশিষ্ঠৰ শুনি বাক।
তাতেহে তোমাক নিতে পঠাইলা আমাক।।২৯৩।।
অনেক কাৰ্পণ্য বুলিলন্ত ৰঘুপতি।
ৰাঘৱৰ দোষ মৰশিয়ো সৱে সতী।।
যেন ভৈলা তোমাৰ তথাপি দেৱ স্বামী।
দাঁতে তৃণ ধৰিয়া কাকুতি কৰো আমি।।২৯৪।।
পঠাইলা তোমাক ৰামে সাদৰি চৌদল।
অসন্তোষ তেজিয়া স্বামীৰ চলা কোল।।
জাতিকাৰ হোৱা মাৱ শৰীৰক মণ্ডি।
আজি ধৰি দুইহানো দুৰ্গতি যাউক খণ্ডি।।২৯৫।।
চাৰিয়ো কাতৰ কৰি অনেক বুলিল।
শুনি জানকীৰ শোক অগণি জ্বলিল।
সুমৰি সুমৰি বনবাস মহাক্লেশ।
চাৰিৰো আগতে দেৱী কান্দিলা অশেষ।।২৯৬।।
কতোক্ষণে সীতা শান্তী শোকক তম্ভাই।
বুলিলা উত্তৰ পাছে চাৰিকো শুনাই।।
শুনিয়ো সুষেণ হনুমন্ত লঙ্কেশ্বৰ।
শুন বাপ শত্ৰুঘন কনিষ্ঠ দেৱৰ।।২৯৭।।
কিসক আমাক আউৰ কৰা উতপাত।
পাসৰি আছিলো দিনাই অগ্নিজ্বাল গাত।।
আৰো অযোধ্যাত ভুঞ্জিবোহো ৰাজসুখ।
দেখিবো দুনাই আউৰ ৰাঘৱৰ মুখ।।২৯৮।।
বোলাইবো ঘৰণী আৰো ৰাঘৱৰ ঘৰে।
নাই তেৱে নাৰী নিলাজিনী মোত পৰে।।
মোক কৰিবাৰ আৰো নৱৈল ৰামৰ।
আৰো নুবুলিবা কৰো সবাকে কাতৰ।।২৯৯।।
আমাক নিবেক আৱে ৰামে কোন গন্ধে।
গৰ্ভ সমে তেজিলেক মাৰিবে প্ৰৱন্ধে।।
প্ৰাণ ধৰি আছো দুই পুত্ৰৰ কাৰণে।
হইবে অনাথিতি শিশু মোহোৰ মৰণে।।৩০০।।

দুখৰ সহায় শুন হনুমন্ত বাপ।
মোহোৰ নিমিত্তে তেজিয়োক হৃদি তাপ।।
ভুঞ্জো নিজ কৰ্ম্ম আত নাহি কিছু খেদ।
ৰামৰ আমাৰ জানা ভৈল পৰিছেদ।।৩০১।।
দুৰ্জ্জনৰ বোলে মোক কৰিলা নিকাল।
জানো মোৰ মনে ৰাম স্বামী যমকাল।।
নমৰিলো বনত ৰাঘৱে মোক জানি।
ইবাৰ কাটিবে মোক হাতে খাণ্ডা হানি।।৩০২।।
মই যেৱে জানো ৰাম এনুৱা নিৰ্দ্দয়।
লঙ্কাতে তেজিলো হন্তে প্ৰাণক নিশ্চয়।
তোহোৰেসে বচনত ৰহিলো অভাগী।
কিয় পাইলে হন্তে ৰামে কদৰ্থিবে লাগি।।৩০৩।।
যিটো নিলাজিনী যাউক ৰামত সঞ্চাত।
তান কথা বাপ সৱ নকৈবা আমাত।।
মোহোৰ অৱস্থা যত সৱাতে বেকত।
দুনাই যেৱে বোলা তেৱে মোহোৰ শপত।।৩০৪।।
শুনি সৱে জানকীৰ বচন নৈৰাশ।
আউৰ কেৱে মাতিবাক নপাইলন্ত সাস।।
শত্ৰুঘন বিভীষণ সুষেণ মাৰুতি।
তেজিল নিশ্বাস বুদ্ধি হৰাইল শুৰুতি।।৩০৫।।
শুনা সৰ্ব্বজন ইটো কথা ৰামায়ণ।
বিমৰিষি চাৱা ঐত কেদিন জীৱন।।
ঘোৰ পৰলোকে যম যাতনা অপাৰ।
ৰাম নাম বিনে নাই তথাত নিস্তাৰ।।৩০৬।।
ধৰ্ম্মৰ ভাঙ্গিলে কলি চাৰিয়ো চৰণ।
হৰিৰ নামত ধৰ্ম্মে পশিল শৰণ।।
হেন হৰি নামক সততে যিটো গাৱে।
সি সি জনে সমস্ত পুণ্যৰ লাগ পাৱে।।৩০৭।।
নিৰ্ষ্ঠে জানা সমস্ত শাস্ত্ৰৰ ইসে মজ্জা।
আন ধৰ্ম্ম কিঙ্কৰ নামেসে তাৰ ৰাজা।।
আগম পুৰাণ শাস্ত্ৰ দেখিয়ো বিচাৰি।
কলিত তৰিবে আন কোনপুণ্যে পাৰি।।৩০৮।।
কাৰো চিত্ত বিত্ত শৰীৰত নাই শুদ্ধি।
স্বভাৱত কলিৰ মলিন ভৈল বুদ্ধি।।
কলিৰ পৰম ধৰ্ম্ম জানা হৰি নাম।
শঙ্কৰে ৰচিলা ডাকি বোলা ৰাম ৰাম।।৩০৯।।

।।দুলড়ী।।

সীতাৰ নৈৰাশ শুনি চাৰি বীৰ
কৰিলন্ত মাথা হেট।
ফল মূল লৈ আসিল বাল্মীকি
তান্ক পাইলা পাছে ভেট।।
ৰামৰ গোচৰ চাৰিয়ো কহিলা
ঋষিৰ চৰণ লাগি।
অনেক কাতৰ কৰিয়া ৰাঘৱে
পঠাইলা সীতাক মাগি।।৩১০।।
ৰামে বোলন্ত মই ভৈলো জোৱাঁই
সীতা তানে ভৈল জীউ।
দুনাই যেন বিহা কৰাণ্ডোক আনি
তেৱে দেন্ত দান জীৱ।।
কতেক ৰামৰ কহিবো কাতৰ
গুচাইয়ো তাহান চিন্তা।
সমৰ্পিয়া নিয়া পৰীক্ষা কৰিয়া
সম্বৰিব ৰামে সীতা।।৩১১।।
বচন আমাৰ গোসানী সীতাৰ
কৰণৰ পথে নাযায়।
যেন তেন মতে ৰামৰ নিমিত্তে
আপুনি নিয়ো বুজাই।।
ৰামৰ বিনয় বাল্মীকি শুনিয়া
বুলিলা সীতাৰ আগে।
ৰাঘৱৰ বাণী জনক নন্দিনী
কিসক বাধিবে লাগে।।৩১২।।
তুমি পতিব্ৰতা স্বামী সি দেৱতা
আপুনি জানিয়ো ভালে।
পূৰ্ব্ব যত দোষ মৰষিয়ো মাৱ
যি ভৈল যাৰ কপালে।।
মোহোৰ শপত দিয়োক সন্মত
এৰিয়ো আতি আক্ৰান্তি।
বাল্মীকিৰ বাণী শুনিয়া গোসানী
কান্দন্ত মাত্ৰ নমাতি।।৩১৩।।
চৰণে ভূমিক আথাকে লিখন্ত
নেদন্ত একো সিদ্ধান্ত।
বাল্মীকি বুজিলা জানকীৰ চিত্ত

ভৈল কিছু উপশান্ত।।
চাৰিয়ো বীৰক বুলিলা বাল্মীকি
ৰামৰ বচন পালি।
প্ৰবোধি সীতাক নিবো সমজ্যাক
আমি প্ৰভাততে কালি।।৩১৩।।
সৱেঁয়ো দেখোক পৰীক্ষা দেন্তোক
যোগাইবো নিয়া ৰামত।
সীতাৰ নিমিত্তে জগত বিদিতে
কৰিবো মইয়ো শপত।।
হেন শুনি ৰঙ্গে গৈলন্ত চাৰিয়ো
ৰামৰ পাশক প্ৰতি।
যতেক বৃত্তান্ত সকলে কহিলা
চৰণে কৰি প্ৰণতি।।৩১৫।।
ৰামে যে বোলন্ত শুনা ঋষি সৱ
আন যত সামাজিক।
বাল্মীকিয়ে কালি প্ৰভাতে আনিব
সমজ্যাক জানকীক।
লৈৱন্ত পৰীক্ষা কালি সৱে দেখা
আজি যায়ো ঘৰাঘৰি।
এহি বুলি সভা বিসৰ্জ্জি উঠিলা
পুত্ৰ দুইৰ হাত ধৰি।।৩১৬।।
সীতাক সুমৰি ৰাঘৱৰ ভৈল
ৰজনী যুগ সমান।
স্বপনে সচিতে কিছু নেদেখন্ত
সীতা বিনে একো আন।।
কেতিক্ষণ ৰাতি প্ৰভাত হুইবেক
উঠি উঠি চান্ত বেলি।
বৈসন্ত শোৱন্ত ধৰন্ত সাৰটি
পুত্ৰ দুইক হাত মেলি।।৩১৭।।
হা সীতা সীতা বোলন্তে ৰামৰ
ৰজনী ভৈলা প্ৰভাত।
স্নান দান কৰি দেৱক আদৰি
বসিলা আসি সভাত।।
লক্ষ্মণ ভৰত শত্ৰুঘন আদি
বসিলা চিন্তিয়া কাষ।
বশিষ্ঠ প্ৰমুখ্যে মহা মহা ঋষি
বসিলা পাত্ৰ সমাজ।।৩১৮।।
ভালুক বানৰ ৰাক্ষসে বেঢ়িল
ৰামৰ সাধিয়া প্ৰীতি।
লক্ষে লক্ষে ৰাজা যোগানে ৰহিলা
ৰাঘৱৰ চতুৰ্ভিতি।।
দিব্য সিংহাসনে আছন্ত ৰাঘৱ
ৰঞ্জিয়া সিটো সমাজ।
সীতা সমে তৈত প্ৰভাতে লৰিলা
বাল্মীকি যে ঋষিৰাজ।।৩১৯।।
সীতাৰ পৰীক্ষা শুনি যত দেৱ
দিব্য বিমানতে থাকি।
ব্ৰহ্মায়ে সহিতে ৰহিলা আসিয়া
গগন মণ্ডল ঢাকি।
যত নৰনাৰী আছে শাৰী শাৰী
জানকীক বাট চাই।
উবুৰ মুবুক কৰন্ত উৎসুক
আসিবন্ত সীতা আই।।৩২০।।

।।ছবি।।

বৰদোৱা নামে গ্ৰাম শস্যে মৎস্যে অনুপাম
লোহিত্যৰ জলে অনুকূল।
ভৈল সেহি গ্ৰামেশ্বৰ যাৰ নাম ৰাজধৰ
কায়স্থ কুলৰ পদ্মফুল।।
তানে পুত্ৰ সূৰ্য্যবৰ মহাবৰা দেশধৰ
দানী মানী মহাযশী শিষ্ট।
যাৰ যশ এভু জ্বলৈ জয়ন্ত মাধৱ দলৈ
দুয়ো ভাই যাহাৰ কনিষ্ঠ।।৩২১।।
তান্তে হন্তে ভৈলা জাত সমস্তে দেশতে খ্যাত
প্ৰসিদ্ধ কুসুম যাৰ নাম।
দানে মানে ভৈলা ছাৰ ভৌমিক মধ্যতে সাৰ
একোগুণে নাহিক উপাম।।
তাহানে সন্ততি আতি জ্ঞান শূন্য শিশুমতি
কেশৱৰ কিঙ্কৰ শঙ্কৰ।
দীৰ্ঘ হ্ৰস্ব নানা ছন্দে বিৰচিল পদ-বন্ধে
শেষকথা উত্তৰাকাণ্ডৰ।।৩২২।।
কৰযোৰে বুদ্ধলোক বোলো ক্ষেমিয়োক মোক

আমাৰ অযোগ্য ইটো কৰ্ম্ম।

পদত দূষণ পাই নিন্দিবেক নুযুৱাই

মহন্ত জনৰ ক্ষমা ধৰ্ম্ম।।

পূৰ্ব্ব কবি অপ্ৰমাদী মাধৱ কন্দলি আদি

তেহে বিৰচিলা ৰাম কথা।

হস্তীৰ দেখিয়া লাদ শশা যেন ফাৰে মাৰ্গ

মোৰ ভৈল তেহ্নয় অৱস্থা।।৩২৩।।

তুমি সব মহাগুণী ৰামৰ চৰিত্ৰ শুনি

কৰিয়ো মনত মহাৰতি।

কলিত পৰম ধৰ্ম্ম নাহি ৰাম নাম সম

আক নলৈ যায় অধোগতি।।

পৰম পুৰুষ হৰি যাৰ নাম লৈলে তৰি

তাঙ্ক এৰি আনকেসে ভজে।

যেন আন্ধ[১৫] নাৱ এৰি দুৰ্ঘোৰ সংসাৰে পৰি

কৌটি জনমক লাগি মজে।।৩২৪।।

কলিত লভিয়া জন্ম নাম এৰি আন ধৰ্ম্ম

কৰি মৰৈ যিটো মন্দবুদ্ধি।

বিধাতা ছলনা কৰৈ আপুনি চিতনি মৰৈ

কোহ্নতে আছন্ত মহৌষধি।।

পৰম বান্ধৱ নাম এৰি কৰৈ আন কাম

নুবুজিয়া শাস্ত্ৰৰ যুগুতি।

জানি মহা সুখে থাকি ৰাম ৰাম বোলা ডাকি

তেৱে পাইবা হাততে মুকুতি।।৩২৫।।

।।বাল্মীকি সহিত সীতাৰ আগমণ।।

।।পদ।।

আত অনন্তৰে যেন মিলিল অৱস্থা।

শুনা সৱে একমনে ৰামায়ণ কথা।।

আছন্ত ৰাঘৱ যেৱে দিব্য সভা পাতি।

আনন্ত সীতাক বাল্মীকিয়ে বুলি মাতি।।৩২৬।।

ঋষিৰ বচন দেৱী বাধিবে নপাৰি।

ধীৰে ধীৰে চলি যান্ত জনক জীয়াৰী।।

আগ ভৈলা বাল্মীকি পাছত যান্ত সীতা।

লাজে অপমানে মাৱ তনু সঙ্কোচিতা।।৩২৭।।

শিলিখা বোলোৱা বস্ত্ৰে অঙ্গ ঢাকি ঘূৰি।

আগক নবাঢ়ে ভৰি নেন্তসে আজুৰি।।

লাজে অপমানে যেন গাৱতে লুকান্তি।

ঋষিৰ আক্ৰোসে সমজ্যাক লাগি যান্তি।।৩২৮।।

লৱনু[১৬] পুতলী যেন সুকোমলী কায়ী।

প্ৰত্যেক ভৰিত যেন ৰুধিৰ বজায়ী।।

মহা পতিব্ৰতা সীতা শান্তী সুচৰিতা।

অধোমুখে যান্ত চলি নচাই একো ভিতা।।৩২৯।।

আনে আসি দেখন্তে মাৱৰ বৰ লজ্জা।

আসন্ত জানকী জানি উভতিলা প্ৰজা।।

সমস্তৰে আনন্দ আকুল ভৈল চিত্ত।

লৰৰই নৰনাৰী সীতাক দেখিত।।৩৩০।।

অন্তেষপুৰত যত আছিল সুন্দৰী।

ভৈলা বাজ সৱে কৌশল্যাক আগ কৰি।।

অসংস্য সীতাৰ দাসী ৰঙ্গে যান্ত চলি।

পুহাইল আমাৰ সৱে আসন্ত গোসানী।।৩৩১।।

উৰুক মুৰুক কৰি যায় লৰৰন্তে।

থিৰয়ে শুকাইল গল সীতাক দেখন্তে।।

কান্দে নৰ নাৰী অৱস্থাক চাই চাই।

নয়নৰ নীৰ ধাৰাসাৰে বহি যায়।।৩৩২।।

হৰি হৰি জগত জননী শান্তী আই।

তোমাৰ কৰিলে বিধি হেনসে বিলাই।।

কিয় জীওঁ জানকীৰ দেখি হেন দুখ।

কান্দে হুমহুমি প্ৰজা হুয়া অধোমুখ।।৩৩৩।।

কন্ঠৰ নোহ্লাই বাক্য শোকে গদগদ।

চলৈ নৰনাৰী দুই শাৰী নিশৱদ।।

আতিশয় দহে দেহা দেৱীৰ দুখত।
হাত ফোত মাত্র শুনি লোকৰ মুখত।।৩৩৪।।
কাহাকো নচান্ত সীতা শান্তী মাথা তুলি।
চড়ি যান্ত অধিকে হিয়াৰ গুলগুলি।।
কাকো একো ভাল মন্দ নেদন্ত সিদ্ধান্ত।
মহাদুখে অধোমুখে মাৱ চলি যান্ত।।৩৩৫।।
অমৃত মথন্তে যেন লক্ষ্মী উপজিলা।
বিষ্ণুক বৰিবে পিতৃ সহিতে লৰিলা।।
বাল্মীকিৰ পাছত তেহ্ুয় মত সীতা।
লাসে লাসে চলন্ত ৰামৰ বিৱাহিতা।।৩৩৬।।
নেৰৈ নৰনাৰী আউৰ জানকীৰ পাশ।
কতোক্ষণে পাইল গৈয়া সমজ্যাৰ কাষ।।
বাল্মীকি সহিতে উঠিলন্ত সভাশালা।
মেৰুত উদিত যেন চন্দ্ৰমাৰ কলা।।৩৩৭।।
বাল্মীকিক দেখি আসনৰ উঠি ৰাম।
কৰিলা সাদৰে জানু পাৰিয়া প্ৰণাম।।
ঋষিয়ো উচ্চৰি বেদমন্ত্ৰ তুলি নাদ।
ৰাঘৱক দিলন্ত তুলসী আশীৰ্ব্বাদ।।৩৩৮।।
ৰামে নম্ৰভাৱে লৈলা দুয়ো হাত পাতি।
থাকিলন্ত সীতা পাছে হুয়া এক কাতি।।
মাথাত ওহ্ৰণী লাজে চপৰায়া মাথ।
বাল্মীকি বোলন্ত বাপ শুনা ৰঘুনাথ।।৩৩৯।।
বশিষ্ঠ প্ৰমুখ্যে আছা সৱে সমাজিক।
ৰামৰ চৰণে আনি দিলো জানকীক।।
যেন তেন আনিলো প্ৰবোধ বুলি বাক।
যেন লাগে দিয়ো আৱে পৰীক্ষা সীতাক।।৩৪০।।

।।বাল্মীকি শপথ বাক্য।।

মহা পতিব্ৰতা সতী জনক জীয়াৰী।
কিঞ্চিতেকো আন্ত ছিদ্ৰ নপাইবা বিচাৰি।।
পৰম নিষ্পাপ দেহা দেখি হৰে পাপ।
মিছাত কলঙ্ক আঙ্ক দিলা হৃদি তাপ।।৩৪১।।
স্বপনত আন নাই ৰাঘৱত পৰে।
হেন নতো শুনো শান্তী ত্ৰৈলোক্য ভিতৰে।।
ঊৰ্দ্ধ বাহু কৰি বোলো শুনিয়ো সমাজে।
কৰিবো শপত আজি জানকীৰ কাযে।।৩৪২।।
কৌটি জন্মে যতেক কৰিলো সদকৰ্ম্ম।
ইয়ো জন্মে যত আচৰিলো তপ ধৰ্ম্ম।।
ধৰি আছো ব্ৰত যিবা কৰি কায় কষ্ট।
সীতা দোষী হন্ত যেৱে সিয়ো হৱে নষ্ট।।৩৪৩।।
সত্য কৰি আৱে বোলো সমাজিকে শুন।
মোৰ ঊৰ্দ্ধপুৰুষে কৰিছে যিটো পুণ্য।।
কৰিলো সুকৃতি পিতৃ দেৱতাক তুষি।
সিয়ো নষ্ট হোৱে যেৱে সীতা হন্ত দোষী।।৩৪৪।।
তপৰ প্ৰভাৱে জানো ভূত ভৱিষ্যত।
মোত আৰ কৰন্তা নাহিকে ত্ৰৈলোক্যত।।
কহিলো স্বৰূপ ৰাম আগত তোমাৰ।
যেন লাগে কৰা আৱে আপুনি বিচাৰ।।৩৪৫।।
হেন শুনি জয় জয় কৰন্ত সমাজে।
ধন্য ধন্য শান্তী সীতা দেৱ বাদ্য বাজে।।
আকাশৰ পৰা পুষ্প বৰিষিলা মাথে।
কৰযোৰে ঋষিক বুলিলা ৰঘুনাথে।।৩৪৬।।
মইতো জানো শান্তী সীতা পৰম নিষ্পাপ।
দুৰ্জ্জনৰ অপবাদে দেউ হৃদি তাপ।।
সম্বৰিবো সীতা তেৱে সভাৰ সন্মতে।
লঙ্কেক পৰীক্ষা ভৈল তোমাৰ শপতে।।৩৪৭।।
ত্ৰিজগতে জানিলে সীতাত শঙ্কা নাই।
আৱে সৱে দুষ্টৰে পৰিল মুখে ছাই।।
এহি বুলি আপুনি আসন দিলা পাৰি।
বসিলন্ত বাল্মীকি ঋষিৰ গৈয়া শাৰী।।৩৪৮।।
ৰামে দেখিলন্ত পাছে জানকীৰ ক্লেশ।
শিলিখা বোলোৱা বস্ত্ৰ তাপসীৰ বেশ।।
ফল মূল আহাৰে শৰীৰ কৃশ আতি।
দেখি হৃদি দগধ তৰধ ৰঘুপতি।।৩৪৯।।
অৱস্থা দেখিয়া আসে উভতি ক্ৰন্দন।
ধৈৰ্য্য ধৰিলন্ত তান্ত কৌশল্যা নন্দন।।
বহয়ে লোতক নয়নৰ ঝৰঝৰি।
আথাকে মোচন্ত তাক হাতে বস্ত্ৰ ধৰি।।৩৫০।।
কান্দন্ত সমাজে দেখি সীতাৰ নিকাৰ।
দেৱ ঋষি সৱে দেখি কৰে হাহাকাৰ।।
কতনো এৰাইলে মাৱ মৰণৰ ঘাট।
ৰামৰ সীতাৰ আৱে খণ্ডিল ললাট।।৩৫১।।

এহি বুলি সৱে লোকে কৰৈ কাণাকাণি।
স্বস্থ ভৈলা পাছে ৰঘুবংশ শিৰোমণি।।

।।সীতাৰ পাতাল প্ৰৱেশ।।

জানকীক স্নেহে ভৰতক লাগি চাইল।
বসিবাক লাগি ৰত্ন আসন বহ্বাইল।।৩৫২।।
তিনিয়ো দেৱৰে আসি বুলিলা বিনয়।
নবৈসন্ত সীতা শোকে দগধ হৃদয়।।
কৌশল্যা প্ৰভৃতি শ্বাশু সকলে বুজান্ত।
আউৰ কাকো মাথা তুলি নেদন্ত সিদ্ধান্ত।।৩৫৩।।
লাজে অপমানে যেন হৃদয় বিদাৰে।
বহয়ে লোতক দুয়ো নয়নৰ ধাৰে।।
জাজ্বল্য সমান কোপে চিত্ত নোহে শান্ত।
ঘনে ঘনে কটাক্ষে ৰামক লাগি চান্ত।।৩৫৪।।
স্নেহে জানকীক নিৰেখন্ত ৰঘুনাথ।
সীতাৰ কটাক্ষ দেখি চপৰান্ত মাথ।।
ভয়ে লাজে জানকীক চাহিবে নোৱাৰি।
থাকিলা সঙ্কোচ ভাৱে ৰাঘৱ মুৰাৰি।।৩৫৫।।
দুখ সৱ সুমৰি জ্বলিল আতি সতী।
সি বেলা সীতাক নাহি চাহিবে শকতি।।
মহাশোকে কোপে আতি কম্পমান কায়।
জাজ্বল্য সমান অগনিৰ শিখা প্ৰায়।।৩৫৬।।
অন্তৰ্গতে ৰামৰ মিলিল মহাভয়।
দেখি সমাজ্যাৰ ভৈল পৰম বিস্ময়।।
সীতাৰ দেখিয়া হেন ক্ৰোধৰ আক্ৰান্তি।
ৰামক কৰন্ত ভস্ম শাপি যেনো শান্তী।।৩৫৭।।
আজি জোনো জগতৰে মিলান্ত প্ৰলয়।
কাম্পে তৰ তৰি দেৱ ঋষিৰ হৃদয়।।
নমাতি আছিলা দেৱী দুই দণ্ড মানে।
আৰকত আখি মুখ কোপে অপমানে।।৩৫৮।।
ৰামৰ ভিতিক পিঠি দিয়া ক্ৰোদ্ধ ভাৱে।
চায় সমজ্যাক লাজ এৰি জগমাৱে।।
বুলিবে লাগিলা আতি চিত্ত অসন্তোষ।
কথা শুনি সমাজে আমাক দিবা দোষ।।৩৫৯।।
সৱাতে বিদিত মোৰ ৰাম যেন স্বামী।
সেৱকিনী প্ৰায় আন বিৱাহিতা আমি।।

বাপ আনে পঠাইলে গৈলেক বনবাস।
কৰিলো লগতে চৈধ্য বৰিষ নিৰ্ব্বাস।।৩৬০।।
একেশ্বৰী নাৰী মই নোহো স্বতন্তৰী।
নোৱাৰিলে ৰাখিবে ৰাৱণে নিলে হৰি।।
চাহিলো লঙ্কাতে অপমানে মৰিবাক।
গৈয়া এই হনুমন্তে বাধিলে আমাক।।৩৬১।।
প্ৰাণ ৰাখি আছিলো স্বামীক বাট চাই।
ৰাৱণক মাৰি মোক আনিলে দুনাই।।
কৰিলা পৰীক্ষা ৰামে পেহ্লাই অগনিত।
তথাপি নভৈল শান্ত ৰাঘৱৰ চিত্ত।।৩৬২।।
বুলিলা বুজাই আসি পাছে বাপথনে।
তেৱেসে আমাক সম্বিৰিলা শুদ্ধমনে।।
একচিত্তে কৰিলোহো আহাঙ্কেসে সেৱ।
মইতে জানো স্বামীসে পৰম মোৰ দেৱ।।৩৬৩।।
স্বামী তপ জপ যজ্ঞ স্বামী যোগ ধ্যান।
স্বপনে সচিতে মই নিচিন্তিলো আন।।
তথাপি আমাত আন চিত্ত বিহৰিল।
চুমাতে কামোৰ যেন ওলগতে কিল।।৩৬৪।।
দুষ্টে দিলে অপযশ তাতে আন ত্ৰাস।
ছলে নিয়া দিয়াইলন্ত আমাৰ নিৰ্ব্বাস।।
দেখা দেখা ইটো কেনে স্বামীৰ মৰ্য্যদা।
কিসক কৰিলে এতমান ছলবাদ।।৩৬৫।।
যেৱে লাগে এৰিবে আগতে এৰা মোক।
গৰ্ভতে মাৰিবে চাইলা দুই গুটি পোক।।
স্বামীৰ কহন্তে গুণ শৰীৰ দগধ।
লৈবেক খুজিলা তিনি মা-পোৰ বধ।।৩৬৬।।
গৰ্ভে সমে মোক মাৰিবাক শ্ৰদ্ধা ভৈল।
কৰিবেক বাকী আউৰ ৰামৰ নৰৈল।।
সৱে বোলে এনুৱা ৰামক ভাল ভাল।
মইতো জানো মোৰ ৰামেসে যমকাল।।৩৬৭।।
স্বামী হেন নিদাৰুণ কৈত আছা শুনি।
চাইবো ইহান মুখ মই কিবা গুণি।।
এহি বুলি জানকী কান্দন্ত মকামকি।
শোকানলে হিয়াৰ নুগুচে ভাকা ভকি।।৩৬৮।।
নয়নৰ লোতক ধাৰায়ে যায় বহি।
অধোমুখে কতোক্ষণ আছিলন্ত ৰহি।।

একেমতে নোৱাৰে কৰিবে চিত্ত থিৰ।
নিশব্দ লোক শোক দেখি গোসানীৰ।।৩৬৯।।
সৱে বোলে আজি একো মিলিবে প্ৰমাদ।
চৰণ্তেসে যাই শান্তী সীতাৰ বিষাদ।।
ধান দিলে হৱে আথৈ ৰামৰ মুখত।
বল্কিবে লাগিলা দেৱী দুষ্মহ[২৭] দুখত।।৩৭০।।
ৰাঘৱক চাই কোপে কটাক্ষে নিৰিখি।
বোলন্ত এৰিলা মোক তুমি কিবা দেখি।।
জানাযে[২৮] তেজিবা কিয় সম্বৰিলা আগে।
পূৰ্ব্বতে মৰিলো হুই যেন যুৱাই ভাগে।।৩৭১।।
কিনো ৰাম স্বামী মোৰ পুৰুষ দাৰুণ।
নুসুমৰিলাহা একো দিৱসৰো গুণ।।
কাষ্ঠতে ফৰিল বজ্ৰে বান্ধিলেক হিয়া।
দুৰ্জ্জনৰ বোলতে নিৰ্ব্বাস মোক দিয়া।।৩৭২।।
কোন শত্ৰু তোমাৰ কৰিলো কিবা হানি।
কৰিলা এনুৱা উগ্ৰ দণ্ড কিবা জানি।।
ছলবাদে দিলা নিয়া নিৰ্ব্বাসক মনে।
আকস্মিতে তেজৈ যেন ভাৰ্য্যাক তেন্টনে।।৩৭৩।।
ৰাক্ষসতোধিক ইটো তোমাৰ কুমতি।
নাহি একো তিলো তিৰীবধ পাপ ভীতি।।
তোমাৰ উপৰি বংশ আছিল যতেক।
কৈয়ো কোনে কৰিলেক এনুৱা পাতক।।৩৭৪।।
বিনা অপৰাধত কৰিলা হেন শাস্তি।
সংসাৰ যুৰিল ইটো মোৰ কুখিয়াতি।।
জগততে মোক আউৰ নুবুলিবে ভাল।
কৰিলেক অনাদোষে ৰামে কি নিকাল।।৩৭৫।।
আউৰ কি কৰিবে লাগি অনাইল ইবাৰ।
যেন পোৰা গাত ঘষা সনিয়া আমাৰ।।
বন মানুষক আনি দেখাৱা সভাক।
কতনো বিগুতি মাৰা মৰাক আমাক।।৩৭৬।।
এভু তৱে তোমাৰ নুপূৰে মনোৰথ।
একে জুই মৰো আৰো পিপলিৰ পথ।।
বোলাইবো তোমাৰ আৰো ঘৰৰ ঘৰণী।
তেৱে মোত পৰে নাই নাৰী নিলাজিনী।।৩৭৭।।
জনক ৰাজাৰ মই স্নেহৰ জীয়াৰী।
দশৰথ নৃপতিৰ প্ৰথম বোহাৰী।।
তুমি ৰামৰাজাৰ আমি সি মহাদৈ।
হেনতো আমাৰ হেন কৰিলা বিলাই।।৩৭৮।।
এহি বুলি মহামৰ্মে গোসানী জানকী।
পৃথিৱীত পৰিয়া কান্দন্ত মকামকি।।
সীতাৰ সন্তাপে দেখন্তাৰো মৰ্ম্ম ছৰে।
হুমাহুমি কান্দে লোক লোতক নিগৰে।।৩৭৯।।
কোপে অপমানে আতি চিত্ত নুহি থিৰ।
হিয়াত পশিল শাল নোহ্লাই গোসানীৰ।।
বুলিবে লাগিলা দুনাই মনত আসুখ।
আউৰ ইটো স্বামী ৰাঘৱৰ নচাওঁ মুখ।।৩৮০।।
পৃথিৱীক কাতৰ কৰন্ত যোৰ হাতে।
তুমি মোৰ মাৱ জন্ম লভিলো তোমাতে।।
আউৰ যেন নুশুনো ৰামৰ ইটো নাউ।
ফাট দিয়া বসুমতী পাতালে লুকাওঁ।।৩৮১।।
স্বৰূপত শান্তি পূণ্য যেৱে আছো ৰাখি।
চন্দ্ৰ সূৰ্য্য বায়ু বসুমতী হুইবা সাক্ষী।।
ৰামৰ পাৱত জানা মোৰ চিত্ত ডাঠ।
তেৱে বসুমতী মোক জাণ্টে দিয়া বাট।।৩৮২।।
হওঁ যেৱে আমি পতিব্ৰতা নিৰঙ্কুশ।
ৰাম বিনে আন যেৱে নজানো পুৰুষ।।
গুচোক আমাৰ ইটো কলঙ্ক ললাট।
ৰাঘৱৰ মুখ নাচাওঁ মাও মেলা ফাট।।৩৮৩।।
কায়বাক্যমনে যেৱে ৰামক আৰাধোঁ।
স্বপনতো ৰাম বিনে আনক নসাধো।।
তেৱে বসুমতী মোক জাণ্টে দিয়া বাট।
নচাওঁ ৰামৰ মুখ মাৱ মেলা ফাট।।৩৮৪।।
কৰিলো সুদৃঢ় চিত্তে ৰামকেসে সেৱ।

স্বামী ব্যতিৰেকে নজানিলো আন দেৱ।
তথাপি এনুৱা মোৰ মিলিল ললাট।
ৰাঘৱৰ মুখ নচাওঁ মাৰ মেলা ফাট।।৩৮৫।।
বিগুতি বিগুতি ৰামে মাতিলন্ত মোক।
আউৰ মই নাথাকো নথাকো ইটো লোক।।
লাগিল বৈৰাগ্য মনে মিলিল বিচাট।
দিয়া দিয়া দিয়া বসুমতী জাণ্টে বাট।।৩৮৬।।
দিলা তিনি বাৰ ৰাৱ ৰামৰ বল্লভা।
টল বল কৰি কম্পিবাক লৈলা সভা।।
ঠাৎকাৰ শৱদে মেদিনী দিলা ফাট।
উঠিল সুৱৰ্ণময় সিংহাসন থাট।।৩৮৭।।
চিকি মিকি কৰি আতি ৰত্নৰ জেউতী।
সীতাক সাদৰে যোগাইলন্ত বসুমতী।।
চাৰি নাগ কন্যা ধৰি আছে চতুৰ্ভিতি।
অদ্ভুত দেখিয়া সৱে সমাজে বিশ্ৰুতি।।৩৮৮।।
হনুমন্ত আদি কৰি যত কপিবল।
কি ভৈল বুলিয়া সৱে হৃদয় বিকল।।
তধা ভৈল ভৰত লক্ষ্মণ শত্ৰুঘন।
ৰামৰ গাৱত আউৰ নাহিকে চেতন।।৩৮৯।।
শুনা সৰ্ব্বজন ঐত কেদিন জীৱন।
মিছা ধন জন জানি তেজিও যতন।।
ৰামৰ সীতাৰ কেনে দুখ তাক দেখা।
ইটো গৃহবাস সামান্যৰ কোন লেখা।।৩৯০।।
হেন জানি হৰি ভকতিক কৰা সাৰ।
তেৱেঁসে তৰিবে পাৰি সংসাৰ নিকাৰ।
কাৰ কেতিক্ষণ পৰা মিলয় মৰণ।
বোলা ৰাম ৰাম চিন্তা কৃষ্ণৰ চৰণ।।৩৯১।।

।। দুলড়ী।।

পাছে পৃথিৱীৰ আদৰ দেখিয়া
স্বৰিতে উঠিলা সতী।
ব্ৰহ্মা আদি কৰি সকলো দেৱক
একত্ৰে কৰিলা নতি।।
বশিষ্ঠ প্ৰমুখ্যে ঋষিক নমিলা
জানু পাৰি এক ঠাই।
কৰি কৃতাঞ্জলি বুলিবে লাগিলা
সীতা উপৰত চাই।।৩৯৩।।
জন্মে জন্মে হৈবা জনকেসে বাপ
সাধো মই পৰবাসু।
দশৰথ ৰাজা হুইৱন্ত শ্বশুৰ
কৌশল্যা হুইবন্ত শ্বাশু।।
দুখৰ সহায় ভালুক বানৰ
হুইব পুত্ৰ সমসৰ।
ভৰত লক্ষ্মণ বীৰ শত্ৰুঘন
তিনিসি হুইবা দেৱৰ।।৩৯৩।।
স্বপনে সচিতে আন নবাঞ্চোহো
ৰামেসে হুইৱন্ত পতি।
তাহান এহিসে দুখানি চৰণ
জন্মে জন্মে হুইবে গতি।।
হুইবেক তনয় মহা শুভনয়
এহি লৱ কুশ দুই।
হেনয় কলঙ্ক কদৰ্থনা যোনো
আউৰ দুনাই মোৰ নুই।।৩৯৪।।
নমি কৌশল্যাক বুলিলা কাৰুণ্য
যি ভৈলা মোৰ কপাল।
দুইগুটি পুত্ৰক সম্পিলো গোসানী
কৰিবাহা প্ৰতিপাল।।
আমাত সঞ্জাত নাহিকে ৰামৰ
পুত্ৰক কমন কায।
আছোক পালিব পুত্ৰ বুলিবাকো
ৰামৰ লাগিবে লাজ।।৩৯৫।।
কুশক লৱক গলত বান্ধিয়া
কান্দিলন্ত সীতা শোকে।
তোমাসাক বৰ কৰিতে নপাইলো

দৈৱে দণ্ডিলেক মোকে।।
অল্পতে তোমাক কৰিলো ছিণ্ডৰা
হেনসে মই অভাগী।
তিনি মা পোৰ ভৈল দেখা দেখি
আজি ই জন্মক লাগি।।৩৯৬।।
দুয়ো ভায়েৰে কন্দল নকৰিবা
একত্রে বঞ্চিবা কাল।
মোক লাগি পুতাই চিন্তা নকৰিবা
যি ভৈলা মোৰ কপাল।।
তোমাসাৰ দুখ দুর্গতি লৈ যাওঁ
জীয়া মোৰ লৈয়া আয়ু।
কুলক্ষণী সীতা পাতালে চলিলো
পাৰিছেদা মোক চাউ।।৩৯৭।।
এহি বুলি মকা- মকি কান্দিলন্ত
পুত্র দুইৰ ধৰি গলে।
ক্ষেণেকে সন্ধুকি আথি মুখ পাছে
মুচিলা বস্ত্র আঞ্চলে।।
চিত্ত দৃঢ় কৰি জানকী গোসানী
ভৈলা শোকে মোহে হীন।
পৰম সাদৰে কৰিলা ৰামক
তিনিবাৰ প্রদক্ষিণ।।৩৯৮।।
চৰণৰ ধূলি মলচিলা চুলি
বুলিলা পাছে প্রণামি।
আৰে প্রভু ৰাজ্য ভুঞ্জিয়োক সুখে
যাওঁ পাতালক আমি।।
হৃদয় খেদত যি কিছু বুলিলো
ই দোষ ক্ষমা আমাক।
তোমাৰ চৰণ সেৱিৱে নপাইলো
মোৰেসে কৰ্ম্ম বিপাক।।৩৯৯।।
তুমি হেন স্বামী ভৈলোহো বঞ্চিত
কোনবা পাপৰ ফলে।
এহি বুলি আউৰ মাতিবে নপাৰি
কৰিল চক্ষু ছল্ললে।।
গদ গদ বাক্যে বোলন্ত থাকিয়ো
কৰিলো প্রভু মেলানি।
দিব্য সিংহাসনে চড়িলন্ত গৈয়া
কান্দন্তে সীতা গোসানী।।৪০০।।
বসুমতী আসি আশ্বাসি সাৰটি
বুলিলা মধুৰ বাক।
গন্ধে পুষ্পে ধূপে পূজিলা প্রদীপে
যত নাগনাৰীজাক।।
নাগ লোক ছানি জয় বাদ্য বাৱে
দুন্দুভি ধ্বনি আস্ফাল।
শিৰত সুৰভি পুষ্প বৰিষিল
পশিলা সীতা পাতাল।।৪০১।।
পতি পুত্র সব সুহৃদ তেজিলা
পৰম বৈৰাগ্য মনে।
যেন চন্দ্ৰকলা মেঘতে লুকাইল
সীতা শান্তী তাৰক্ষণে।।
ৰামক বিচুই হিয়ে জ্বালি জুই
সীতা পাতালক গৈলা।
দেখি অন্তৰীক্ষ ধতু ৰামচন্দ্র
বিশ্রুতি বিহ্বল ভৈলা।।৪০২।।
সিংহাসন হন্তে পৰি মূৰ্চ্ছা গৈলা
শোকত দেখে আন্ধাৰ।
ৰামক ধৰিয়া কান্দে আৰ্ত্তৰাৱে
সীতাৰ দুই কুমাৰ।।
দেখিয়া অদ্ভূত যত সামাজিক
কাৰো নাহি মাত বোল।
ৰামৰ বিলাই শিশু দুইক চাই
কৰৈ হাহাকাৰ ৰোল।।৪০৩।।
দেৱ ঋষি সৱে সন্তাপে কান্দন্ত
ধৰিতে চিত্ত নপাৰি।
ভালুক বানৰ কান্দৈ নিৰন্তৰ
মাটিত পাৰি লোটাৰি।।

ভৰত লক্ষ্মণ বীৰ শত্ৰুঘন
ভূমিত পৰিলা কান্দি।
কৌশল্যা প্ৰমুখ্যে মুঠি হানৈ হিয়ে
সীতা বুলি ৰাৱ বান্ধি।।৪০৪।।
ইহেন পুত্ৰক কিমতে তেজিলি
বজ্ৰে বান্ধিলেক হিয়া।
গাৱে জুই জ্বালি মাৰ কৈক গৈলা
এতিক্ষণে দেখা দিয়া।।
সোৱকিনী যত সীতাৰ শোকত
কান্দে পাৰি লোটালুটি।
পাইল স্বৰ্গ কোল ক্ৰন্দনৰ ৰোল
তুম্বুল ৰোলেক উঠি।।৪০৫।।
শুনা সভাসদ ৰামায়ণ পদ
দুখ গৃহবাস দেখা।
ৰামৰ সীতাৰ এনুৱা বিপাক
সামান্যৰ কোন লেখা।।
কাল সৰ্পে গিলে কৈত মৃত্যু মিলে
তাহাৰ নাহিকে থিত।
ৰাম নাম বিনে নিস্তাৰ নাহিকে
দুৰ্ঘোৰ ইটো কলিত।।৪০৬।।
ভাৰত ভূমিত লভি নৰতনু
আক ব্যৰ্থ কৰা কিক।
মূঢ়জনে যেন নজানি বিকই
কাচৰ মোলে মাণিক।।
হেন অনুমানি চিন্তা চক্ৰপাণি
অনাদৰি আন কাম।
কৃষ্ণৰ কিঙ্কৰে ৰচিলা শঙ্কৰে
ডাকি বোলা ৰাম ৰাম।।৪০৭।।

।।পৃথিৱীৰ প্ৰতি ৰামৰ ক্ৰোধ আৰু ব্ৰহ্মাৰ প্ৰবোধ দান।।

।।পদ।।

এহিমানে গৈল ইটো জানকীৰ কথা।
আত অনন্তৰে শুনা ৰামৰ অৱস্থা।।
কতোক্ষণে ৰঘুনাথে চেতন পাইল।
কৈৰা সীতা বুলি যেন ছেঙ্কান্ত বাতুল।।৪০৮।।
চেতন লভিয়া প্ৰভু বসিলন্ত উঠি।
হা সীতা বুলিয়া হানন্ত হিয়ে মুঠি।।
সীতা বিনে ৰামৰ চেতন নাহি গাত।
হা সীতা বুলিয়া কান্দন্ত ৰঘুনাথ।।৪০৯।।
কৈতনো আছহ শান্তী প্ৰাণপ্ৰিয়া মোৰ।
সমাজতে বিচাৰি পাৰন্ত হাতালোৰ।।
বোলন্ত বিশ্ৰুতি আতি বাউল পৰায়।
ঝাণ্টে লাগ লৈয়ো প্ৰাণ লক্ষ্মণ ভৈয়াই।।৪১০।।
আৰকা ৰাৱণে হেৰা হৰি নিলে সীতা।
খুজি নপাওঁ বান্ধে আৱে গৈল কোন ভিতা।।
বাপ হনুমন্ত তই লঙ্কাত বিচাৰ।
প্ৰাণত অধিক প্ৰিয়া হৰাইল আমাৰ।।৪১১।।
সুহৃদ সুগ্ৰীৱ মোক আপদত তোল।
কোনে নিলে সীতাক সত্বৰ কৰি বোল।।
ইবাৰ নিজীবো মই জানকীৰ হেতু।
ভালুক বানৰ সৱ বান্ধ শিলা হেতু।।৪১২।।
বিভীষণ মিত্ৰ মোত কহ হিত চিত্তে।
সিয়োবাৰ পাইলো সীতা তোমাৰ নিমিত্তে।।
বান্ধে অৱিহনে হেৰা মৰো প্ৰাণ ফুটি।
এহি বুলি মাটিত পৰন্ত লোটালুটি।।৪১৩।।
সীতা সীতা বুলিয়া কান্দন্ত গেৰিয়াই।
গৈল বান্ধে মোক শোক সাগৰে পেল্লাই।।
হা বিধি দেখিবে নপাইলো মই ভালে।
এতেকে লুকালি কৈত মোহোৰ কপালে।।৪১৪।।
ফুটে প্ৰাণ প্ৰাণেশ্বৰী অগ্নি লাগে গাত।
কৰো তোক কাতৰ পালটি মোক মাত।।
আৱেসে জানিলো তই তেজিলি সমূলি।
পৰি মূৰ্চ্ছা যান্ত কতো হা সীতা বুলি।।৪১৫।।
দেখিয়া সীতাৰ তাপ তেজি বোলে লোকে।

ৰামো মৰিবন্ত আজি জানকীৰ শোকে।।
হাহাকাৰ কৰে প্ৰজা ৰাঘৱক চাই।
ৰামো বসিলন্ত পাছে কিছু শ্ৰুতি পাই।।৪১৬।।
নুগুচয় ৰামৰ হিয়াৰ শোকশাল।
নিশ্চয়ে জানিলো সীতা লুকাইলা পাতাল।।
জানকীৰ বিৰহে শৰীৰ সৱ পোৰে।
পৃথিৱীক কাতৰ কৰন্ত হাত যোৰে।।৪১৭।।
তোমাৰেসে জীউ সীতা বসুমতী আই।
তাহান সম্বন্ধে জানা আমিয়ো জমাই।।
মোতে ৰাগে গৈলা সীতা তোমাৰেসে ঠাই।
বুলি মাতি দেৱী দুনাই দিয়োক পঠাই।।৪১৮।।
নুহি মোক পাতালপুৰতে দিয়া থান।
হেনোবা জুৰাই জানকীক দেখি প্ৰাণ।।
সীতাৰে লগতে মোক যেন যুৰাই হোক।
ফাট দিয়া দেৱী ময়ো যাওঁ পৰলোক।।৪১৯।।
প্ৰিয়াৰ বিৰহে দেখা দহে সৰ্ব্ব অঙ্গ।
নকৰিবা বান্ধিবাৰ দুনাই ডোলে[২৭] ভঙ্গ।।
মহন্তৰ উচিত নুহিকে ইটো কৰ্ম্ম।
জীউ দিয়া নিয়া দুনাই ইটো কোন ধৰ্ম্ম।।৪২০।।
সীতাৰ বিৰহে জীৱ ভৈল যে দগধ।
শ্বাশু হুয়া জমাইৰ কিসক লোৱা বধ।।
এহিমতে পৃথিৱীক কৰন্ত কাতৰ।
একো ভাল মন্দ ৰামে নপাইলা উত্তৰ।।৪২১।।
অনন্তৰে ৰাঘৱে কাতৰ পৰিহৰি।
মাতিবে লাগিলা পৃথিৱীক কোপ কৰি।।
এভো দেখো নেদেস সীতাক উলিয়াই।
কাতৰ কৰিলো পদে পাইলে হৈবে লাই।।৪২২।।
তই মোক নিচিনিলি দুৰ্ম্মতী বসুমতী।
জানো তোত কৰ্ম্ম নিসিজিবে কুটুম্বতি।।
মোত দোষ নাহিকে আপুনি ভাঙ্গা লাজ।
সীতাক নেদিলে আজি যাইবে কোনৰাজ।।৪২৩।।
শোকৰ জমকে কোপে কম্পমান তনু।
পৃথিৱীক লাগিয়া ধৰিলা শৰ ধনু।।
গৰ্জ্জন্ত জঙ্কাৰি মাথা থাক বসুমতী।
হটিলেসে নীচজন হোৱে শুদ্ধমতি।।৪২৪।।
বোলস ক্ষেমিবে মোক কুটুম্বৰ গন্ধে।
নিলি জীউ শ্বাশু আৰ কিসৰ সম্বন্ধে।।
হেনবা বুলিবি স্ত্ৰীক নমাৰিবে বাণ।
নতো শুন তাড়কাৰ ছৰাই আছো প্ৰাণ।।৪২৫।।
আপুনি মৰন্তে আৰ কিবা কৰে গোটে।
দুৰাচাৰী পৃথিৱী লগাইলি খেড়ি মোতে।।
জীৱি যেৱে জানকীক দেস বাজ কৰি।
নুহি হেৰ হৃদয় বিদৰো বসুন্ধৰী।।৪২৬।।
খণ্ড খণ্ড কৰি তোক নিবো ৰসাতল।
শুষিবোহো শৰে সাত সাগৰৰ জল।।
এহি ঘোৰ শৰে সাতো পাতালক ফুলি।
আনিবো সীতাক এতিক্ষণে থানি তুলি।।৪২৭।।
আমাৰ ভাৰ্যাক ৰাখিবেক কাৰ বাপে।
আছোহো মৰন্তে মই সীতাৰ সন্তাপে।।
নাহি মোৰ দোষ সাখী হুইবা দিগপাল।
এহি শৰে বিদাৰিবো পৃথিৱী পাতাল।।৪২৮।।
এহি বুলি ৰামে ক্ৰোধে ভিৰিলন্ত বাণ।
দেখি সৱে সভাসদে তৰতৰিমান।।
কাম্পে সুৰাসুৰ পাতালৰ যত নাগ।
হংসৰ নামিয়া ব্ৰহ্মা ভেন্টিলন্ত আগ।।৪২৯।।

।।ব্ৰহ্মাৰ প্ৰবোধ বচন।।

এৰা এৰা ক্ৰোধ ৰাম মোৰ হাক শুনি।
তুমি কেনে আপোনাক নিচিনা আপুনি।।
সকল সংসাৰ ইটো তোমাৰে স্ৰজনা।
আপোনাৰ নিজৰূপ আপুনি নজানা।।৪৩০।।
পৃথিৱীক কিয় কোপ কৰিবাক লাগে।
তুমি নতোহন্তে ৰামায়ণ ভৈলা আগে।।
ঈশ্বৰ নিৰ্ম্মিত কৰ্ম্ম হইবেক অৱশ্যে।
জগতকে জুৰিবে তোমাৰ ইটো যশে।।৪৩১।।
এই ৰামায়ণ যিটো জনে শুনে ভণে।
বাঢ়িবে ভকতি তাৰ তোমাৰ চৰণে।।
লৱে কুশে গাউক গীত তোমাৰ আগত।
ভৱিষ্যতে কথা হুইব আপুনি বেকত।।৪৩২।।
যাৰ যেন হুইবেক আপুনি আছে হুই।
পৃথিৱীক খঙ্গিবে তোমাৰ যোগ্য নুই।।
কিসক পাসৰা ৰাম জগতৰ বাপ।

সীতাৰ নিমিত্তে তুমি ত্যজিয়োক তাপ।।৪৩৩।।
এই পৃথিৱীৰে খণ্ডিবাক লাগি ভাৰ।
কিয় নুসুমৰা তুমি হৈলা অৱতাৰ।।
হেন জানি বাপ আৰে সম্বৰিয়ো ক্রোধ।
চপৰাইলা মাথ ৰামে শুনিয়া প্রবোধ।।৪৩৪।।
ব্রহ্মাৰ বচনে কিছু ভৈল চিত্ত শান্ত।
শৰ ধনু সন্ধুকিয়া হাতৰ তেজিলন্ত।।
গুচায়া বচনে বিধি ৰাঘৱৰ শোক।
হংস যানে চড়ি লড়ি গৈলা ব্রহ্মলোক।।৪৩৫।।
পুত্র দুইকো ধৰি ৰামে সজল নয়নে।
পুনৰপি পালটি বসিলা সিংহাসনে।।
সীতাক সুমৰি মনে ওলমায়া মাথ।
ঘনে ঘনে নিশ্বাস তেজন্ত ৰঘুনাথ।।৪৩৬।।
ৰামৰ বিকল চিত্ত নুগুচিল জানি।
পাতালপুৰৰ পৰা নিকলিল বাণী।।

।।পাতালৰ পৰা সীতাৰ বৃত্তান্ত কথন।।

তেজিয়ো সন্তাপ বাপ হোৱা সন্ধুক্ষণ।
আউৰ দুনাই দুর্ল্লভ সীতাৰ দৰিশন।।৪৩৭।।
পৰম বৈৰাগ্যে আসি পশিলা পাতাল।
সিটো প্রাণ পুত্র দুইকো কৰা প্রতিপাল।।
আউৰ জানকীৰ হন্তে পৰিহৰা চিন্তা।
ইটো অৱতাৰত নপাইবা বাপ সীতা।।৪৩৮।।
কৈল্যাণে আছন্ত ঐত আই সীতা সতী।
পাতালৰ লোকে পূজে পৰম ভকতি।।
গন্ধে পুষ্পে ধূপে যেন বিধি ব্যৱহাৰ।
স্বৰ্গত ত্রিদশে আসি কৰৈ সৎকাৰ।।৪৩৯।।
সাধে ইষ্ট বৰ আসি গোসানীক সেৱি।
সাতো পাতালৰ সীত ভৈলা মুখ্যাদেৱী।।
তেজিয়োক শোক সিটো সীতাৰ নিমিত্তে।
সিটো শুভান্বিত দুই পুত্রক দেখন্তে।।৪৪০।।
যাৰ যেন অৱশ্যেকে হৈবেক সর্ব্বথা।
উত্তৰাকাণ্ডৰ আৰে শুনা পাছ কথা।।
তোমাৰ আগত দুই ভাই গাউক গীত।
ভৱিষ্যত কথা হৈবে আপুনি বিদিত।।৪৪১।।
বাল্মীকিৰ কৃত ৰামায়ণ যেন বেদ।
তাৰ কথা শুনি সৱে পাইবা পৰিছেদ।।
তুমি নতো হন্তে সিটো শাস্ত্র ভৈল আগে।
অৱশ্যে হুইবেক যেন যেন হৈবে লাগে।।৪৪২।।
পাতালপুৰৰ পৰা নিকলিল বাণী।
শুনি ৰামচন্দ্রে তাক মনে অনুমানি।।
বাল্মীকিক বুলিলন্ত কৰিয়া প্রণতি।
কালিসি শুনিবো কথা থাকোক সম্প্রতি।।৪৪৩।।
বিসৰ্জ্জিলা সভা উঠি আসনৰ হন্তে।
প্রাণ ফুটি যায় দুই পুত্রক দেখন্তে।।
শুতিলা শয্যাত দুই পুত্র গলে ধৰি।
লোতকে পাঞ্জৰি ভিজে সীতাক সুমৰি।।৪৪৪।।
ফোকাৰন্ত নিশ্বাস নাহিকে চিত্ত শান্ত।
স্বপনতো সীতা সীতা বুলিয়া চেঙ্কান্ত।।
উঠন্তে বৈসন্তে ভৈল সুপ্রভাত ৰাতি।
হৈয়া শুচি সঞ্চন বসিলা সভা পাতি।।৪৪৫।।
শুনিলন্ত উত্তৰাকাণ্ডৰ কথা শেষ।
ভৈলা যেনমতে সীতা পাতালে প্রৱেশ।।
বিহ্বল ভৈলন্ত যেনমতে ৰঘুপতি।
আসি বুজাইলন্ত যেনমতে প্রজাপতি।।৪৪৬।।
পাতালপুৰৰ হন্তে যেন নিকলিল বাণী।
দিলন্ত প্রবোধ যেন পৃথিৱী গোসানী।।
ৰাঘৱৰ আগত সকলে কথা গাইল।
শুনি বিপৰীত ৰাম কিঞ্চিত জুৰাইল।।৪৪৭।।
আউৰ গাইবে চাহন্তে বাল্মীকি দিলা হাক।
নুশুনিবা ৰামচন্দ্র পাছৰ কথাক।।
শুনিয়া লোকৰ উতপাত হৈব চিত্ত।
ঋষিৰ নিষেধে দুয়ো তেজিলন্ত গীত।।৪৪৮।।
ৰাম নতো হন্তে ৰামায়ণ ভৈল গীত।

হেন কথা শুনিয়া সমাজে আচৰিত।।
সাধু সাধু বাল্মীকি তুমিসি মহা ঋষি।
প্ৰশংসিলা দশো দিশি তাহাঙ্ক হৰিষি।।৪৪৯।।
ৰামকো বুজাইলা বেঢ়ি ভাতৃ মন্ত্ৰী লোক।
নপলাই ৰামৰ সীতাৰ সিটো শোক।।
সুমৰন্তে জানকীক ফুটে যেন প্ৰাণ।
হাত ফোট নুগুচে নুবুচে অন্নপান।।৪৫০।।
দুখ মনে সদায়ে থাকন্ত গুণি গান্থি।।
আউৰ দুনাই নভৈল ৰামৰ সুখ শান্তি।।
আপদৰ উপৰি আপদ তান ভৈল।
এহিমানে পাতালীকাণ্ডৰ কথা গৈল।।৪৫১।।
শুনা সৰ্ব্বজনে ইটো ৰামায়ণ পদ।
হেন জানা গৃহবাস পৰম আপদ।।
ৰামৰ সীতাৰ ভৈলা এনুৱা বিলাই।
কাৰো সুস্থ নাহি চাৱা মনে অৰগাই।।৪৫২।।
আসম্বাত ধন জন জীৱন যতেক।
এই আছে এই নাই সম্যেকে টাটেক।।
যত বন্ধু বান্ধৱ আগতে যায় মৰি।
তথাপি নুপুজৈ ভয় ইহাক সুমৰি।।৪৫৩।।
নিচিন্তি নথাকা কালে ধৰিলেক পৰা।
যেৱে নিস্তৰিবা হৰি ভকতিক ধৰা।।
পৰলোক বান্ধৱ পৰম হৰি নাম।
জানি আন এৰি বেঢ়ি বোলা ৰাম ৰাম।।৪৫৪।।

।।স্বৰ্গ-খণ্ডৰ কথা।।

।।ছবি।।

পাতাল খণ্ডৰকথা এহিমানে গৈল তথা
শুনিলাহা সামাজিকবৰ্গ।
শুনা স্বৰ্গখণ্ড আৰে যেনমতে সামৰাজে
শ্ৰীৰাম চন্দ্ৰ গৈলা স্বৰ্গ।।
সীতা পাতালক গৈলা ৰাঘৱ আকুল ভৈলা
একো মতে চিত্ত নুহি শান্ত।
নেত্ৰৰ নুগুচে জল নিনিমাই৺ শোকানল
গুণি একো উপায় নপান্ত।।৪৫৫।।
যজ্ঞ সাঙ্গ কৰি দেৱ দিলন্ত দক্ষিণা দান
হীৰা মৰকত ৰত্ন ৰামে।
দুখী ভিক্ষী দেশান্তৰী দিলা অদৰিদ্ৰ কৰি
সুৱৰ্ণ ৰজত দামে দামে।।
ৰাজা প্ৰজা দ্বিজগণ সৱাৰো তুষিলা মন
দিয়া বস্ত্ৰ ভূষণ অশেষ।
পাছে সমদলে গৈয়া দুগুটি পুত্ৰক লৈয়া
অযোধ্যাত ভৈলন্ত প্ৰৱেশ।।৪৫৬।।
ওৱাৰিৰ নতু বাজ এৰিলন্ত ৰাজকায
ভৈল যেন গৃহে বনবাস।
নাহি আন একো চিন্তা হা সীতা হা সীতা
বুলি মাত্ৰ তেজন্ত নিশ্বাস।।
নাহি একো কথা মাত গালৰ নুগুচে হাত
দুগুটি পুত্ৰক চাই চাই।
সদায় লম্বিত মুখ শয়নতো নাহি সুখ
লোতকে পাঞৰি ভিজি যায়।।৪৫৭।।
পাৰ নাই সন্তাপৰ দণ্ডে যুগ সমসৰ
কৈবো কত ৰাঘৱৰ শোক।
কৌশল্যা প্ৰমুখ্য কৰি তিনি ৰাজমাৱ মৰি
কালে সৱে গৈলা স্বৰ্গলোক।।
তাসম্বাৰ প্ৰেতকাৰ্য্য সকলে সঙ্কলি দিলা
পিণ্ড জলাঞ্জলি ৰাম নৃপ।
ভৈল মহা সদগতি পৰম আনন্দ মতি
পাইল সৱে স্বামীৰ সমীপ।।৪৫৮।।
ৰামৰ প্ৰসাদে সৱে পাইলন্ত অক্ষয় স্বৰ্গ
মিলৈ বস্তু দেৱ উপযোগ।

ভাৰ্য্যাসমে দশৰথ পূৰিলন্ত মনোৰথ
ব্ৰহ্ম ভুৱনত ভুঞ্জি ভোগ।।
আত অনন্তৰে কথা শুনা যেন ভৈল তথা
ভৰতৰ মমাই যুদ্ধাজিত।
ৰামৰ পাসক লাগি অনেক সম্ভাৰ দিয়া
পঠাইলন্ত গৰ্গ পুৰোহিত।।৪৫৯।।
ৰামে পাছে বাৰ্ত্তা পাই ঋষিক গৌৰৱে গৈয়া
আগবাঢ়ি দণ্ড দুইৰ পথ।
অঙ্গিৰা পুত্ৰক পাছে বিদূৰতে ভেণ্ট পাই
ভৈল ভূমি পাৱ এৰি ৰথ।।
গৰ্গক প্ৰণামি ৰামে অযোধ্যাক আনিলন্ত
পাইলা ৰামে হৰিষ আশেষ।
আতি আনন্দিত মতি যেন গুৰু বৃহস্পতি
ভৈল ইন্দ্ৰপুৰত প্ৰৱেশ।।৪৬০।।
যোগাইল ৰামত যত কম্বল চামৰ ৰত্ন
আৰ দশ হাজাৰ ঘোটক।
সুৱৰ্ণ বাখৰচয় চিকি মিকি কৰে তয়
বেগে যেন বিজুলী চটক।।
ৰামে পুছিলন্ত গুৰু মাতুলৰ বাৰ্ত্তা ভাল
তোমাক পঠাইলা কিবা কাযে।
গৰ্গে বোলন্ত প্ৰভু হেন কাৰ্য্যে পঠাইলন্ত
সিটো যুদ্ধাজিত মহাৰাজে।।৪৬১।।
সিন্ধু নদী তীৰ জুৰি সৈন্ধ্যৱ গন্ধৰ্ব্ব ৰাজ
ৰহি আছে কৰি মহা গৰ্ব্ব।
ৰাজ্য মাৰি পীড়ে প্ৰজা পাপী আৰো লগে লৈয়া
তিনি কোটি কটক গন্ধৰ্ব্ব।।
তাক মাৰি দুয়ো তীৰে ৰাজ্য পাতিয়োক প্ৰভু
মই হইবো সহায় লগত।
শুনি গুণি ৰামৰায় বোলন্ত পাছক চাই
শুনা প্ৰাণ ভৈয়াই ভৰত।।৪৬২।।
চলিয়োক সাজ হুই তক্ষক পুষ্কৰ দুই
পুত্ৰক দিয়োক ৰাজ্য বাণ্টি।
গন্ধৰ্ব্বক বধি গৈয়া ৰাজ্য কৰি বিভঞ্জিয়া
আনিবাহা কৰিয়া নিঘাণ্টি[৩১]।।
ৰামৰ আদেশ পায়া পুত্ৰ দুইক লগে লৈয়া
লৰিলা ভৰত সমদলে।

ৰাম লক্ষ্মণে গৈয়া আগ বঢ়াই ভৰতক
পঠাইলন্ত অনেক মঙ্গলে।।৪৬৩।।
জ্যেষ্ঠৰ চৰণ ধূলি শিৰত লৈলন্ত তুলি
কৰিলন্ত আটোপে পয়াণ।
কটকৰ গিৰে আতি দলদপ বসুমতী
দেৱাসুৰ তৰতৰিমান।।
কতো দিনে পাইলা গৈয়া মাতুলৰ ৰাজ্য পাছে
শুনি যুদ্ধাজিত মহাৰাজা।
পৰম কৌতুক ভৈলা ভৰতৰ লাগ লৈলা
সঙ্গে সাজি গজ বাজী প্ৰজা।।৪৬৪।।
শুনিয়োক সৰ্ব্বজন পুণ্য কথা ৰাময়ণ
জানা নাম ধৰ্ম্ম বিপৰীত।
ৰাম নাম মত্তসিংহ শুনিয়া তাহাৰ ৰিঙ্গ
পলাই পাপ-হস্তী হুয়া ভীত।।
কোটি শত তীৰ্থ স্নান তপ জপ যজ্ঞ দান
কোটি ভাগ তাক সম নুই।
ৰাম বোলে একজনে তাৰ ধ্বনি শুনে মানে
সৱাৰো পাপত লাগে জুই।।৪৬৫।।
নাম সুমৰণে মাত্ৰ চাণ্ডালো যজ্ঞৰ পাত্ৰ
হুইবেক উচিত কিনো দেখা।
চাৰিয়ো বেদৰ সাৰ নামৰ আগত আৰ
আন পাতকৰ কোন লেখা।।
শুনিয়োক শাস্ত্ৰ মৰ্ম কিঙ্কৰ সকলে ধৰ্ম্ম
সৱাৰে উপৰি ৰাজা নাম।
হেন তত্বকথা জানি সমজ্যাৰ যত প্ৰাণী
নিৰন্তৰে বোলা ৰাম ৰাম।।৪৬৬।।

।।পদ।।

আত অনন্তৰে শুনা যেন কথা ভৈলা।
সাজি যুদ্ধাজিতে ভৰতৰ লাগ লৈলা।।
তৰল মৃদঙ্গ৩২ ঢোল শৰদ তুম্বুলে।
সাজি একস্থান ভৈলা ভাগিনে মাতুলে।।৪৬৭।।
আলোচিয়া দুয়ো বীৰে গন্ধৰ্ব্ব বধিত।
দিলা ধাৰ নিৰ্ভয়ে ভৰত যুদ্ধাজিত।।
তক্ষক পুষ্কৰ দুই ভৰত কুমাৰ।
আগ হুয়া সেনাৰ লৰিল চমৎকাৰ।।৪৬৮।।
সাগৰ সঙ্কাশ সেনা যায় একে জোপে।
গন্ধৰ্ব্ব ৰাজা শুনি বজাইল আটোপে।।
তূণ বাণ ধনু ধৰি কৰি আটি মুটি।
পাটোৱাৰে বজাইল গন্ধৰ্ব্ব তিনি কোটি।।৪৬৯।।
দেখি ভৰতৰ তাক কিটাইল কটকে।
ধাইল ধনু ধৰি যেন সাৰোল চটকে।।
বাঘে যেন গৰ্জ্জি আসি গন্ধৰ্ব্বক ঢাকি।
প্ৰহাৰিলা কাণ্ড খাণ্ডা জাঠি জোঙ্গ জাকি।।৪৭০।।
মহাগৰ্ব্বে গন্ধৰ্ব্বে নেদিলা ভঙ্গ তাত।
কৰিলা আপোন অস্ত্ৰে অস্ত্ৰক বিঘাত।।
পৰম আক্ৰান্ত কৰি শত্ৰুৰ সেনাক।
শৰীৰক সন্ধানে অস্ত্ৰৰ দিলে জাক।।৪৭১।।
দুই হাতে কোবাৱে খাণ্টখিট কৰি খাণ্ডে।
ঘাৱৰ বিষত তেজ বৱৈ ধাৰা দাণ্ডে।।
নোৱাৰিল তাপৰিবে পাছ গুচি যায়।
দেখি খেদি গৈলন্ত ভৰত আগুৱাই।।৪৭২।।
সৈন্ধৱে ভেন্টিল আসি ভৰতৰ আগ।
মাৰি শৰ সব্ব থঙ্গে গৰ্জ্জে যেন বাঘ।।
ভৰতে সহিতে ভৈল সমৰ দুষ্কৰ।
সেনা সমে যুজে দুই তক্ষক পুষ্কৰ।।৪৭৩।।
দুই হন্তৰো লগতে যুজন্ত যুদ্ধাজিত।
বৰিষিল শৰ তিনি বীৰে বিপৰীত।
ছেদিল ভেদিল কাৰো উৰু কৰি কৰ।
ওঠ কণ্ঠ কটি কাটিলন্ত কটকৰ।।৪৭৪।।
তথাপি গন্ধৰ্ব্বে নেৰৈ যুজে বায়ুগতি।
ভৈল ঘোৰ ৰণ সাত দিন সাত ৰাতি।।
আতাসতে কাণ ফাড়ে যেন বজ্ৰ পৰে।
সমস্তৰে ভয় শুনি হৃদি কম্প লৰে।।৪৭৫।।
ভৰতক গন্ধৰ্ব্বে বুলিল আৰস্ফাটি।
দুনাই নেদেখিবি আৰ অযোধ্যা উলটি।।
মোৰ ঘোৰ শৰে আজি হুইবে তোৰ যম।
ভৰতে বোলন্ত শুন সৈন্ধৱ অধম।।৪৭৬।।
তোক কালে পাইলে আসি লপস[৩৩] লটক।
এহি বুলি ৰথ ধ্বজ কাটিলা ঘোটক।।
দুই শৰ মাৰি সাৰথিক থৈলা শালি।
আঠ শৰে ৰথখান পেল্লাইলা বথালি।।৪৭৭।।
তীক্ষ্ণতৰ শৰে তাৰ হৃদয়ক ভেদি।
পেলাইলন্ত অৰ্দ্ধচন্দ্ৰে তাৰ স্কন্ধ ছেদি।।
ভৰতৰ বীৰত্ব প্ৰশংসে সামৰাজে।
পাৰৈ জয় জোকাৰ দুন্দুভি বাদ্য বাজে।।৪৭৮।।
সৈন্ধৱক বধি বীৰ বিপুল বিক্ৰম।
ধনু ধৰি ধাইলন্ত সেনাক যেন যম।।
দিব্য গন্ধৰ্ব্বৰ বাণ কৰিয়া প্ৰকাশ।
ঢাকিল বিদিশ দিশ ছানিয়া আকাশ।।৪৭৯।।
এক গুটি জোৰন্তে পৰন্তে কোটি লক্ষ।
সংহাৰিবে লৈলা সৱে গন্ধৰ্ব্ব বিপক্ষ।।
আতি খৰতৰ ভৰতৰ শৰে ফুটি।
নিৰন্তৰে বধিলা গন্ধৰ্ব্ব তিনি কোটি।।৪৮০।।
গন্ধৰ্ব্বক বধিয়া সাধিলা সব জয়।
ভৰতৰ বীৰত্ব জগতে প্ৰশংসয়।।
ধন্য ধনুৰ্দ্ধৰ বীৰ ৰামৰ কনিষ্ঠ।
মাৰি দুৰ্জ্জনক কাৰ্য্য সাধিল বিশিষ্ট।।৪৮১।।
ৰাঘৱৰ আদেশ সুমৰি পাছে বীৰে।
পাতিলন্ত নগৰ নদীৰ দুই তীৰে।।
তক্ষক পুৰীৰ নাম তক্ষক ৰহিলা।
পুষ্কৰাৱতী নাম পুৰী পুষ্কৰক দিলা।।৪৮২।।
সজাইল বিচিত্ৰ গৃহ প্ৰাসাদ উদ্যান।

দিলা দৌল দীঘি সৰোবৰ থানে থান।।
পুত্ৰ দুইকো দিলা বান্টি আৰো যত ৰাজ।
ৰামৰ আদেশে সবে সঙ্কলিলা কায।।৪৮৩।।
ৰাজ্য পালিলন্ত পাঞ্চ বৎসৰ তহিত।
উত্ৰাৱল চিত্ত আতি ৰামক দেখিত।।
যুদ্ধাজিত মাতুলক মাগিয়া মেলানি।
অযোধ্যাক আসিলা ভৰত মহামানী।।৪৮৪।।
কৰিলা জ্যেষ্ঠৰ আসি চৰণে প্ৰণাম।
চিৰকালে ভাতৃক দেখিলা শ্ৰীৰাম।।
সজল নয়নে স্নেহে ধৰিলা সাৰটি।
ভৰতে কহিলা কথা সকলে প্ৰকটি।।৪৮৫।।
গন্ধৰ্ব্ব মাৰিয়া যেনমতে পাতি ৰাজ।
পুত্ৰ দুইকো দিলা সবে নিবেদিলা কায।।
ভৈলন্ত হৰিষ শুনি কৌশল্যাৰ সুত।
ভৰতক অভিনন্দা কৰিলা বহুত।।৪৮৬।।
আত অনন্তৰে ৰামে চিন্তিলন্ত কাৰ্য্য।
লক্ষ্মণৰ পুত্ৰ দুইকো দিবো কৈত ৰাজ।।
থৈব কৈত দুয়ো কুমাৰক ৰাজ পাতি।
পাত্ৰ মন্ত্ৰীগণত সোধন্ত প্ৰভু মাতি।।৪৮৭।।
ভৰতে বোলন্ত শুনিয়োক দেৱাদেশ।
আছে কাৰু নামে ৰমণীয় মহাদেশ।।
মল্লভূমি শিখৰ ভূমিক জানো ভালে।
হেন শুনি ৰামে আদেশিলা তৎকালে।।৪৮৮।।
সঙ্গে অঙ্গক লৈয়া লৰিয়ো লক্ষ্মণ।
চলা চন্দ্ৰকেতু সমে ভৰত এখন।।
দুয়ো কুমাৰক দিয়া ৰাজ্য কৰি থিৰ।
তেৰেসে আসিবা অযোধ্যাক দুয়ো বীৰ।।৪৮৯।।
ৰামৰ আদেশে সমদলে দুয়ো ভাই।
গৈলন্ত আটোপে পাছে পৃথিৱী কম্পাই।।
লক্ষ্মণে ভৰতে আতি চিন্তি হিত কায।
দিলা দুয়ো কুমাৰক কাৰু নামে ৰাজ।।৪৯০।।
মল্লভূমি লক্ষ্মণে আপুনি চাই ফুৰি।
অঙ্গদিয়া নামে তাতে পাতিলন্ত পুৰী।।
ধনে ধানে ভৰিয়া পাতিলা বহু প্ৰজা।
অঙ্গদ পুত্ৰক তাতে পাতিলন্ত ৰাজা।।৪৯১।।
শিখৰ ভূমিত ফুৰি ভৰত কুমাৰ।
চন্দ্ৰাৱতী নামে তাতে পাতিলা নগৰ।।
বিতোপন পুৰী যেন স্বৰ্গে অম্ৰাৱতী।
পাতিলন্ত তাতে চন্দ্ৰকেতুক নৃপতি।।৪৯২।।
থানে থানে দিলা দীঘি সৰোবৰ আলি।
বৰিষেক বঞ্চিলা ৰামৰ আজ্ঞা পালি।।
প্ৰবোধিয়া পুত্ৰ দুইক থাপিলা তহিত।
উত্ৰাৱল চিত্ত আতি ৰামক দেখিত।।৪৯৩।।
অযোধ্যাক পাইলা পাছে ভৰত লক্ষ্মণে।
বেঢ়ি প্ৰণামিলা আসি ৰামৰ চৰণে।।
চন্দ্ৰকেতু, অঙ্গদৰ নিবেদিলা কথা।
দুয়ো ভাইৰ ভৈলা যেন ৰাজ্যৰ ব্যৱস্থা।।৪৯৪।।
শুনি ৰঘুপতি ভৈলা আনন্দ অপাৰ।
কৰিলন্ত দুয়ো ভাইক আতি সতকাৰ।
প্ৰশংসিলা সাধু সাধু মধুৰ বচনে।
এক পাশে বসিলন্ত ভৰত লক্ষ্মণে।।৪৯৫।।
আত অনন্তৰে ৰামে আলোচিলা পাছে।
ইটো শত্ৰুঘনৰ কুমাৰ দুই আছে।।
কৈত ৰাজ্য দিবো বুলি চপৰাইলা মাথ।
গুণি গান্থি আপুনি পাইলন্ত ৰঘুনাথ।।৪৯৬।।
মাতি শত্ৰুঘনক ৰাঘৱে বুলিলন্ত।
লৈয়ো গজ বাজী সাজি সেনা অপৰ্য্যান্ত।।
মথুৰাক লাগি কৰা সত্বৰে পয়াণ।
পৰম সম্পন্ন সিটো বিতোপন থান।।৪৯৭।।
সুচৰিত সুবাহু তোমাৰ পুত্ৰ দুই।
লগতে চলোক সৈন্য সমে সাজ হুই।।
লৱণ অসুৰ মথুৰাৰ অধিকাৰী।
পাতিয়োক দুইকো ৰাজা তৈত তাক মাৰি।।৪৯৮।।
শুনি শত্ৰুঘনে উঠিলন্ত তেতিক্ষণে।
পৰি প্ৰণামিলা জ্যেষ্ঠ ৰামৰ চৰণে।।
যাত্ৰা লৈয়া হৈলা বাজ অযোধ্যাক ছাৰি।
তমকিল তবলা ঢোলত দিলা বাৰি।।৪৯৯।।
সাজি গজ বাজী প্ৰজা ধৰিলেক লাগ।
স্নেহে কনিষ্ঠক ৰামে বঢ়াইলন্ত আগ।।
কৰাইলা মঙ্গল যত ভৰত লক্ষ্মণে।
সাজি শত্ৰুঘনে লৰিলন্ত ৰঙ্গমনে।।৫০০।।
বাৰৈ বাদ্যভণ্ড দণ্ড নোচুৰাৱে তুলি।

কটকৰ গিৰে আতি উজৰিল ধূলি।।
বাজে গজঘণ্টা আতাসে ফাৰৈ কাণ।
পৰম আৰম্ভে বীৰে কৰিলা পয়াণ।।৫০১।।
কতদিনে সমীপ পাইলন্ত মথুৰাৰ।
কাছিয়া বজাইল শুনি লৱণ দুৰ্ব্বাৰ।।
অসংখ্য অসুৰ সেনা সাজি বায়ুপতি।
কৰিলা সমৰ তিনি দিন তিনি ৰাতি।।৫০২।।
পুত্ৰ দুই সহিতে যুজন্ত শত্ৰুঘন।
বৰিষিলা বাণগণ কাটন ফুটন।।
উৰু কৰীকৰ কটি কাটিলন্ত জাঙ্গ।
অসুৰৰ শোণিতে বহাইলা তৈতে গাঙ্গ।।৫০৩।।
কৰিলন্ত সমৰ অসুৰ যত কোটি।
একে ব্ৰহ্ম অস্ত্ৰ মাৰি কৰিলা নিগুটি।।
শত্ৰুঘন অগনিত পতঙ্গ অসুৰ।
ক্ষণেক ভৰিল মৰি ঘোৰ যমপুৰ।।৫০৪।।
সোনা বদ্ধ দেখি থঙ্গে লৱণ দুৰ্জ্জয়।
হাতে শূল ধৰি শত্ৰুঘনক গৰ্জ্জয়।
খাইবো মুণ্ড জোণ্ড কুণ্ড যেন যাই খেদি।
পেলাইলন্ত শূল তাৰ শত্ৰুঘনে ছেদি।।৫০৫।।
ভেদিলেক হৃদয় নিৰ্দ্দয় যাঠী শৰে।
তথাপিতো পাছ ভৰি অসুৰে নকৰে।।
দেখি দুনাই ভেদিলেক হাজাৰেক বাণে।
নকৰে কটাক্ষ শত্ৰুঘনৰ সন্ধানে।।৫০৬।।
ক্ৰোধে ধৰি ধাৱে বজ্ৰ মুষ্টি অসদৃষ্টি।
দেখি অৰ্দ্ধচন্দ্ৰ যুৰি ৰামৰ কনিষ্ঠ।।
আকৰ্ণ পূৰিয়া শৰ ক্ষেপিয়া পঠাইল।
লৱণক কাটি গাণ্ডি মুণ্ড বেলগাইল।।৫০৭।।
কতো দূৰ যুৰি ঘোৰ অসুৰ পৰিল।
গিৰি গিৰি শব্দত পৃথিৱী লৰিল।।
প্ৰশংসিয়া দেৱে পুষ্প বৰিষে বিশিষ্ট।
ধন্য ধন্য ধনুৰ্দ্ধৰ ৰামৰ কনিষ্ঠ।।৫০৮।।

আকাশত দেৱে কৰে দুন্দুভি আস্ফাল।
জয় জয় প্ৰজাৰ মিলিল কোলাহল।।
জয়বাদ্যে আন্দোলে মেদিনী মেলে ফাট।
লৈলা শত্ৰুঘনে গৈয়া মথুৰাৰ পাট।।৫০৯।।
ফুৰাইলা ডেঙ্গৰ সৱে নগৰে নগৰে।
নাহি লুৰি ক্ৰোধ[৩৪] লোক গৃহত সঞ্চৰে।।
ভৈল ঘিটি ঘিটি গ্ৰাম নগৰ আশেষ।
কৰিয়া বিভাগ পুত্ৰ দুইকো দিলা দেশ।।৫১০।।
ভৈলন্ত বিদিশ পুৰে ৰাজা সুচৰিত।
সুবাহু নৃপতি ভৈলা মথুৰাপুৰীত।।
নাহি পাল পঙ্কা প্ৰজা পালন্ত নিশেষ।
ধনে ধানে বিপুল সম্পত্তি ভৈল দেশ।।৫১১।।
লৱণক মাৰি ৰাজ্য কৰি অকণ্টক।
শত্ৰুঘনে দিলা বান্টি দুই তনয়ক।।
ভাৰ্য্যা পুত্ৰ সমে মথুৰাত পাতি পাট।
থাকিলন্ত ৰামৰ আজ্ঞাক চাহি বাট।।৫১২।।
শুনিয়োক সমাজিক ৰামৰ চৰিত্ৰ।
লভিয়া দুৰ্ল্লভ জন্ম ভাৰত ভূমিত।।
ৰাম নাম অমৃততে তেজি অভিলাষ।
কৰিয়ো কিসত বিষবিষয়ত গ্ৰাস।।৫১৩।।
দেৱৰ বাঞ্ছনি জন্ম যায় আলে জালে।
কেতিক্ষণে পৰা আসি ধৰিলেক কালে।।
নিচিন্তি নথাকা যাৱে গাৱে আচে বল।
ঝান্টে লোৱা ৰাম নাম মৰণ সমল।।৫১৪।।
নলাগৈ ভাগৰ গাৱে নাহি ধন হানি।
শুনন্তে সন্তোষ ইটো ৰাম নাম বাণী।।
উচ্চাৰণে পাপৰ প্ৰলয় কৰৈ নাম।
হেন জানি ডাকি সবে বোলা ৰাম ৰাম।।৫১৫।।

।।শ্ৰীৰামৰ ওচৰলৈ ছদ্মবেশে কালৰ আগমন।।

।।দুলড়ী।।

এহি মতে ৰামে ভাতৃৰ পুত্ৰক
ৰাজ্য যেবে বান্টি দিল।
শুনিয়োক পাছে বিমঙ্গল যেন
অযোধ্যা মধ্যে মিলিল।।
একে আকাশতে উদিত দুই চন্দ্ৰ
সঘনে নিৰ্ঘাত পৰে।
অনা বতাসতে বৃক্ষ উভৰয়
ঘনে ঘনে ভূমি লৰে।।৫১৬।।
দিনতে ফেৰুৱা ৰাৱৈ ঘৰে ঘৰে
মনুষ্যৰ চাপি কোল।
ছানিয়া গগন শুনি কুকুৰৰ
ক্ৰন্দনৰ উৰ্ম্মি ৰোল।।
হালধি ৰুধিৰ বৰিষয় ধাৰে
দেখাৱৈ পুৰী উচ্ছাদ।
হেন উতপাত দেখি ৰাঘৱৰ
মনত মহা বিষাদ।।৫১৭।।
সীতাৰ বিয়োগে দণ্ডে যুগ যায়
নকৰৈ নিদ্ৰা নিশাত।
ইটো উতপাতে জানিলো অৱশ্যে
মিলাইবে এক বিঘাত।।
হা বান্ধৈ সীতা তেজি গৈলি মোক
মাৰিয়া বুকুত ঘাৱ।
সুমৰি শান্তীক লোতক নিগৰৈ
পোৰৈ মৰ্ম্মে সৰ্ব্ব গাৱ।।৫১৮।।
প্ৰিয়াৰ সন্তাপে প্ৰভু ৰাঘৱৰ
মনত নুগুচৈ ক্লেশ।
সেহি সময়ত আসিলন্ত কাল
ঋষিৰ ধৰিয়া বেশ।।
সিংহ দুৱাৰত ৰহিয়া কহিল
লাগ লক্ষ্মণক পাই।
নামত সুৱ্ৰুতি আমি ব্ৰহ্মঋষি
আসিলো ৰামৰ ঠাই।।৫১৯।।
ৰাঘৱত আছে গোপ্য প্ৰয়োজন
ঝান্টে দিয়ো গৈয়া জান।
লক্ষ্মণে জনাইল ৰাঘৱে নিয়াইল
ঋষিক কৰি সন্মান।।
সাদৰে আসন আনি পৰাই দিল
ৰামে আপোনাৰ কাষে।
হুয়োক বিজয় বুলি ঋষি সেই
আসনে বসিলা পাছে।।৫২০।।
ঋষিত কুশল পুছি ৰঘুপতি
শুধিলন্ত পাছে কাজ।
আমাৰ থানক কোন কামে আইল
তুমি মহা মুনিৰাজ।।
ঋষিয়ে বোলন্ত তেৱেসে কহিবো
কৰা আগে অঙ্গীকাৰ।
তুমি আমি কথা কহন্তে যি দেখে
সেহিসে বধ্য তোমাৰ।।৫২১।।
শুনি লক্ষ্মণক দুৱাৰত থৈয়া
বুলিলন্ত ৰঘুনাথ।
আমাক দেখিতে যিটো জন আসৈ
সত্যে কাটিবোহো মাথ।।
পুছিলন্ত পাছে বিৰলে ঋষিত
আবে কয়ো কোন কাম।
ঋষিয়ে বোলন্ত জানা মইতো কাল
আসি আছো প্ৰভু ৰাম।।৫২২।।
ত্ৰিদশে সহিতে আলচি গোচৰ
কৰিয়া পঠাইলা বিধি।
যিটো কাৰ্য্যে প্ৰভু পৃথিবীক গৈলা
ভৈল সিটো সবে সিদ্ধি।।
এভো আপোনাক কিয় নিচিনাহা
তুমি সনাতন হৰি।
সৃষ্টিৰ পূৰ্ব্বত স্ৰজিলা জগত
মায়াক সহায় কৰি।।৫২৩।।
অনন্ত শয্যাত শুতিয়া আছন্তে।
বাঢ়িল নাভি কমল।
দশো দিশ সিটো প্ৰকাশে উজ্বল
সূৰ্য্যৰ যেন মণ্ডল।
সেহি নাভিপদ্মে ব্ৰহ্মা উপজিলা
জানিলা বেদ সুলভে।

উপজি হৰিল চাৰিয়ো বেদক
দানৱ মধু কৈতভে।।৫২৪।।
তাক চক্রে ছেদি বেদ উদ্ধাৰিলা
আপুনি তুমি পূৰ্ব্বত।
তাৰে অস্থি ভৈল পূৰ্ব্বত সমস্ত
যতেক শিলা পৰ্ব্বত।।
সৃষ্টি কৰিবাক কৰিলা আদেশ
ব্ৰহ্মা স্ৰজিলন্ত ভূমি।
সমস্তে সৃষ্টিক বিষ্ণুৰূপে প্ৰভু
আপুনি পালিলা তুমি।।৫২৫।।
নৰসিংহ ৰূপে হিৰণ্যকশিপু
মাৰিলা হিয়া বিদাৰি।
বৰাহ স্বৰূপে হিৰণ্যক চিৰি
আনিলা ভূমি উদ্ধাৰি।।
ধৰি মৎস্যকায় সত্যব্ৰত ৰায়
প্ৰলয় জলে তাৰিলা।
কচ্ছপ স্বৰূপে পিঠিত মন্দৰ
ধৰিলা কৰিয়া লীলা।।৫২৬।।
অদিতিৰ গৰ্ভে ভৈলা অৱতাৰ
অদ্ভুত বামন কায়।
ছলিয়া বলিক ত্ৰৈলোক্য কাঢ়িয়া
ইন্দ্ৰক দিলা দুনাই।।
চৰণৰ নখে কটাহ ফুটাইলা
গঙ্গা পৰশিয়া ভৰি।
ফুৰন্ত তোমাৰ পাৱৰ সম্বন্ধে
জগত পৱিত্ৰ কৰি।।৫২৭।।
সম্প্ৰতি আপুনি আসি কৌশল্যাত
তুমি আছা অৱতৰি।
কৰি সেতুবন্ধ বধি দশস্কন্ধ
আনিলা সীতা উদ্ধাৰি।।
ত্ৰিদশৰ সবে সঙ্কলিলা কাৰ্য্য
হৰিলা ভূমিৰ ভাৰ।
আউৰ ঐত প্ৰভু থাকিবাক প্ৰতি
উচিত নুহি তোমাৰ।।৫২৮।।
ত্ৰিদশে সহিতে ব্ৰহ্মায়ো পঠাইলা
অনেক বুলিয়া নতি।
কৰিয়ো আমাক কৃপা পুনু নাথ
আসা ই ঠাৱক প্ৰতি।।
স্বৰ্গৰ লোকক কৰিয়ো সনাথ
সি থানক পৰিহৰি।
অনেক কাতৰ কৰিয়া ত্ৰিদশে
পঠাইলা বুলি সাদৰি।।৫২৯।।
হেন শুনি হাসি ৰাঘৱে বোলন্ত
শুন পুত্ৰ তই কাল।
ব্ৰহ্মাৰ বচন কৰিবাক লাগে
অৱশ্যেকে প্ৰতিপাল।।
বুলিবি বিধিক তেবেসে চলিবো
পুত্ৰ দুইক থাপি থৈ।
এহিমতে ৰাম আছন্ত বিৰলে
কালে সমে কথা কৈ।।৫৩০।।
শুনা সৰ্ব্বজন কথা ৰামায়ণ
ৰামক মনত ধৰা।
কিয় নাই শঙ্কা নিচিন্তি নথাকা
কালে ধৰিলেক পৰা।।
বিষয় সম্পদ পৰম আপদ
আক ভাল কৰি মানা।
হৰিৰ ভকতি এহিসে সম্পত্তি
আক দৃঢ় কৰি জানা।।৫৩১।।
ৰাম নাম হেন বান্ধৱ নপাইবা
শুনিয়ো শাস্ত্ৰ সম্প্ৰতি।
পুত্ৰ নাম ধৰি হেলাত উচ্চৈ
কৰৈ নামে তাৰো গতি।।
জাতি অজাতি একোৱে নবাছে
হেনসে হৰিৰ নাম।
পাপৰ অগনি ধৰ্ম্ম শিৰোমণি
জানি বোলা ৰাম ৰাম।।৫৩২।।

।।লক্ষ্মণ বৰ্জ্জন।।

এহিমতে কালে সমে কহি কথা মাত।
আছন্ত বিৰলে বসি প্ৰভু ৰঘুনাথ।।
গুণন্ত কিমতে তেজো ভকতৰ আশা।
সেহি সময়ত ঋষি আসিল দুৰ্ব্বাসা।।৫৩৩।।
মূৰ্ত্তিৱন্ত ক্ৰোধ যেন দেখিয় প্ৰত্যেক।
আগে পাছে বেঢ়ি আসে শিষ্য অযুতেক।।
দ্বাৰত ৰহিলা আসি কতোদূৰ যুৰি।
দেখি লক্ষ্মণৰ যেন ধাতু গৈল উৰি।।৫৩৪।।
মঠ যুৰি ৰহিয়া আছিলা কতোক্ষণ।
বোলন্ত শুনৰে কথা কুমাৰ লক্ষ্মণ।।
জান দেস সত্বৰে ৰামত আছে কায।
মাতন্তোক মোক আসি ঝাণ্টে হৈয়া বাজ।।৫৩৫।।
দেখিয়া লক্ষ্মণে প্ৰণিপাত কৰি আতি।
বসিবাক আদৰে দিলন্ত পিৰা পাতি।।
কৰিয়ো আসনে ঋষি ক্ষণিক বিশ্ৰাম।
শুনন্ত সঙ্গোপ্য কিবা কথা প্ৰভু ৰাম।।৫৩৬।।
কৰিলন্ত শপত শুনায়া সভা মধ্য।
আসৈ ই বেলাত যিটো সিটো মোৰ বধ্য।।
আছন্ত সম্প্ৰতি প্ৰভু গোপ্য সম্ভাষণে।
জানি ক্ষণিতেক ঋষি বসিয়ো আসনে।।৫৩৭।।
শুনিয়া দুৰ্ব্বাসা আতি জ্বলিল ক্ৰোধত।
তৰঙ্গ বৰঙ্গ থঙ্গ আখি আৰকত।।
কৰ কৰ কৰি ক্ৰোধে দশন চোবান্ত।
কি বুলিলি লক্ষ্মণ কটাক্ষ দৃষ্টি চান্ত।।৫৩৮।।
শুন দুৰাচাৰ তই লক্ষ্মণ কুমাৰ।
ৰামে তোক কাটিলে মৰিবি একেশ্বৰ।।
সবংশে কৰিবো ভস্ম মই চণ্ড শাপে।
মোহোৰ আগত আজি যাইবে তোৰ বাপে।।৫৩৯।।
কংসাল সৰ্পক জঙ্কাইবাক কৰ সাস।
নতো দুৰাচাৰ গোটেৰৰ আন্টা পাস।।
দশন প্ৰকৃতি চটি কৰন্ত ছৰ্পতি।
ক্ৰোধে যেন উভৰি ফুৰন্ত ফিৰিঙ্গতি।।৫৪০।।
দেখি লক্ষ্মণৰ অন্তৰ্গতে আতি ত্ৰাস।
হা কি কৰিলো আৰে ভৈলো সৰ্ব্বনাশ।।
কালে গ্ৰসিলেক আউৰ নাহি প্ৰতিকাৰ।
চিন্ততে দেখন্ত দুখে লখাই অন্ধকাৰ।।৫৪১।।
গুণি গান্থি পাছে থিৰ কৰিলা লক্ষ্মণে।
একলে মৰিবো মই ৰাম দৰশনে।।
নগেলে সবংশে খাইব দুৰ্ব্বাসা ৰাক্ষস।
একেশ্বৰে মৰো মই পৰম শ্ৰেয়স।।৫৪২।।
ব্ৰহ্মশাপে নহৌক সকলে কুলক্ষয়।
মোৰ মৃত্যু হৌক আৰ কৰিলো নিশ্চয়।।
চলিলা লক্ষ্মণ মহা মনত বিচাট।
ভিতৰি পশিলা পাছে ছাৰিয়া কপাট।।৫৪৩।।
আগক নবাঢ়ে ভৰি বিবৰ্ণ বদন।
ৰামত জনাইলা দুৰ্ব্বাসাৰ আগমন।।
থিৱয়ে মৰিল ৰাম লক্ষ্মণক দেখি।
আথে বেধে পঠাইলন্ত কালক উপেখি।।৫৪৪।।
কিসক আসিলি লখাই আমাক কাটিত।
হা নষ্ট ভৈলো বুলি পৰিলা মাটিত।।
দুস্সহ দুখত ৰামে দেখিলা জমক।
ছিৰায়ে পাৰত ধৰি লক্ষ্মণে ৰামক।।৫৪৫।।
এৰা এৰা ইটো খেদ আক পাইবা পাছে।
দুৰ্ব্বাসা ৰাক্ষস দুৱাৰত বসি আছে।।
সবংশকে মাৰে শাপ অগনিত পুলি।
কৰিয়ো প্ৰবোধ যেন লাগে মাতি বুলি।।৫৪৬।।
চেতনা লভিয়া প্ৰভু তেজিলা নিশ্বাস।
হা বিধি আবেসে কৰিলি সৰ্ব্বনাশ।।
বিবৰ্ণ বদনে দুৱাৰৰ ভৈলা বাজ।
মট চটি কৰি বসি আছে ঋষিৰাজ।।৫৪৭।।
ভ্ৰূকুতি কুটিল মুখ ক্ৰোধ আন্ধি আৰি।
বিকট পিঙ্গট জটা ভোবোকাৰ দাৰি।।
হাতে গলে শিৰে ৰুদ্ৰাক্ষৰ জন্টা জোট।
জক জক কৰে দান্ত চৰা চৰ ফোট।।৫৪৮।।
ধৰি আছা ৰুদ্ৰাক্ষ তুলসী মালা মাথে।
কান্ধত পাৰিয়া ছাতি ধৰি আছা হাতে।।
কটিত কপিন কৰঙ্কাৰ[৩৫] জল পাত্ৰ।
চৌপাশে উপাসি আছে অযুতেক ছাত্ৰ।।৫৪৯।।
ঋষিৰ মূৰ্ত্তিক দেখি ৰাঘৱ শঙ্কিত।
কৰিলা প্ৰণাম প্ৰভু পৰিয়া ভূমিত।।
কৃতাঞ্জলি বোলন্ত সুমৰি ধৰ্ম্ম ধৰ্ম্ম।

আজ্ঞা কৰিয়োক মোক সাধো কোনকৰ্ম্ম।।৫৫০।।
শুনি দুৰ্ব্বাসাৰ ভৈল প্ৰসন্ন বদন।
শুনিয়োক ৰাম ৰঘুকুলৰ নন্দন।।
তোমাৰ গৃহত অন্ন ব্যঞ্জন ভুঞ্জিত।
হাজাৰেক বৎসৰৰ পৰা আছে চিত্ত।।৫৫১।।
আসিলো এহিসে কামে কৈলো প্ৰয়োজন।
শিষ্যে সমন্বিতে মোক কৰায়ো ভোজন।।
যেনমতে আমাৰ সন্তোষ হৱে মন।
দিয়ো পঞ্চামৃত সমে ৰাজ যোগ অন্ন।।৫৫২।।
লক্ষ্মণে বোলন্ত মনে কৈৰ ধূমকেতু।
মোৰ বধভাগী ভৈল ভুঞ্জিবাৰ হেতু।।
এহিকথা আগে মোত নকহিলা কিক।
ভুঞ্জাইলোহো হন্তে অন্ন ব্ৰাহ্মণ কোটিক।।৫৫৩।।
ঋষিৰ আক্ৰোশ দেখি শঙ্কিত ৰাঘৱে।
অন্নপান আপুনি সাজিলা সবান্ধৱে।।
আগতে যোগাইল আনি অনেক যতনে।
দেখি দুৰ্ব্বাসাৰ মহা তুষ্ট ভৈল মনে।।৫৫৪।।
কৰি পৰিপাতি পাছে শিষ্যসমে ঋষি।
ভুঞ্জিৱে লাগিলা অন্ন পৰম হৰিষি।।
ঘণ ক্ষীৰ, ক্ষীৰিচা খাইলন্ত লাগে মানে।
নধৰয় পেট পিঠা পনা পৰমানে।।৫৫৫।।
দধি দুগ্ধ ঘৃত ঘোলে ভৈল গণ্ডগোল।
ওফন্দিল উদৰ দেখিয় যেন ঢোল।।
লোভত ভুঞ্জন্ত তথাপিতো জান্টি জান্টি।
নপাৰন্ত ৰাখিবে মাতন্তে আসে বান্টি।।৫৫৬।।
নপান্ত উসাস আতি ওলমিল ঘাৰ।
শুই শুই পেট কতো তোলন্ত উগাৰ।।
টন টন পেট কতো টিলান্ত কপিন।
দুই হাতে উৰৈ দ্ৰব্য দেখি লাগে ঘিণ।।৫৫৭।।
খাইবে কতো নপাৰি কৰন্ত হাই ফুই।
নখান্ততো যাচন্তে থাকন্ত থিৰ হুই।।
দধি দুগ্ধ পঞ্চামৃতে বহাইলন্ত গাঙ্গ।
এহি মতে ঋষিৰ ভোজন ভৈল সাঙ্গ।।৫৫৮।।
ভুঞ্জি খাই ঋষি পাছে শিষ্যে সমে উঠি।
ৰাঘৱক প্ৰশংসা কৰন্ত মন তুষ্টি।।
চিৰঞ্জীৱ ৰাম তুমি পুৰুষ উত্তম।
এহি বুলি গৈলা পাছে দুৰ্ব্বাসা আশ্ৰম।।৫৫৯।।
আত অনন্তৰে আৰো শুনা পাছ কথা।
ৰাম লক্ষ্মণৰ যেন মিলিল অৱস্থা।।
গৈলন্ত দুৰ্ব্বাসা যেবে ভুঞ্জি নিজ ঘৰ।
প্ৰবেশিলা ৰামত দুষ্প্ৰহ চিন্তাজ্বৰ।।৫৬০।।
কালৰ বচন যিটো সুমৰি শপত।
লখাইৰ দেখিয়া মুখ ভৈলা শ্ৰুতি হত।।
হৃদয় দহৱৈ শোকে অগনি উজৰি।
প্ৰাণ যেন যায় কুক্ষি আসৈ হাত ভৰি।।৫৬১।।
ওঠ কন্ঠ শুকাই মুখ পৰিল জামৰ।
গাৱত চেতন আৰ নাহিকে ৰামৰ।।
ভেদিলে হৃদয় লক্ষ্মণৰ শোকশালে।
জমক দেখিয়া প্ৰভু পৰিল নিঢালে।।৫৬২।।
ৰামৰ দেখিয়া সিটো দুখ বিপৰীত।
কান্দে মহামৰ্ম্মে মন্ত্ৰী পাত্ৰ পুৰোহিত।।
জৰৈ আতি লোতক ৰামক চাই চাই।
হা বিধি ৰাঘৱৰ এনুৱা বিলাই।।৫৬৩।।
দেখি লক্ষ্মণৰ শোকে শৰীৰ দগধ।
আছিল লক্ষ্মণ তম্ভি নয়ন তবধ।।
বুলিবে লাগিলা পাছে চিত্ত দৃঢ় কৰি।
উঠ উঠা প্ৰাণ দদা শোক পৰিহৰি।।৫৬৪।।
মোহোৰ নিমিত্তে দদা তেজা আউৰ মৰ্ম্ম।
প্ৰতিজ্ঞা পালন ক্ষত্ৰিয়ৰ মহাধৰ্ম্ম।।
মোক কাটি সত্য কৰিয়োক প্ৰতিপাল।
ললাটে লিখিত মোৰ এহি যমকাল।।৫৬৫।।
নাহি কিছু চিন্তা আত যেন ভৈল ভাগে।
অৱশ্যকে মৰিবাক উপজিলে লাগে।।
হেন জানি দদা মোৰ পদে খেদ এৰা।
জগতকে সংহৰে কালত নাহি বৰা।।৫৬৬।।
দৃঢ় কৰা চিত্ত ইটো তেজিয়ো বিকল।
সত্য ভ্ৰষ্ট ভৈলে সবংশে যাইবে তল।।
কৃপা কৰিয়োক দদা ধৰ্ম্মত নঘাটা।
সত্যক সাফল কৰি ঝান্টে মোক কাটা।।৫৬৭।।
লক্ষ্মণৰ বচনে অধিকে উধাই জুই।
আছিলন্ত দুই দণ্ড পৰি মৌন হুই।।
মৃতক আকাৰ একো নাহি মাত বোল।

চতুৰ্ব্বিতি শুনি মাত্ৰ হাহাকাৰ ৰোল।।৫৬৮।।
কাংস পৰি জিন গৈল অযোধ্যা নগৰী।
কি ভৈল বুলিয়া ফুৰৈ শোধা শোধি কৰি।।
ধান দিলে হোৱে আথৈ প্ৰজাৰ মুখত।
ৰামৰ হৰিল জ্ঞান দুষ্প্ৰহ দুখত।।৫৬৯।।
লক্ষ্মণে বোলন্ত ইটো নুহিকে উচিত।
তুমি সূৰ্য্যবংশী ৰাজা জগতে বিদিত।।
তোমাৰ অসত্যে সমাৰাজে হুইব নষ্ট।
হেন জানি দদা মোৰ পদে এৰা কষ্ট।।৫৭০।।
প্ৰবোধে নুগুচে আউৰ ৰামৰ বিকল।
মেলিলন্ত কিছু দুয়ো নয়ন কমল।।
কথমপি বসিলন্ত দুষ্প্ৰহ দুখত।
মাতিবে খোজন্তে নাসে বচন মুখত।।৫৭১।।
লোতকে কন্ঠক ভেন্টে বাক্য গদ গদ।
ধীৰে ধীৰে শোধন্ত শুনিয়ো সভাসদ।।
বশিষ্ঠ প্ৰমুখ্যে মন্ত্ৰী পাত্ৰ পুৰোহিত।
নাই মোত শ্ৰুতি আৰে কোৱা হিতাহিত।।৫৭২।।
কৰিলো শপত মই কালৰ বচনে।
হেনতে দেখিলে মোক ভৈয়াই লক্ষ্মণে।।
থিৰ কৰি কোৱা যেন সত্যত নঘাটো।
মই বিষ খাও কিবা লক্ষ্মণক কাটো।।৫৭৩।।
শুনি কতোক্ষণ মানে আছে গুণি গান্থি।
বিনাৱন্ত ৰামত মনত নাহি শান্তি।।
শুনিয়ো স্বৰূপ বাপ প্ৰভু ৰঘুপতি।
অন্তকালে মিলে মহন্তৰো[৩৬] বিসঙ্গতি।।৫৭৪।।
আউৰ নকৰিবা বাপ লক্ষ্মণক আশ।
তুমি সত্য তেজিলে জগতে হৈবে নাশ।
সত্যতেসে আছে ৰহি মহী চৰাচৰ।
সত্যময় ধৰ্ম্ম আউৰ নাহি পুৰুষৰ।।৫৭৫।।
সত্য প্ৰতিপালি দেখা ৰাখি ধৰ্ম্মপথ।
তুমি হেন পুত্ৰকো তেজিলা দশৰথ।।
সত্যক পালন্তে পুত্ৰশোকে ভৈলা নাশ।
সত্য ৰাখি আপুনি থপিলা বনবাস।।৫৭৬।।
জানিয়া লখাইৰ পদে এৰিয়ো বিকল।
তোমাৰ অসত্যে সামৰাজে যাইবে তল।।
দেশৰ ডাকিয়ো ৰাখি লক্ষ্মণৰ প্ৰাণ।
মহন্তজনৰ ত্যাগে বধৰ সমান।।৫৭৭।।
সৱাৰ সন্মত শুনি কৌশল্যানন্দন।
চাইল লক্ষ্মণৰ মুখ যুৰিলা ক্ৰন্দন।।
তোকো হৰুৱাও আৰে মোহোৰ কপালে।
আৰেসে জানিলো মোক গ্ৰাসিলেক কালে।।৫৭৮।।
কোন সতে বুলিবো তেজিবো আৰে তোক।
ইজন্মক লাগিয়া সাৰট আসি মোক।।
জুৰাউক শৰীৰ কতোক্ষণ থাকো চাই।
মৰিয়ো নপাইবো আউৰ তই হেন ভাই।।৫৭৯।।
মোক তেজি যিমতে মৰিল দশৰথ।
তই অবিহনে মইয়ো যাইবো যমপথ।।
বিদেশৰ সৈতৰি ঐ লখাই বাপ।
পৰিছেদা দেখাহো সমীপ মোৰ চাপ।।৫৮০।।
সীতাৰো সন্তাপে ইটো যেন ভৈল চুলি।
তোৰ শোক অগনিয়ে আৰে মাৰে পুলি।।
আসি ঋষি দুৰ্ব্বাসা খোচনি ভৈল দাণ্ডি।
কালৰ বচনে তোৰ ভৈলো তল গাণ্ডি।।৫৮১।।
ইটো চক্ষু আউৰ তোক নপাইবো দেখিত।
মোহোৰ মৰণ জানা ভৈল সন্নিহিত।।
মোক দেখিবাক দুনাই নপাইবি লখাই।
আইস গলাগলি কৰি থাকো দুয়ো ভাই।।৫৮২।।
এহি বুলি কনিষ্ঠৰ ধৰি গলে বান্ধি।
ভৈলন্ত মূৰ্চ্ছিত ৰাম মকামকি কান্দি।।
জ্বলিল অগনি দুনাই উঠিল জমক।
লক্ষ্মণে কান্দন্ত ধৰি সাৱটি ৰামক।।৫৮৩।।
বেঢ়ি কৰৈ দুভাইক সন্তাপ সভাসদে।
লক্ষ্মণে বুজান্ত পাছে বাক্য গদগদে।।
ইটো অসন্তোষে কাৰ্য্য নুহিবেক ভাল।
কৰা সত্য পালি মোক সত্বৰে নিকাল।।৫৮৪।।
চেতন লভিয়া প্ৰভু বসিয়ো আসনে।
ঝান্টে নিকলিয়ো মোক বোলন্ত লক্ষ্মণে।।
এৰিলো এৰিলো বোলা সৱাৰো সন্মতি।
ৰামো সমুখ ভৈলা বুলিবাক প্ৰতি।।৫৮৫।।
আজোৰন্তে নাসে মাত মনত আসুখ।
লাসে লাসে মাতন্ত ভাতৃৰ চাহি মুখ।।
এভো তোক লক্ষ্মণ বোলন্তে হৰে মাত।

পৰিলন্ত নিঢালে চেতন নাহি গাত।।৫৮৬।।
লক্ষ্মণে বোলন্ত দদা দৃঢ় কৰা চিত্ত।
মহন্তজনৰ হেন নুহিকে উচিত।।
সত্যক পালিয়া প্ৰভু ঝান্টে এৰা মোক।
সন্ধুকি বসিলা পাছে ৰামে তেজি শোক।।৫৮৭।।
কন্ঠৰ নোহলাই বাণী যেন ভৈল জ্বৰ।
বোলন্তে বোলন্তে পাছে চিত্ত কৰি দৃঢ়।।
লোতকে তিতিল মুখ মুচিলা আঞ্চলে।
বুলিবে লাগিলা ৰামে নয়ন সজলে।।৫৮৮।।
দেৱ ধৰ্ম্ম সমস্ত সমাজে হুইবা সাখী।
সোদৰৰ মৰ্ম্মছেদ কৰো সত্য ৰাখি।।
জানিয়া সমান আৱে বধ পৰিত্যাগে।
এৰিলো লক্ষ্মণ তোক যেন হৌক ভাগে।।৫৮৯।।
এতেকে বোলন্তে মৰ্ম্মে ছানিলেক গাৱ।
নিঢালে পৰিল ৰাম মৃতক স্বভাৱ।।
নেখেলায় প্ৰাণবায়ু যেন বজ্ৰপাত[৩৭]।
ভৰত কান্দন্ত যেন পৰিল নিৰ্ঘাত।।৫৯০।।
ৰামে তেজিলন্ত জানি তেখনে লখাই।
শৰীৰৰ অলঙ্কাৰ পেহলাইল থসাই।।
দিব্য বস্ত্ৰ এৰি লৈল মলিন বসন।
কৰিলন্ত মাতি ভৰতক সম্ভাষণ।।৫৯১।।
হাতে তৃণ ধৰিয়া কৰোহো কাউ বাউ।
মোক চিন্তা এৰিয়া ৰামক ভালে চাউ।।
সাৱধানে থাকিবা লাগিল হেৰা দিন।
এহি বুলি ৰামক কৰিলা প্ৰদক্ষিণ।।৫৯২।।
চৰণৰ ধূলি তুলি মাখিলন্ত মাথে।
আছন্ত তবধ হুয়া পৰি ৰঘুনাথে।।
কৰযোৰ কৰি পাছে বুলিলা লখাই।
জন্মে জন্মে বান্ধৱ তুমিসি হৈবা ভাই।।৫৯৩।।
তোমাৰ কনিষ্ঠ মই হুইবো দাস প্ৰায়।
এহি দুই চৰণক সেৱিবো সদায়।।
কৰিলো মেলানি দদা থাকিয়োক বুলি।
দুনাই দুনাই দুয়ো চৰণৰ লৈলা ধূলি।।৫৯৪।।
পাত্ৰ মন্ত্ৰী সৱাকো বুলিলা হিত বাক।
চাইবা সবে মিলি মোৰ প্ৰাণৰ দদাক।।
এহি বুলি লক্ষ্মণে ছিণ্ডিলা মোহপাশ।
অধোমুখে মৌন হুয়া লৰিলা নিৰ্ব্বাস।।৫৯৫।।
ঢাকি কান্দে প্ৰজা ধাতু সম্যকে উৰিল।
অন্তেষ পুৰত উৰ্ম্মি ৰোলেক উঠিল।।
অযোধ্যাক যুৰি যেন হাৱালত গুৰি।
হা বাপ লখাই আজিসি যাস এৰি।।৫৯৬।।
হৰি হৰি কিনো ইটো বিধিৰ কপট।
ৰাঘৱ প্ৰভুত ভৈল এনুৱা দুৰ্ঘট।।
দণ্ডে যুগ যায় একে সীতাৰ সন্তাপে।
লখাই বিনি কিমতে জীৱন্ত আৱে বাপে।।৫৯৭।।
এহিমতে শোকে লোক কান্দে অবিচ্ছেদ।
লক্ষ্মণে গৈলন্ত হৃদয়ত দিয়া খেদ।।
উজাই কতো দূৰ সৰযুৰ তীৰি তীৰি।
বসিলা লক্ষ্মণ পাছে পদ্মাসন ভিৰি।।৫৯৮।।
নিয়মিলা নৱদ্বাৰ কৰি থিৰ বুদ্ধি।
ধৰিলা ধাৰণা প্ৰাণবায়ুক নিৰোধি।।
ইন্দ্ৰ আদি দেৱে পুষ্প বৰিসিলা শিৰে।
পৰম ৰূপক চিন্তিবাক লৈলা বীৰে।।৫৯৯।।
ঊৰ্দ্ধক ক্ষেপিয়া প্ৰাণ কৰিলন্ত ত্যাগ।
মূৰ্দ্ধাস্ফুটি বজাইল পৰম তেজ ভাগ।।
ভৈল দিব্য দেহা কোটি সূৰ্য্যৰ জেউতি।
ইন্দ্ৰ আদি দেৱে কৰিলন্ত স্তুতি নতি।।৬০০।।
বাইল দিব্য বাদ্যচয় ছানিয়া গগন।

স্বৰ্গক গৈলন্ত দিব্য বিমানে লক্ষ্মণ।।
ত্ৰিদশ দেৱতা দেখি কৃত্যকৃত্য ভৈল।
লক্ষ্মণৰ কথা আৱে এহি মানে গৈল।।৬০১।।
শুনা সভাসদ সৱে ৰামায়ণ কথা।
ৰাম লক্ষ্মণৰ হেন মিলিল অৱস্থা।।
ইটো গৃহবাস সামান্যৰ কোন লেখা।
স্বপনৰ সম নিধি ধন জন দেখা।।৬০২।।
দুৰ্ঘোৰ মৃত্যুক কিয় নাকলিয় কাছে।
হেন জানা অন্তকে কেশত ধৰি আছে।।
আউৰ এৰুৱান্তা নাহি কালৰ হাতৰ।
পৰম বান্ধৱ একে মাধৱত পৰ।।৬০৩।।
হেন জানি দিয়া ৰাম চৰণত চিত্ত।
কৰা পান ৰামনাম পৰম অমৃত।।
বিচাৰি বেদৰো দেখা এহিসে যুগুতি।
ৰামৰ নামেসে দেই পৰম মুকুতি।।৬০৪।।
বিষয় বিলাসে নিলা ইহেন জন্মক।
ছাইৰ অৰ্থে পোৰে যেন জাতি চন্দনক।।
মহাৰত্ন মণি যেন সম নাই মোলে।
তাক সলাই আনি কাচমনি পিন্ধে গলে।।৬০৫।।
একে কাকমাংস সিয়ো আৰ্হ্য কুকুৰৰ।
আতি অল্প সিয়ো দেখা নুহিকে বিস্তৰ।।
তাকো মহাপ্ৰৱন্ধ কৰিয়া নপাই লাগ।
যদি পাৱৈ তাকো আসি আনে খোজে ভাগ।।৬০৬।।
সেহিমতে বিভৎস বিষয় যত সুখ।
তাকে লাগি হোৱা কেনে কৃষ্ণৰ বিমুখ।।
কৃষ্ণৰ কিঙ্কৰে কহে ইসে তত্বসাৰ।
বোলা ৰাম নাম এৰা পাপৰ ভাণ্ডাৰ।।৬০৭।।

।।ৰামৰ খেদ।।

।।দুলড়ী।।

লক্ষ্মণৰ কথা এহিমানে গৈল
ৰামৰ শুনা বিলাই।
শোকসাগৰত গৈল তল প্ৰভু
শ্ৰুতি জ্ঞান আউৰ নাই।।
লক্ষ্মণৰ শোক প্ৰচণ্ড বাতাসে
সীতাৰ সন্তাপে আগি।
শুখান অৰণ্য ৰামচন্দ্ৰ ভৈলা
দহে হৃদয়ত লাগি।।৬০৮।।
যেতিক্ষণে এৰি লক্ষ্মণ গৈলন্ত
মৰিল ৰাম সমূলি।
উঠি উঠি লুটি পৰিয়া কান্দয়
হা প্ৰাণ লখাই বুলি।।
পৰিছেদা কৰি আজি সি তেজিলি
ভৈয়াই ইজন্মক লাগি।
তোহোৰ সন্তাপে প্ৰাণ ধৰো কিক
নগৈল হৃদয় ভাগি।।৬০৯।।
পিতৃ মাতৃ মোৰ মৰিল তেজিয়া
জানকী গৈল পাতালে।
সন্তাপিলো তাকো তই এৰিলাতে
আৱেসে গ্ৰাসিলে কালে।।
দণ্ডকা বনতো তইসি প্ৰাণ দিলি
জুৰুৱাইলি মোৰ শোক।
দুখৰ সহায় কৈ গৈলে লখাই
অনাথিতি কৰি মোক।।৬১০।।
কিনো সুলক্ষণ ভৈয়াই লক্ষ্মণ
তোৰ গুণ কৈবো কত।
ভাতৃ মাতৃ ৰাজ্য তেজি বনবাসে
তই গৈলি মোৰ লগত।।
সীতাক আমাক উপকাৰ কৰি
ফুৰিলি ভৃত্য সমান।
সি সৱ সুমৰি কিয় নযাও মৰি
ৰহি আছো এভো প্ৰাণ।।৬১১।।
জানিলো ভৈয়াই মোহোৰ চিন্তাই
মৰিবি তয়ো বনত।

যাইবো খেদি তোক যেন যুৱাই হৌক
মোহোৰ তোৰে লগত।।
পাত্ৰ মেলেকক বোলন্ত সত্বৰে
সম্ভাৰ আনিয়ো সাজি।
মিলিল বিচাট ৰাজদণ্ড পাট
ভৰতক দিবো আজি।।৬১২।।
দেৱলোকে মোক উতপাত কৰে
স্বৰ্গক যাইবাক লাগি।
আৱেসে সিয়াৰি উপাৰ কৰিলে
ভৈয়াইৰ বিৰহ আগি।।
দহৱে শৰীৰ চিত্ত নুহি থিৰ
নেদেখি লথাইক মৰো।
আসিয়ো সত্বৰে ভৈয়াই ভৰত
তোক অভিষেক কৰো।।৬১৩।।
লক্ষ্মণৰ শোকে নপাৰো ৰহিবে
দহৱে হাড়ৰো মজ্জা।
মোক পাইলে কালে জানিয়া সকালে
হুয়োক পাটত ৰাজা।।
ৰামৰ বচনে বীৰ ভৰতৰ
লাগিল গাৱত জুই।
মকমক কৰি ক্ৰন্দন কৰিয়া
বোলন্ত অঞ্জলি হুই।।৬১৪।।
কিসক আমাক বুলিলাহা হেন
দদা নিকাৰুণ কায।
তোমাৰ চৰণ সেৱাৰ নিমিত্তে
পূৰ্ব্বতো নলৈলো ৰাজ।।
লৱক কুশক বান্টি দিয়ো ৰাজ্য
মোৰ নাই আত ইচ্ছা।
চলিবো লগত তোমাৰ শপত
মাতো যেৱে মই মিছা।।৬১৫।।
ৰাঘৱ চলিবা আযোধ্যা এৰিবা
সৱে নিষ্ট বাৰ্ত্তা পাইল।
যন নৰ নাৰী শিশু আগ কৰি
দ্বাৰত আসি জন্তাইল।।
উৰ্ম্মি কৰি লোকে কান্দিবে লাগিল
পৌৰে সৱে সৰ্ব্ব আঙ্গ।
আমাক এৰিয়া যাইবে খোজা নাথ
মাথাত মাৰিয়া দাঙগ।।৬১৬।।
তুমি সি আমাৰ মুখ্য প্ৰাণ প্ৰভু
স্বৰূপ কৰিলো হিয়া।
নচাৰিবো লাগ ভকতক ত্যাগ
নকৰি লগতে নিয়া।।
এহি বুলি প্ৰজা আৰাৱ কৰয়
হুয়া সৱে এক জৰি।
ভিতৰতো পাত্ৰ মন্ত্ৰীগণে কান্দৈ
ৰামৰ পাৱত পৰি।।৬১৭।।
বশিষ্ঠ বোলন্ত শুনা ৰঘুপতি
আৱে হুইবে কোন কায।
তোমাৰ বিয়োগে প্ৰজা নিজীবেক
মৰিবে সমস্তে ৰাজ।।
তুমি কৃপাময় পুৰুষ প্ৰজাৰ
পূৰা মনোৰথ নাথ।
হেন শুনি গুণি আছে পাছে প্ৰভু
ৰাঘৱে তুলিলা মাথ।।৬১৮।।
বোলন্ত শুনিয়ো পাত্ৰ মন্ত্ৰী লোক
কেন অভিমত কায।
কৰি কৰযোৰ পৰিয়া ভূমিত
বিনাৱে পাত্ৰ সমাজ।।
প্ৰভুৰ পাৱত এতেক গোচৰ
যদি অনুগ্ৰহ থাকে।
সপুত্ৰ বান্ধৱে চলিবো লগত
নিয়োক নাথ আমাকে।।৬১৯।।
নিশ্চয় জানিলো জনেকো নিজীবো
যদি তেজি যাহা তুমি।
দেখি অনুৰাগ লোকৰ ৰাঘৱ
কান্দিলন্ত হুমহুমি।।
বোলন্ত শুনিয়ো পাত্ৰ মন্ত্ৰী মোৰ
যত লোক অযোধ্যাৰ।
ঝান্টে হোৱা সাজ যাইবে খোজা যেৱে
লগত সৱে আমাৰ।।৬২০।।
যত পশু পক্ষী বৃক্ষ অযোধ্যাৰ
জীয়া জন্তু যত প্ৰাণী।
সমস্ত নগৰে সাজোক সত্বৰে
আজ্ঞা মোৰ নিষ্ট জানি।।
লোকেসে আমাক নেৰে যেৱে আমি
তেজি যাইবো কোন সতে।
সত্যে সত্যে বোলো হৌক যেই লাগে
প্ৰজাৰ ইটো লগতে।।৬২১।।
শুনিয়া জোকাৰ প্ৰজায়ে পাৰয়
জয় জয় ৰাম বুলি।

প্ৰভুৰ লগত যাইবো আনন্দত
যেন নাচে হাত তুলি।।
যত নৰ নাৰী আবাল পৰ্যন্তে
অযোধ্যা মধ্যত বসি।
নাপিতক মাতি কাম কৰাই আতি
গাৱে তৈল কুড় ঘসি[৩৮]।।৬২২।।
স্নান কৰি জলে সৰ্ব্বস্ব সকলে
ব্ৰাহ্মণক দান কৰৈ।
পিন্ধি ধৌত বস্ত্ৰ ভূষিত চন্দনে
আনন্দে চিত্ত নধৰৈ।।
অলঙ্কাৰে সবে শৰীৰ মণ্ডয়
যাৰ যেন মন আছে[৩৯]।।
অনেক উৎসৱে অযোধ্যাৰ লোকে
স্বৰ্গক যাইবাক কাছে।।৬২৩।।
শুনা সভাসদ ৰামায়ণ পদ
পাতকৰ ধূমকেতু।
অপাৰ সংসাৰ সুখে হোৱা পাৰ
ৰাম নামে বান্ধি সেতু।।
দুষ্ট কালি সৰ্পে সৱাকো দংশিলে
ভৈল শ্ৰুতি হতবুদ্ধি।
ৰাম নাম ইটো অমৃত বিনাই
নাহি নাহি মহৌষধি।।৬২৪।।
যতেক পাতেক সংহৰিবে পাৰে
ৰামৰ নামে সম্প্ৰতি।
ততেক পাতেক কৰিবে পাপীৰ
বাপৰ নাহি শকতি।।
অগনিক যেন তৃণে নোজোৰয়
পাপৰো তেহ্নয় নাম।
ইসি ধৰ্ম্ম নিজ মুকুতি বাণিজ্য
জানি বোলা ৰাম ৰাম।।৬২৫।।

।।লৱ-কুশৰ ৰাজ্যাভিষেক
আৰু লক্ষ্মণৰ অন্বেষণ।।

।।পদ।।

শুনিয়োক পাছ কথা আত অনন্তৰে।
লক্ষ্মণৰ শোকে স্বস্থ নভৈল ৰামৰে।।
কেতিক্ষণে গুচে হেন মনত বিচাৰ্য।
লৱক কুশক এৰি দিলা দণ্ড পাট।।৬২৬।।
বিন্ধ্য পৰ্ব্বতৰ কোলে পুৰী কুশৱতী।
তথাত পাতিলা নিয়া কুশক নৃপতি।।
অম্বাৱতী নগৰে ভৈলন্ত লৱ ৰাজা।
দিলা দুইকো বিভঞ্জিয়া গজ বাজী প্ৰজা।।৬২৭।।
সুৱৰ্ণ ৰজত ৰত্ন অলেখ ভণ্ডাৰ।
দিলা সৱে বাণ্টি দিব্য বস্ত্ৰ অলঙ্কাৰ।।
নথৈলন্ত ঘাটি ৰামে পুত্ৰ স্নেহে আতি।
কৰিলা আশ্বাস দুয়ো তনয়ক মাতি।।৬২৮।।
নকৰিবা দ্বন্দ বাদ ৰাজ্যৰ নিদানে।
কালক বঞ্চিবা দুয়ো একে জীৱ প্ৰাণে।।
দুইত পৰে দুইহানো কুটুম্ব আউৰ নাই।
অল্পতে ছেণ্ডৱা ভৈলে দুইহন্তো পুতাই।।৬২৯।।
দাৰুণী জানকী এৰি পশিল পাতাল।
নপাইলো কৰিবে আৱে মই প্ৰতিপাল।।
বিধাতা দণ্ডিলে বুলি পুত্ৰ দুইক ধৰি।
কান্দিলন্ত মকামকি সীতাক সুমৰি।।৬৩০।।
হা বান্ধে যেতিক্ষণে তেজিলি আমাকে।
এতেকে জানিলো পাইলে পৰম বিপাকে।।
কতেক পাতেক কৰি আছো মহা ঘোৰ।
আপদৰ উপৰি আপদ মিলে মোৰ।।৬৩১।।
মজিলো সীতাৰ তাপে অপাৰ সাগৰে।
খাই লক্ষ্মণৰ শোক কুম্ভীৰ মগৰে।।
পুলৈ পুত্ৰ ত্যাগ দুখ অগনি বাড়ৱ।
হৈবেক নৰৈল আৰ মোৰ পৰাভৱ।।৬৩২।।
আৱে দুই পুতাই পৰিচ্ছেদা দেখা মোক।
তোমাসাক তেজি যাওঁময়ো পৰলোক।।
এতেক বোলন্তে শোক অগনি গৈল জ্বলি।
তিনি বাপে পুতে কান্দিলন্ত গলাগলি।।৬৩৩।।
বুজান্ত বশিষ্ঠ শুনা কৌশল্যা নন্দন।

যেন ভৈল ভৈল আৰে তেজিয়ো ক্রন্দন।।
আখি মুখ মুছি পাছে দশৰথ সুত।
মথুৰাক লাগি শীঘ্রে পঠাই দিলা দূত।।৬৩৪।।
সত্বৰে আসোক শত্রুঘন প্রাণ ভাই।
নজানিলা বাপু মোৰ যি ভৈল বিলাই।।
এৰিলে লখাই ময়ো যাওঁ পৰলোক।
ৰাত্রি দিন কৰি আসি আমাক দেখোক।।৬৩৫।।
শুনি গৈল দূত দিন নিশ নাই সুস্থ।
কহিলেক কথা শত্রুঘনত সমস্ত।।
লক্ষ্মণৰ শোকে স্বর্গ যান্ত ৰাম ৰাজা।
তুলত ভৰত যত অযোধ্যাৰ প্রজা।।৬৩৬।।
কুশ লৱ দুই কুমাৰৰ অভিষেক।
সকলো বৃত্তান্ত দূতে কথা কহিলেক।।
শুনি শত্রুঘনে কান্দিলন্ত আতিশয়।
আৰেসে মিলিল আমাথেৰ কুল ক্ষয়।।৬৩৭।।
পাত্র মন্ত্রী সবাতো কহিলা কথা যত।
বুলি মাতি পুত্র দুইক থৈলন্ত ৰাজ্যত।।
আন ৰথ বুলি সাৰথিক লাগি চাইল।
তেজী ঘোৰে যুৰি ৰথ সাৰথি যোগাইল।।৬৩৮।।
চড়িলন্ত তাতে হাতে ধৰিয়া ভার্য্যাক।
দিনে ৰাতি ৰথ ডাকি পাইলা অযোধ্যাক।।
সেহি বেলা ৰামে চলিবাক সাজ হুই।
স্নান কৰি পিন্ধিলন্ত ধৌত বস্ত্র দুই।।৬৩৯।।
ভৈলা নিৰাহাৰ ৰাম জগত ঈশ্বৰ।
জ্বলন্ত অগ্নিৰ বর্ণ কান্তি কলেৱৰ।।
শত্রুঘন দেখি আসি নমিলন্ত মাথে।
গলে বান্ধি তাঙ্ক কান্দিলন্ত ৰঘুনাথে।।৬৪০।।
মইসি ৰাক্ষসে খাইলো সোদৰ ভৈয়াইক।
চক্ষুয়ে দেখিবে বাপু নপাইলো লখাইক।।
আউৰ ছাৰ জীৱনত নাহি মোৰ কায।
ধৰিলো লখাইৰ পথ তেজি ইটো ৰাজ।।৬৪১।।
চলিবাক প্রতি উত্রাৱল ৰাঘৱৰ।
আগে পৰি শত্রুঘনে কৰন্ত কাতৰ।।
মোকো সঙ্গে নিয়ো দদা চৰণত ধৰো।
তুমি অবিহনে অকাৰণে মইও মৰো।।৬৪২।।
বুলিলন্ত আশ্বাস ভ্রাতৃক প্রভু ৰাম।
হৌক সিদ্ধি তোৰ অভিমত মন কাম।।
নকৰি বিলম্ব বাপ সাজিয়ো সত্বৰে।
শুনা পাছে কথা আৰে আত অনন্তৰে।।৬৪৩।।
যত ঋক্ষ ৰাক্ষস যতেক কপি বর্গ।
নিশ্চয়ে জানিলে ৰাম স্বামী যান্ত স্বর্গ।।
পৰম বিষাদ আসি মিলিল মনত।
কান্দন্তে পৰিল আসি ৰামৰ আগত।।৬৪৪।।
বিভীষণ সুগ্রীৱ অঙ্গদ জাম্বৱন্ত।
নল নীল মুখ্য আনো কপি অপর্য্যন্ত।।
কান্দি কান্দি কহন্ত মাটিত নমাই মাথ।
আমাক কাহাক দিয়া যাহা ৰঘুনাথ।।৬৪৫।।
যেবেসে যাইবাক খোজা আমাসাক ছাৰি।
এতিক্ষণে মুণ্ডত মাৰাহা তেৰে বাৰি।।
তোমাক নেদেখি প্রাণ ৰাখো কেনমতে।
যাইবো সকুটুম্বে বাপ তোমাৰ লগতে।।৬৪৬।।
তুমি অবিহনে বাপ মিলিবে মৰণ।
যি দিন দেখিলো ইটো তোমাৰ চৰণ।।
গৃহতো নাহিকে সুখ সেহি দিনা হন্তে।
দণ্ডে যুগ তযু পদ নেদেখি থাকন্তে।।৬৪৭।।
হেন জানি বাপ আৰে নবধিবা প্রাণে।
সবান্ধৱে যাইবো আমি যাহা যিটো থানে।।
যেন লাগে লগতে থপিবো বনবাস।
আশা নকৰিবা ভঙ্গ ভৈলো তযু দাস।।৬৪৮।।
কান্দে সৱে এহিমতে মনত আসুখে।
প্রবোধন্ত ৰামে পাছে মনত আসুখে।
শুনিয়ো সুগ্রীৱ সখি সূর্য্যৰ নন্দন।
মোহোৰ শপত আউৰ নকৰা ক্রন্দন।।৬৪৯।।
বিপদ বান্ধৱ তুৱা বানৰ ভালুক।
নাকান্দা নাকান্দা আৰে হৈয়োক নিচুক।।
তুমি সৱে যেৱে আৰে নেৰিলা আমাক।
কোন সতে এৰি যাইবো মই তোমাসাক।।৬৫০।।
সত্বৰে সাজিয়ো আজি যাৰ যাইবে লাগে।
তোমাসাৰ লগে যেন যুৱাই হৌক ভাগে।।
প্রাণতো অধিক প্রিয় ভৰত আমাৰ।
সত্যে সত্যে নেৰিবো কৰিলে অঙ্গীকাৰ।।৬৫১।।
ঐত থাকে মান যত ভালুক বানৰ।

আউৰ কেহো নুবুলিবা বাক্য মানুষৰ।।
আপোনাৰ জাতি ভায়ে ৰৰিবে বচন।
হেন শুনি ভৈল সৱে হৰিষিত মন।।৬৫২।।
কৈবা প্ৰাণ মিত্ৰ বিভীষণ লঙ্কেশ্বৰ।
থাকৈ ইটো যাৱদেকে চন্দ্ৰ দিৱাকৰ।।
তাৱে তুমি লঙ্কাত ভুঞ্জিয়ো ৰাজ্যভোগ।
তোমাক নপাউক উপসৰ্গ জ্বৰা ৰোগ।।৬৫৩।।
শুনা বৃদ্ধ জাম্বৱন্ত মহা হিতকাৰী।
তোমাৰ গুণক আমি সুজিতে নপাৰি।।
যাৱদেকে নুহিকে প্ৰলয় উপস্থিত।
তাৱে তুমি আৰোগ্যে থাকিয়ো পৃথিৱীত।।৬৫৪।।
জাম্বৱন্ত বিভীষণ নকৰিবা খেদ।
হেৰা দিলো আপুনি স্বৰূপ পৰিছেদ।।
আউৰ দুনাই দুয়ো মোক নেদিবা উত্তৰ।
শুন হনুমন্ত বাপ বায়ুৰ কুমাৰ।।৬৫৫।।
কৰিলি যতেক তই মোক উপকাৰ।
কিছু সুজা নগৈল থাকিল মোত ধাৰ।।
তোৰ গুণ মোৰ মুখে বৰ্ণাইবো কতেক।
অচলা ভকতি মোত থাকিল প্ৰত্যেক।।৬৫৬।।
যাৱে ৰামায়ণ মোৰ প্ৰচাৰে ভূমিত।
তাৱে তুমি অপ্ৰয়াসে থাকা পৃথিৱীত।।
ভকতিক প্ৰবৰ্ত্তায়া বায়ুৰ কুমাৰ।
মোক কল্প অৱসানে পাইবা দিলো বৰ।।৬৫৭।।
শুনি মাৰুতিৰ মহা মিলিল সন্তাপ।
মোক তেজি যাইবে খোজা জগতৰ বাপ।।
নিজীবো নেদেখি এই দুখানি চৰণ।
কান্দন্ত আবেসে মোৰ মিলিল মৰণ।।৬৫৮।।
মাৰুতিক ধৰি ৰামে কৰন্ত ক্ৰন্দন।
বোলন্ত শুনিয়ো বাপ বায়ুৰ নন্দন।।
মোহোৰ নিমিত্তে শোক কৰা বাপ দূৰ।
যথাত ভকত থাকে তৈতে বিষ্ণুপুৰ।।৬৫৯।।
পৰম কল্যাণে থাক সবান্ধৱে কপি।
নেদিবা উত্তৰ আউৰ মোক পুনৰপি।।
এহিবুলি ৰামচন্দ্ৰ উঠিলা সচলে।
লক্ষ্মণক দেখিবাক পৰম বিকলে।।৬৬০।।
শুক্ল বস্ত্ৰ পৰিধান ভৈলা কুশহস্ত।
ধৰিলেক লাগ আসি নগৰী সমস্ত।।
শোভৈ ধৌতবস্ত্ৰে আতি যত প্ৰজাচয়।
যেহি দিকে দেখে সৱে বগা ধৌতময়।।৬৬১।।
ৰাঘৱো পাইলন্ত পাছে সৰযূৰ তীৰ।
লক্ষ্মণৰ শোকে কৰে দগধ শৰীৰ।।
হা বাপ ভৈয়াই তই গৈলে কোন থান।
কৰন্ত সন্তাপ তাপে ফুটে যেন প্ৰাণ।।৬৬২।।
খোজ গুৰি লক্ষ্মণক বিচাৰিয়া চাওঁ।
চক্ষুগোটে হেনবা ভৈয়াইক দেখা পাওঁ।।
এহি বুলি লৰিলা ৰাঘৱ বনমালী।
সৰযূৰ তীৰে তীৰে খোজক নিহালি।।৬৬৩।।
কৈতনো আছস ভৈয়াই যান্ত উকিয়াই।
মোক দেখা দে ঐ প্ৰণৰ লখাই।।
তোহোৰেসে শোক সৱে শৰীৰ দহয়।
চাও চক্ষুগোটে তোক জুৰাউক হৃদয়।।৬৬৪।।
লক্ষ্মণ লক্ষ্মণ বুলি দিয়া যান্ত গেৰি।
কৈতনো আছস আৱে বাপ মোক এৰি।।
নুবুজস মাত মই তোৰ শ্ৰেষ্ঠ ভাই।
কিয়নো নেদস মাত বনৰ বজাই।।৬৬৫।।
এহিমতে কান্দি কান্দি যান্ত তীৰি তীৰি।
দেখন্ত লক্ষ্মণ আছে পদ্মাসন ভিৰি।
এহি মোৰ ভাই ধাতু নামিল সমূলি।
দিলন্ত লৱৰ ৰাম জীলো জীলো বুলি।।৬৬৬।।
আথে বেথে বান্ধিলন্ত গলত ৰাঘৱ।
দেখন্ত নাহিকে প্ৰাণ আছে মৰা শৱ।।
দুনাই দশগুণে শোক অগ্নি গৈল জ্বলি।
শৰকে সাৱটি প্ৰভু পৰিলন্ত ঢলি।।৬৬৭।।
নাই যেন শ্ৰুতি জ্ঞান ৰামো গৈলা মৰি।
শত্ৰুঘন ভৰতে কান্দন্ত দুইকো ধৰি।

কান্দে পৰি পৰি প্ৰজা প্ৰাণ যাই ফুটি।
নিৰন্তৰে নাৰীৰ হৃদয়ে হানে মুঠি।।৬৬৮।।
হা প্ৰাণনাথ নেদেখিলো আমি আসি।
তোমাৰ মৰণে এভো আছো প্ৰাণ ৰাখি।।
দাৰুণ হৃদয় কিয় এভো নযায় ভাগি।
নিজ প্ৰজা এৰি গোসাই গৈলা কৈক লাগি।।৬৬৯।।
এহি বুলি বালিত বাগৰি ফুৰে লোকে।
জুই যেন জ্বলৈ লক্ষ্মণৰ সিটো শোকে।।
কান্দে বেঢ়ি ভালুক বানৰ কোটি কোটি।
স্বৰ্গক লঙ্ঘিলে ক্ৰন্দনৰ উৰ্ম্মি উঠি।।৬৭০।।
শুনা সভাসদ ইটো ৰামায়ণ কথা।
দেখা অন্তকালে কেন ৰামৰ অৱস্থা।।
পৰিল ই পৰা সেই মৰণ বিঘাট।
নপাৰি তৰ্কিবে আক কৃষ্ণৰ মায়াত।।৬৭১।।
জানিয়া কৃষ্ণত কৰা একান্ত ভকতি।
কলিত হৰিৰ নাম কীৰ্ত্তনত গতি।।
আউৰ ধৰ্ম্ম কলিত নামত পৰে নাই।
এভো তেৱে শাস্ত্ৰ নুবুলি অভিপ্ৰায়।।৬৭২।।
সত্য যুগে পূজে বিষ্ণু ধৰিয়া সমাধি।
মহা মহা যজ্ঞ ত্ৰেতা যুগত আৰাধি।।
যেন গতি দ্বাপৰত পূজি ভক্তিভাৱে।
কলিত কীৰ্ত্তন কৰি সৱে ফল পাৱে।।৬৭৩।।
এতেকেসে কলি শ্ৰেষ্ঠ চাৰি যুগ মাজে।
প্ৰশংসে কলিক মহা মহন্ত সমাজে।।
ধৰ্ম্ম অৰ্থ কাম মোক্ষ কীৰ্ত্তনতে পায়।
কলিত পৰম মুখ্য তৰণ উপায়।।৬৭৪।।
জানি অপ্ৰয়াসে তৰা হৰি নাম ধৰি।
যাৰ ভয়ে অন্তক কাম্পন্ত তৰতৰি।।
জগত বান্ধৱ ইটো মাধৱৰ নাম।
শঙ্কৰে ৰচিলা ডাকি বোলা ৰাম ৰাম।।৬৭৫।।

।।লক্ষ্মণৰ প্ৰেতকাৰ্য্য সমাপন।।

।।দুলড়ী।।

শুনা পাছ কথা ৰামৰ অৱস্থা
যেন ভৈল সিটো থানে।
ৰামে লক্ষ্মণক আলিঙ্গি আছিলা
পৰি দণ্ড দুই মানে।।
কতোক্ষণে পাছে চেতন লভিয়া
বাতুল যেন চেঞ্চান্ত।
ৰাৱণে আৰকা শকতি হানিলে
ভৈয়াইৰ ভৈল উপান্ত।।৬৭৬।।
শুনিয়ো সুষেণ বৈদ্য ঔষধক
কথা কৈয়ো কেন ঠান।
হনুমন্ত বাপ বিলম্ব নকৰি
বিশল্যকৰণী আন।।
সীতাক চাহন্তে লখাইক হৰাইলো
কৰিবো কোন উপায়।
অযোধ্যাত আৰে কিমতে জীৱন্ত
শুনিয়া সুমিত্ৰা আই।।৬৭৭।।
উঠিয়ো লখাই প্ৰাণ ফুটি যায়
তোৰেসে দাৰুণ শোকে।
কিনো অপৰাধ বান্ধৱ কৰিলো
কিয় নমাতস মোকে।।
দিব্য শয্যা এৰি নিৰ্যাণত পৰি
কতনো পাৰ ঘুমটি।
নজাগে সমূলি উঠ উঠ বুলি
তোলন্ত কতো সাৰটি।।৬৭৮।।
অযোধ্যাৰ লোকে তোকে বেঢ়ি আছে
চাউ চক্ষু মেলি বাপ।

নিৰন্তৰে ৰাজ নাৰী কান্দি মৰৈ
তোহোৰ নপাই আলাপ[৪০]।।
জানো মোত ৰোষে নমাত ভৈয়াই
নিৰ্ব্বাস দিবাৰ পদে।
মোৰ নাই দোষ দুৰ্ব্বাসা দাৰুণে
পেল্লাইলে তোক আপদে।।৬৭৯।।
আইল ধূমকেতু তাহাৰেসে হেতু
কৰিলোহে মৰ্ম্মচ্ছেদ।
মোক অপযশ দিয়া নমাতস
আতেসে হৃদয় খেদ।।
যোনো ধ্যান কৰি বায়ু আছ ধৰি
তাতেসে নাসে উশাস।
জানিলো মৰিলি আৰেসে কৰিলি
সমূলঞ্চে মোক নাশ।।৬৮০।।
দণ্ডকা বনতো লগতে আছিলি
নেৰিলি ক্ষণেকো সঙ্গ।
ছোট হন্তে তোৰ পিতৃতো অধিক
মোতসে আতি আসঙ্গ।।
আৰে কিনো ভৈলে মোক তেজি গৈলে
কিনো তোৰ বজ্ৰ হিয়া।
কান্দন্ত সন্তাপে জগতৰ বাপে
ভাইৰ মুখে মুখ দিয়া।।৬৮১।।
প্ৰাণৰ লক্ষ্মণ তোক পঠাই বন
দিনতে দুই চক্ষু থাইলো।
মোহোৰ শোকত প্ৰাণে ভৈলি হত
দেখিবে তোক নপাইলো।।
গ্ৰসিলেক কালে তোহোৰ সন্তাপে
মই কৈত ৰৈবো ক্ৰূৰ।
এভো হেন কৰ আমাকো সুমৰ
লগে যাওঁ যমপুৰ।।৬৮২।।
হেনবা তোহোৰ সন্তাপ পাসৰো
লগে লৈয়া যাহা মোক।
ৰাক্ষ লক্ষ্মণৰ ভাই ভৈয়ালক
প্ৰশংসে সকল লোক।।
তোৰ এহু হিয়া মোক কাক দিয়া
কোন সতে যাস এৰি।
ফুকিতে কান্দন্তে তাপত পাৰন্ত
লখাই লখাই বুলি গেৰি।।৬৮৩।।
কৈৰা মন্ত্ৰচয় চিতা সঞ্জালিয়ো
তাতো দুই ভাইক তুলি।
কিয় আছা চাই অগনি লগাই
লগে মাৰা মোক পুলি।।
আউৰ কদাচিতো লাগ লক্ষ্মণৰ
নছাৰিবো মই কোল।
হেন শুনি সৱে কান্দে আৰ্ত্তৰাৱে
উথলিলা উৰ্ম্মিৰোল।।৬৮৪।।
বশিষ্ঠে বুজান্ত প্ৰভু ৰঘুনাথ
থিৰ কৰা তুমি চিত্ত।
বিমৰিষ মনে বিস্তৰ ক্ৰন্দনে
মৃতকৰ নোহে হিত।।
যেন লাগে বাপ প্ৰেতকাৰ্য্য কৰা
ইমত সন্তাপ এৰা।
সবেয়ো মৰিব আৰে কি কৰিব
কালত নাহিকে বৰা।।৬৮৫।।
দিব্য দেহাধৰ লক্ষ্মণ কুমাৰ
আপেখি সঙ্গ তোমাৰে।
জ্ঞান দৃষ্টি দেখো লক্ষ্মণ স্বৰ্গত
আছন্ত ইছিতি কাৰে[৪১]।

অল্পতে ভ্ৰাতৃৰ লভিবা সঙ্গতি
তেজিয়ো বাপ বিলাপ।
বশিষ্ঠৰ বোলে ৰাঘৱৰ কিছু
গুচিল চিত্তৰ তাপ।।৬৮৬।।
পাছে ৰঘুপতি চিতা জ্বালি তৈতি
লখাইৰ দেহা দহিলা।
সীতাৰ বহিনী তানে প্ৰিয়া পত্নী
লগতে গৈলা উৰ্ম্মিলা।
স্বামীৰ সমীপ পায়া অপ্ৰয়াসে
ভৈলা আনন্দিত মতি।
যত প্ৰেতকাৰ্য্য সঙ্কলিল সবে
বিধিৰতে ৰঘুপতি।।৬৮৭।।
শুনা সৱে নৰ ৰাম লক্ষ্মণৰ
কেন ভৈল আক দেখা।
সদায় হতাশ ইটো গৃহবাস
মনুষ্যৰ কোন লেখা।।
লভিয়া ভাৰতে নৰতনু যিটো
নকৰে হৰি কীৰ্ত্তন।
হৃদয়তে হৰি আছন্ত জানিয়া
নিচিন্তে তান চৰণ।।৬৮৮।।
সিটো মূঢ়মতি এৰিয়া ভকতি
কৰ্ম্মত কৰে বিশ্বাস।
তাক পৰিহৰা জীয়ন্ততে মৰা
ভাতিৰ যেন নিশ্বাস।।
হেন নিষ্ঠ জানি চিন্তা চক্ৰপাণি
হৰিৰ সুমৰি নাম।
পুৰুষ উদ্ধাৰা আপোন নিস্তাৰা
ডাকি বোলা ৰাম ৰাম।।৬৮৯।।

।।শ্ৰীৰামচন্দ্ৰৰ স্বৰ্গ-গমন।।

।।পদ।।

আত অনন্তৰে শুনি সমস্ত সমাজ।
সঙ্কলিলা ৰামে লক্ষ্মণৰ প্ৰেতকায।।
আউৰ সুখশান্তি নাই ৰাঘৱৰ মনে।
নিশ্চয় কৰিলা প্ৰভু স্বৰ্গক গমনে।।৬৯০।।
পুৰোহিত বশিষ্ঠক বুলিলা বচন।
এৰি পৃথিৱীক কৰো স্বৰ্গক গমন।।
কৰয়োক যেন লাগে যাত্ৰাৰ বিধান।
বিহিলন্ত বশিষ্ঠে বিশিষ্ট অনুষ্ঠান।।৬৯১।।
দীপ ঘট দধি দুৰ্ব্বাক্ষতে ৰঞ্জি থালি।
চৰে সমে শাৰী শাৰী ৰোৱাইলা কদলী।।
দিয়াইলা মণ্ডল আলি পথে থানে থান।
ভৈল শুভক্ষণ ৰাঘৱত দিলা জান।।৬৯২।।
কৰিলন্ত ৰামে সৰযুত পাছে স্নান।
সুৱৰ্ণ ৰজত ৰত্ন কৰিলন্ত দান।।
পিন্ধিলন্ত ধৌত দিব্য বস্ত্ৰ ৰুচিকৰ।
গন্ধে পুষ্পে মাল্যে অলঙ্কৃত কলেৱৰ।।৬৯৩।।
কৰিলন্ত যাত্ৰা জগতৰে প্ৰভুৰাম।
মাধৱ মাধৱ মুখে উচ্চৰন্ত ৰাম।।
আপোনাৰ নিজ ৰূপ ধৰি হৃদয়ত।
লৰিলন্ত ধৈৰ্যভাৱে সৱাৰো আগত।।৬৯৪।।
চতুৰ্ভিতি জয় জয় ৰাম মন্ত্ৰ শুনি।
উচ্চৰন্ত মূলমন্ত্ৰ যত মহামুনি।।
বেদমাতা সাৱিত্ৰী লৰিলা অগ্ৰদেশে।
চলিল চাৰিয়ো বেদ ব্ৰাহ্মণৰ বেশে।।৬৯৫।।
বাম পাশে লক্ষ্মী যান্ত জগত মোহিনী।
দক্ষিণে চলন্ত আনো নাৰী বিতোপনী।।
দিব্য ধনু শৰ পুৰুষৰ ৰূপ ধৰি।
পাছত চলিলা ৰাঘৱক অনুসৰি।।৬৯৬।।
আসিয়া আকাশী গঙ্গা সিঞ্চিলন্ত জল।
মূৰ্ত্তিমন্ত মন্ত্ৰগণে পঢ়ন্ত মঙ্গল।।
বসুমতী তুতি নতি কৰন্ত একত্ৰ।
যায় ধৰি উপৰত মেঘে শ্বেত ছত্ৰ।।৬৯৭।।
সুগ্ৰীৱ প্ৰভৃতি যত বানৰ ভালুকে।
চলে সালঙ্কৃত হয়া পৰম উৎসুকে।।

কৰে কুলি মালি মহা জয় জয় নাদে।
জীৱন্তে স্বৰ্গক পাইবো প্ৰভুৰ প্ৰসাদে।।৬৯৮।।
শত্ৰুঘন ভৰত ভকত যত ৰাজা।
চৌপাশে উপাসি যায় অযোধ্যাৰ প্ৰজা।।
পিন্ধি ধৌত কাপোৰ সকলে পৰিবাৰে।
গন্ধে পুষ্পে ভূষিত অমূল্য অলঙ্কাৰে।।৬৯৯।।
ব্ৰাহ্মণৰ হাতে কৰে সৰ্ব্বস্ব উৎসৰ্গ।
ৰামৰ প্ৰসাদে পাইবো জীয়ন্ততে স্বৰ্গ।।
বাল বৃদ্ধ যুৱা জীৱ পিম্পৰা পৰ্য্যন্তে।
চলি যাই ৰাঘৱৰ মহিমা কহন্তে।।৭০০।।
ছাগ গৰু গান্ধ গণ্ড গৱয় শৃগাল।
কুকুৰ বিৰালি বৰা হৰিণৰ পাল।।
ঘোটক কাণ্টলা উট মেঠন মহিষে।
যূথে যূথে হস্তী সব চলে সহৰিষে।।৭০১।।
কাউৰ কৈৰা মৈৰা পাৰ পিৰিকা বৰল।
কোৰক্ষ চকোৰ ফিঙ্গা পেঙ্গা ছেঙ্গাৱল।।
সৰালি, শালিকা, সাৰ হংস জাই মৰা।
বালিবণ্টা বটা, টুনি, টিপসি, টোকৰা।।৭০২।।
ইসব প্ৰমুখ্যে পশু পক্ষী যত আছে।
তৃণ, তৰু লতাচয়ো চলে পাছে পাছে।।
ৰামৰ প্ৰভাৱে ভৈল সবাতো চেতন।
পৰম হৰিষে কৰৈ স্বৰ্গক গমন।।৭০৩।।
কিৰীটি কুণ্ডল মহা হেমময় হাৰে।
চিকিমিকি কৰৈ ৰত্নময় অলঙ্কাৰে।।
যায় মনে হৃষ্ট পুষ্ট ৰঙ্গে তুষ্টি চলি।
তুলি ছত্ৰদণ্ড বাদ্যভণ্ড কুৰুস্থলি।।৭০৪।।
ভৈলা ৰামচন্দ্ৰ ইন্দ্ৰ সম উপসন্ন।
চন্দ্ৰ সূৰ্য্য দুই ভিতি ভৰত শত্ৰুঘন।।
সুগ্ৰীৱ প্ৰভৃতি যান্ত যত মহীপাল।
ৰূপে প্ৰকাশন্ত সৱে যেন দিকপাল।।৭০৫।।
ভালুক বানৰ দেৱ সেনাৰ আকৃতি।
ঋষিসব ভৈল যেন গুৰু বৃহস্পতি।।
নিৰন্তৰে নৰ বিদ্যাধৰ এৰে সৰি।
নাৰী সবে চলে অপেশ্বৰী বিদ্যাধৰী।।৭০৬।।
চিকিমিকি অলঙ্কাৰে কৰে চতুৰ্ভিতি।
কৰৈ তাৰাগণ যেন স্বৰ্গত দীপিতি।।
চিৰল পতাকা ৰথ ধ্বজ ছত্ৰদণ্ড।
আকাশে প্ৰকাশে যেন মেঘ খণ্ড খণ্ড।।৭০৭।।
পৰম শ্ৰীমন্ত দেহা দিব্যৰূপধৰ।
নিষ্পাপ নিৰ্ম্মল সকলৰে কলেৱৰ।।
নৃত্যে গীতে আনন্দতে নাহি চিন্তা শোক।
মহা কৌতূহলে চলি যান্ত স্বৰ্গলোক।।৭০৮।।
শুনে সামৰাজে ৰাম স্বৰ্গক গমন।
চাহিবাক আসে আনো দেশী সব জন।।
মিলৈ অনুৰাগ তাসম্বাৰো অন্তৰ্গতে।
ঘৰ বাৰী এৰি চলে ৰামৰ লগতে।।৭০৯।।
সৰযূৰ তীৰে তীৰে অতি অনুপাম।
পুত্ৰৱতে প্ৰজাক পালন্তে যান্ত ৰাম।।
তিনি দিনি তিনি ৰাতি যান্ত একাকুলে।
ৰহিলন্ত হিমৱন্ত পৰ্ব্বতৰ মূলে।।৭১০।।
বিৱিধ বাদ্যৰ নাদে শৱদ আস্ফাল।
জয় জয় ৰাঘৱৰ প্ৰজাৰ কোলাহল।।
ছত্ৰে দণ্ডে বাদ্যে ভণ্ডে লোকে ভৰিপূৰি।
থাকিলন্ত পৰ্ব্বতৰ কতো দূৰ যুৰি।।৭১১।।
অনন্তৰে ৰাম আসিবা বাৰ্ত্তা শুনি।
ব্ৰহ্মা বিষ্ণু মহেশ্বৰ লৰিলা আপুনি।।
দশ দিগপাল ইন্দ্ৰ আদি দেৱ যত।
তিনিকো আৱৰি নামি আসিলা লগত।।৭১২।।
সিদ্ধমুনি বিদ্যাধৰ কিন্নৰ চাৰণ।
নাচন্তে আসন্ত নামি অপেস্বৰাগণ।।
গন্ধৰ্ব্বে যোগাৱে গীত মৃদঙ্গৰ ধ্বনি।
লক্ষ কোটি বিমান আকাশ আসে ছানি।।৭১৩।।
চিকিমিকি কৰে জ্যোতি চাহন নযায়।
অসংখ্যাত সূৰ্য্য যেন নামৈ একে ঠাই।।
বাজে ঘন্টা সোণাৰ কিঙ্কিণি ৰুণ জুন।
উদ্ধমুখে সচকিতে চাৱৈ সৰ্ব্বজন।।৭১৪।।
দেখি কৰৈ ৰাঘৱৰ প্ৰজা জয় জয়।
স্বৰ্গবাসী সুৰভি কুসুম সিঙ্গাৰয়।।
দেৱ দিব্যযান তল চানি নামি আসে।
দিন ৰাতি নমনিয় ৰত্নৰ প্ৰকাশে।।৭১৫।।
চন্দ্ৰ সূৰ্য্য সমান এৰৈক দিব্য ৰথ।
বাঞ্ছা মাত্ৰে মিলৈ তৈতে যত মনোৰথ।।

তথাতে বিচিত্ৰ গৃহ প্ৰসাদ উদ্যান।
হীৰা মৰকত ৰত্ন ৰঞ্জে থানে থান।।৭১৬।।
নিৰ্ম্মল কমলে সৰোবৰ সৱ শোভে।
ভ্ৰমৰ কনয় কেলি মধুগন্ধ লোভে।
ৰথতে বিচিত্ৰ নৃত্য গীত বাদ্য ধ্বনি।
অসংখ্যাত দেৱকন্যা ৰূপে বিতোপনী।।৭১৭।।
শ্ৰৱণ অমৃত সুললিত গাৱে গীত।
শুনি পুৰুষৰ চিত্ত কামে বিমোহিত।।
হেন দিব্য যান লৈয়া দেৱগণ লৰি।
আসিলা ৰামক নিবে লাগি আগবাঢ়ি।।৭১৮।।
ৰাঘৱক দেখি দেৱগণৰ আহ্লাদ।
পুষ্প সিঞ্চাৰিয়া কৰে দুন্দুভি সম্বাদ।।
দেৱতা মনুষ্য দেখা দেখি কৰে আসি।
অন্যো অন্যে দশন প্ৰকটি কৰে হাসি।।৭১৯।।
ব্ৰহ্মাদেৱে সাদৰে কৰিয়া যোৰ হাত।
ৰাঘৱক লগাইলা হংসৰে পৰা মাত।।
শুনিয়োক ৰামচন্দ্ৰ প্ৰভু ৰঘুনাথ।
দেখিয়োক ত্ৰিদশ দেৱক তুলি মাথ।।৭২০।।
তুমি ত্ৰিভুৱনপতি জগতৰে গতি।
তুমিসি অচিন্ত্য গুণ অনন্ত শকতি।।
প্ৰকৃতিত অন্তৰ পৰম তুমি তত্ত্ব।
আদি অন্ত নজানিয় তোমাৰ মহত্ত্ব।।৭২১।।
তুমি ভাৰ হৰা বাৰে বাৰে অৱতৰি।
দুষ্টক দণ্ডিয়া মহন্তক ৰক্ষা কৰি।।
তুমিসি ঈশ্বৰ সুৰাসুৰে কৰে সেৱ।
অনন্ত তুমিসি থাকা নথাকয় কেৱ।।৭২২।।
শুনিয়ো নৰেন্দ্ৰ ৰামচন্দ্ৰ কৃপাময়।
আছে পুৰাতন তনু তযু তেজোময়।।
বিদ্যমানে বিমানতে দেখা হৃষীকেশ।
ভ্ৰাতৃগণ সমে আন্তে হুয়োক প্ৰৱেশ।।৭২৩।।
হেৰা সুৰাসুৰে সেৱা কৰে প্ৰণিপাতে।
দেখা গদা পদ্ম শঙ্খ চক্ৰ চাৰি হাতে।।
পূৰ্ব্বৰূপ তোমাৰে আহাঙ্কে বিষ্ণু বুলি।
হুয়ো পৰিচয় কৃপাময় মাথা তুলি।।৭২৪।।
শুনি ৰঘুপতি পাছে ব্ৰহ্মাত বদতি।
ই সি মোৰ মুখ্য প্ৰয়োজন প্ৰজাপতি।।

দেখা আসি আছে ৰাজা প্ৰজা পাত্ৰচয়।
পশু, পক্ষী, বৃক্ষ তৰু লতা সমস্তয়।।৭২৫।।
অনুগত ভকত সম্যকে মোৰ প্ৰাণ।
আগে আঙ্ক দিয়োক অক্ষয় মোক্ষস্থান।।
মোতে পতিয়াসে সৱে আসিল লগতে।
আৱে আসম্বাক তেজি যাওঁ কোনসতে।।৭২৬।।
দিব্য বিমানতে সৱে চড়োক সম্প্ৰতি।
দিয়োক সত্বৰে প্ৰজাপতি অনুমতি।।
পাছতেসে যাইবো বোলো বচন নিশ্চয়।
বিনাৱন্ত বিধি ধন্য ধন্য কৃপাময়।।৭২৭।।
আছে মোক্ষ স্থান ব্ৰহ্মলোকৰ উপৰ।
সান্তানক নামে তাৰ নাই পটন্তৰ।।
তযু প্ৰজা দিব্য ভোগ ভুকুতি ভুঞ্জন্তে।
তথাতে থাকোক মহা প্ৰলয় পৰ্য্যন্তে।।৭২৮।।
বানৰ ভালুক যত দেৱ অৱতাৰ।
প্ৰবেশোক পূৰ্ব্বদেহে আদেশ আমান।।
এহি তীৰ্থজলতে সত্বৰে কৰি স্নান।
আসি আৰোহোক অবিলম্বে দিব্য যান।।৭২৯।।
ব্ৰহ্মাৰ আদেশ ৰাঘৱৰ অভিমত।
জাম্প দিয়া পৰৈ প্ৰজা তীৰ্থৰ জলত।।
চোঙ্গ গুচি হোৱৈ তৈতে দিব্য কলেৱৰ।
সূৰ্য্যসম জ্বলে দেহা যেন বিদ্যাধৰ।।৭৩০।।
সহস্ৰ সংখ্যাত বিদ্যাধৰী অপেস্বৰী।
গাৱে গাৱে গোচি বিমানক নেই ধৰি।
সিংহাসনে বসি সিটো পাৱে আতি তৃপ্তি।
ইন্দ্ৰৰ সমান কৰে পুৰুষে দীপিতি।।৭৩১।।
কিৰীটি কুণ্ডল দিব্য বস্ত্ৰ অলঙ্কাৰ।
গন্ধে পুষ্পে চন্দনে ভূষিত জাতিষ্কাৰ।।
শিৰৰ উপৰে শ্বেত ছত্ৰ তুলি ধৰি।
ধৱল চামৰে ঢোলে পদ্মিনী সুন্দৰী।।৭৩২।।
কৰ্পূৰ তাম্বুল সাজি যোগাৱে ৰমণী।
হাত ভৰি ধৰি জান্তে কতো বিতোপনী।।
বায়া মৃদু মৃদঙ্গ কৰন্ত কতো নৃত্য।
বায়া হাত তালি গাৱৈ সুললিত গীত।।৭৩৩।।
সুৰভি শীতল অনুকূল বায়ু বহে।
বিবিধ আমোদ গন্ধ সৰ্ব্বদায়ে কহে।।

নুগুচে বসন্ত মত্ত কোকিলৰ নাদ।
শুনি পুৰুষৰ মন সদায়ে উন্মাদ।।৭৩৪।।
নাৰী সবে জলত মজিয়া মহাৰঙ্গে।
বিমানত বসিয়া প্ৰকাশে স্বামী সঙ্গে।।
ত্ৰৈলোক্য মোহিনী ৰূপ লয়লাস গতি।
যেন কৈলাসত শোভে শঙ্কৰ পাৰ্ব্বতী।।৭৩৫।।
যত পশুপক্ষী বৃক্ষ বন নিৰন্তৰ।
জলত নামিলে হোৱে দিব্য কলেৱৰ।।
বিমানত উঠি ইন্দ্ৰ যেন কৰৈ ভোগ।
দিব্য নাৰী সৱে সেৱে যাক যেন যোগ।।৭৩৬।।
সন্তোষন্ত চিত্ত বিতোপন নৃত্য গীতি।
পলু পিম্পৰায়ো পাইল পৰম ইচিতি।।
ৰামত ভকত ভৈল ৰাক্ষস যতেক।
সিয়ো দিব্য কলেৱৰ লভিলা প্ৰত্যেক।।৭৩৭।।
চড়ে দিব্য বিমানে সাক্ষাতে যেন দেৱ।
ভুঞ্জে দিব্য ভোক কৰে নাৰীসৱে সেৱ।।
জয় জয় ৰাঘৱ ঘোষন্ত মহানাদে।
আমিয়ো মুকুত ভৈলো প্ৰভুৰ প্ৰসাদে।।৭৩৮।।
শুনা ৰামায়ণ সৱে সভাসদ যত।
হৰি ভকতিৰ দেখা পৰম মহত্ব।।
তৃণ বন বৃক্ষ পশু পতঙ্গৰো গতি।
একোৱে নবাছে দেখা হৰিৰ ভকতি।।৭৩৯।।
দোষৰ সাগৰ ইটো কলি যদি পাপী।
আছে এক গুণ আত মহত তথাপি।।
কৃষ্ণৰ কীৰ্ত্তন মাত্ৰ কৰিৱো প্ৰৱন্ধ।
কৃষ্ণক সুহৃদ পাৱে ছিঁণ্ডে কৰ্ম্মবন্ধ।।৭৪০।।
এতেকে কলিসি ভাল ভকতৰ মতে।
দুৰাচাৰো তৰৈ গুণ নাম কীৰ্ত্তনতে।।
আন ধৰ্ম্ম গৈলা গুচি কৃষ্ণৰ লগত।
তথাপি নোপজে কিয় চেতনা গাৱত।।৭৪১।।
হেন জানি বুদ্ধজন তেজিয়োক হেলা।
নাঙ নাম মধ্যত ধৰ্ম্মৰ সৱে মেলা।।
মিছাতেসে মৰা সৱে আলসত থাকি।
ৰচিলা শঙ্কৰে ৰাম ৰাম বোলা ডাকি।।৭৪২।।

।।ছবি।।

আত অনন্তৰে সৱে শুনিয়োক নিৰন্তৰে
ৰাঘৱৰ কথা আষৰিস।
ভকত প্ৰজাৰ প্ৰভু পৰম ইচিতি চাই
মনে মহা মিলিল হৰিষ।।
তৃণ বন পশু পক্ষী ৰাক্ষসৰ ৰঙ্গ ৰোলি
মিলে মহা মনত উল্লাস।
ভকত ইচিত কাৰ দেখি ৰাম দেৱতাৰ
খল খল সম্পজিল হাস।।৭৪৩।।
আঞ্জৰ পাঞ্জৰ চাই দেখন্ত গোটেক নাই
বিমানে চড়িল সবে প্ৰজা।
কেৱলেসে তিনিভাই ৰহি আছো সমুদায়
জানি বিমৰিষি ৰাম ৰাজা।।
ভ্ৰাতৃ গণ সমে সিটো তীৰ্থত নামিয়া পাছে
সপটে কৰিলা গৈয়া স্নান।
মনুষ্য স্বভাৱ তেজি জ্বলৈ জ্যোতি শৰীৰৰ
সহস্ৰেক সূৰ্য্যৰ সমান।।৭৪৪।।
দেখি দেৱে হাত তুলি জয় জয় ৰাম বুলি
পুষ্পচয় সিঞ্চাৰিলা শিৰে।
শত্ৰুঘন ভৰতৰ জ্যোতিৰ্ম্ময় কলেৱৰ
প্ৰৱেশিলা ৰামৰ শৰীৰে।।
যিটো বিষ্ণুৰূপ ধৰি প্ৰকাশ কৰন্ত হৰি
তেহো ব্ৰহ্মতত্ব স্বৰূপতে।
ৰাঘৱৰ গৈয়া কায় বিজুলী চটক প্ৰায়
প্ৰবেশিলা বিষ্ণুৰ ৰূপতে।।৭৪৫।।
চাৰি হস্তে চাৰি অস্ত্ৰ শৰীৰত পীতবস্ত্ৰ
দিব্য বনমালা দোলৈ গলে।
কন্ঠত কৌস্তুভ মণি মকৰ কুণ্ডল ঢুলি
চিকিমিকি কৰে গণ্ডস্থলে।।
ৰত্নৰ মুকুট মাথে অঙ্গদ বলয় হাতে
বাখৰ আঙ্গুঠি আঙ্গুলীত।
নয়ন পঙ্কজ পাসি বয়নে ঈষত হাসি
ললাটে তিলক সুলম্বিত।।৭৪৬।।
হিয়ে গজমতি হাৰ জিলি মিলি পেছন্দাৰ
শ্যাম শৰীৰত কান্তি কৰে।
ঝিকি পাৰে অলঙ্কাৰ চান্তো আতি চমৎকাৰ

মেঘে যেন বিজুলী সঞ্চাৰে।।

কটিত কনক কাঞ্চি দিব্যৰত্নে আছে থাঞ্চি
জুৰৈ পাদ পঙ্কজে নূপুৰ।
অৰুণ নখৰ পান্তি চন্দ্ৰতো অধিক কান্তি
কৰে দৰশনে দুখ দূৰ।।৭৪৭।।
ৰত্নৰ শলকা নয় প্ৰকাশে আঙ্গুলীচয়
ৰত্নময় উজন্তি ৰঞ্জিত।
দেহ আতি সুকোমল মনোহৰ পদতল
ধ্বজ বজ্ৰ অঙ্কুশে অঙ্কিত।।
ভকত অভয় পাত্ৰ তাপহাৰী শ্বেত ছত্ৰ
সংসাৰ সাগৰে মহা নাৱ।
সেৱে পাৰিষদ যত ৰত্নপীঠ ওপৰত
প্ৰকাশন্তে আছে দুই পাৱ।।৭৪৮।।
বিপৰীত দেখি দেৱে আনন্দে দুন্দুভি বাৱে
ফুঙ্কে মুখে শঙ্খ ভেৰু তুলি।
ৰামৰ বিমান বেঢ়ি প্ৰজাৰ জোকাৰ গেৰি
জয় জয় ভগৱন্ত বুলি।।
মহিমা বৰ্ণায়া আতি সিদ্ধ মুনি কৰে স্তুতি
শিৰত সিঞ্চাৰি পাৰিজাত।
নানা বাদ্য বাৱে জাকি বিমানে লৰিলা ঢাকি
সূৰ্য্য যেন জ্বলে অসংখ্যাত।।৭৪৯।।
পৃথিৱীৰে পৰা লঙ্ঘি গীত গায়া যায় থাঞ্চি
ক্ৰমে ছয় স্বৰ্গক এৰাই।
ছিন্ন ছোওা ছত্ৰ দণ্ডে উঠলিয়া বাদ্য ভণ্ডে
পুণ্যবায়ু তুলে আলগাই।।
যতলোক স্বৰ্গবাসী মহিমা দেখিয়া আসি
পৰম বিস্ময় হুয়া মনে।
এহিমতে ৰাম হৰি লোকৰ আনন্দ কৰি
লৰি যান্ত ব্ৰহ্মাৰ ভৱনে।।৭৫০।।
ৰামে পাছে দেখিলন্ত লক্ষ্মণে লগতে যান্ত
দিব্যৰূপে কৰিয়া প্ৰকাশ।
আনন্দৰ সীমা নাই দুয়ো দুইক আছে চাই
কৰন্ত কৌতুক মহাহাস।।
আতিশয় স্নেহ ভাৱে নমিলা লক্ষ্মণ পাৱে
গুচিল সকলে শোক ক্লেশ।
ৰঙ্গে ৰাম বনমালী সাৱটন্তে আঙ্কোৱালি
তেহো ভৈলা ৰামতে প্ৰবেশ।।৭৫১।।

অপেস্বৰা নৃত্য কৰে গাৱে বাৱে বিদ্যাধৰে
থম দম মৃদঙ্গ তুম্বুল।
দশো দিশে জয়ধ্বনি তুতি পৰে সিদ্ধমুনি
হৰিষে বৰিষে দিব্য ফুল।।
এহিমতে প্ৰজাবৰ্গ পাইলন্ত অক্ষয় স্বৰ্গ
নাই আৰ আনন্দৰ পাৰ।
ব্ৰহ্মলোক সন্নিধান সান্তানক নামে থান
নিৰ্ম্মিল নগৰ জাতিস্কাৰ।।৭৫২।।
শাৰী শাৰী যানচয় যাক যেন যোগ্য হয়
থাকিলন্ত কতো দূৰ জুৰি।
চন্দ্ৰসূৰ্য্য যেন পান্তি জ্বলৈ বিমানৰ কান্তি
পাতিলা বহল মহাপুৰী।।
ভালুক বানৰ নৰ পশু পক্ষী নিৰন্তৰ
দিব্য বেশ ধৰি বিপৰীত।
একান্তে ৰামক পূজে স্বৰ্গত ভুকুতি ভুঞ্জে
শুনি নিতে ৰামৰ চৰিত্ৰ।।৭৫৩।।
ৰামৰ সভাত বসি জ্বলৈ যেন কোটি শশী
ৰামগুণ গাৱন্ত আহ্লাদে।
সান্তানত পায়া স্থান অমৃত কৰিয়া পান
কৃতকৃত্য ৰামৰ প্ৰসাদে।।
কীট পতঙ্গবৰ্গ লভিয়া অক্ষয় স্বৰ্গ
কাৰো নাহি আনন্দৰ সীমা।
এহিমতে ৰামহৰি অসাধ্য কৰ্ম্মক কৰি
ভকতিৰ দেখাইলা মহিমা।।৭৫৪।।
স্বৰ্গ মৰ্ত্ত্য পাতালত বিধাতাৰ সমাজত
সিদ্ধ যত দেৱাসুৰ লোক।
ৰামৰ চৰিত্ৰচয় সম্যকে অমৃতময়
শুনি যেন পিয়ে ঢোকে ঢোক।
জগতৰে নিস্তাৰণ পুণ্যকথা ৰামায়ণ
আক শুনৈ ভণৈ যিটো নৰে।
পাতেকত লাগে জুই দেৱৰো পূজনী হুই
বঞ্চে সাতো স্বৰ্গৰ উপৰে।।৭৫৫।।
ৰামৰ চৰিত্ৰ ইটো শুনিবাক ইচ্ছা যিটো
হাহাকাৰ কৰে তাৰ পাপে।
এৰি পলাই তাৱক্ষণে উজাৰে হৰিৰ নামে

প্ৰচণ্ড বহ্নিৰ যেন তাপে।।
হেন জানি সভাসদ শুনা ৰামায়ণ পদ
মুকুতিক যাৰ অভিলাষ।
আমাৰ কবিতা জানি নিন্দা নুবুলিবা বাণী
নকৰিবা আত উপহাস।।৭৫৬।।
ৰামৰ চৰিত্ৰচয় পাতেকৰ অগ্নিময়
মহা মোক্ষফল আত আছে।
যেই সেই জুই দেই তথাপিতো দহি নেই
যেন অগ্নি একোৱে নবাছে।।
নজানিয়া যিটো দম্ভ কৰে মহা উপালম্ভ
তাহাকো আঞ্জলি কৰো পুষ্ট।
স্বৰূপ কহিলো বাণী তাকো মহালাভ জানি
নিন্দি মাত্ৰ হৌক মোত তুষ্ট।।৭৫৭।।
নিজ পুণ্য ক্ষয় কৰে আমাৰ অধৰ্ম্ম হৰে
যেৱে ক্ষেমা নকৰো তথাপি।
শুনিয়োক নিৰন্তৰে তেবেতো আমাত পৰে
আউৰ কোন আছে মহাপাপী।।
ইকথা থাকোক ভালে যাৰে নতো ধৰে কালে
হৰিৰ নাম কৰিয়ো কীৰ্ত্তন।
সিটো মৃত্যু সময়ত হুইবে শ্ৰুতিবুদ্ধি হত
হৰিবেক মুখত বচন।।৭৫৮।।
মৰণক দেখা অছে যাৱত চেতন আছে
লৈয়ো হৰিনামত শৰণ।
নামত নকৰি ৰতি কলিত নপাইবা গতি
বেদে কহে এহিসে বচন।।
শাস্ত্ৰৰ এহিসে মজ্জা হৰিৰ স্মৰণ ৰাজা
আন পুণ্য কিঙ্কৰ ইহাৰ।
হেন নামে নাই ইচ্ছা পণ্ডিত বোলাৱে মিছা
আনমতে নতৰে সংসাৰ।।৭৫৯।।
ৰামে পিতৃ মাতৃ সুত সুহৃদ সোদৰ বন্ধু
ৰামে আত্মা ৰামে জীৱ প্ৰাণ।
ৰামে যপ যজ্ঞ দান ৰামেসে পৰম জ্ঞান
ৰামে কোটি শত তীৰ্থ স্নান।।
ৰাম মোৰ ইষ্টদেৱ ৰামকেসে কৰো সেৱ
গতি মোৰ ৰামৰ চৰণ।
ৰামে ধৰ্ম্ম ৰামে কৰ্ম্ম নামেসে বান্ধৱ মৰ্ম্ম
জানি লৈলো ৰামত শৰণ।।৭৬০।।
হেন জানি মোৰ চিত্ত ৰামৰ চৰণ চিন্ত
বিষয় চিন্তায় এৰি কাম।
পাপত পচা[৪২] লোকচাৰি মোৰ মুখে আগবাঢ়ি
সৰ্ব্বদায়ে বোলা ৰাম ৰাম।।
তৰিবাৰ কৰা কাম কৰ্ণে শুনা ৰামনাম
গীত বাদ্য নুশুনি বিফলে।
আৰে চক্ষু দুৰাশয় এৰিয়োক মায়াময়
ৰামময় দেখিয়ো সকলে।।৭৬১।।
নমো প্ৰভু ভগৱন্ত নাই যাৰ আদি অন্ত
ভকতিতে যাহাৰ সন্তোষ
হুয়া মূঢ় মতিমন্দ কৰো ৰামায়ণ পদ
ক্ষেমা প্ৰভু বাঢ়া টুটা দোষ।।
সম্যকে অমৃত ভাণ্ড উত্তম উতৰকাণ্ড
এহিমানে ভৈল সমাপতি।
কৃষ্ণৰ কিঙ্কৰে ভণে ৰাম ৰাম ঘোষা ঘনে
পাপমানে যাউক অধোগতি।।৭৬২।।

(।।ইতি ৰামায়ণ উত্তৰাকাণ্ড।। সমাপ্ত)

পাঠান্তৰসমূহঃ-

১।পা.অধম উদ্ধৰে; ২।পা.কলিত; ৩।পা. ৰামে; ৪।পা. সন্তানে; ৫।পা. কতো; ৬।পা.জনবাদে; ৭।পা.দেখা; ৮।চেতন লভিলা; ৯।পা.স্বহাতে বধিলো আজি সীতাক পঠাই; ১০।পা.পূৰ্ব্বত আছিলা ইলা নৃপতি প্ৰতাপে; ১১।পা. ত্ৰিত; ১২।পা.মহতী; ১৩।পা.চৌপাশে উপাসে পৰি কৰি লাটি মুটি; ১৪।পা.অসংখিয়া; ১৫।পা.চাই চাৰে; ১৬।পা.কপটে; ১৭।পা.পাতাল; ১৮।পা. নমাতি আছিলা ৰই; ১৯। পা.নপাই; ২০।পা.মই; ২১।পা.অকাচিতে; ২২।পা.তেজি ৰাজ্য আছ মৰণৰ পশি সন্ধি; ২৩।পা.পদে ২৪।পা. ডোহিন সুবৰ্ণ; ২৫।পা.অঙ্কে; ২৬।পা. নয়ন; ২৭।পা.দুঃসহ; ২৮।পা.জানাহা; ২৯।পা.দৌল; ৩০।পা.নুনুমাই; ৩১।পা.নিথান্টি; ৩২।পা.মাৰদ্দল; ৩৩।পা.নপস; ৩৪।পা.লোস; ৩৫।পা.কৰঙ্গাৰ; ৩৬।পা. সমস্তৰে; ৩৭।পা. নোহ্লাই প্ৰাণবায়ু যেন ভৈল পাত; ৩৮।পা.গাৱে ক্ষাৰ কসাই ঘসি; ৩৯।পা. যাৰ যত মান আছে; ৪০।পা.উঠি দূৰ কৰা তাপ; ৪১।পা. আছন্ত ইন্দ্ৰ আকাৰ; ৪২।পা.পাপ তাপ

জয় গুৰু শঙ্কৰ

শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰদেৱ সঙ্ঘৰ সাহিত্য শাখা সমিতিৰ দ্বাৰা উপলব্ধ